

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO
ODDELEK ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO TEORIJU

SARA STERLE

Tabuizirane teme v lutkovnih predstavah za najmlajše

Magistrsko delo

Ljubljana, 2019

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO
ODDELEK ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO TEORIJU

SARA STERLE

Tabuizirane teme v lutkovnih predstavah za najmlajše

Magistrsko delo

Mentorja:

red. prof. dr. Mateja Pezdirc Bartol

doc. dr. Gašper Troha

Študijski program:

Slovenistika – D

Primerjalna književnost in literarna teorija – D

Ljubljana, 2019

Zahvaljujem se mentorjema red. prof. dr. Mateji Pezdirc Bartol in doc. dr. Gašperju Trohi za strokovno pomoč, nasvete in usmerjanje pri pisanju magistrske naloge. Zahvala gre tudi umetniški vodji Lutkovnega gledališča Ljubljana Ajdi Rooss, ki mi je omogočila ogled lutkovnih predstav ter preko pogovorov posredovala pomembne informacije o vključevanju tabuiziranih in problemskih tem v repertoar lutkovnega gledališča, režiserki Ivani Djilas, ki si je vzela čas in mi predstavila potek nastajanja lutkovnih predstav za otroke, ter vsem pedagogom, ki so izpolnili vprašalnike in podali lastno mnenje.

In seveda, hvala najbližjim, ki ste me v času pisanja poslušali in spodbujali.

IZVLEČEK

Namen magistrske naloge je bil prikazati splošno mnenje o vključevanju tabuiziranih oz. problemskih tem v lutkovne predstave za najmlajše. V analizo so vključene tri lutkovne predstave, ki so nastale na podlagi slikanic, in sicer *Medved in Mali*, *Jure in Jaka* ter *Račka, Smrt in tulipan*. Omenjene lutkovne predstave so bile v zadnjih letih uprizorjene na odru Lutkovnega gledališča Ljubljana, zaradi tematike, ki se je lotevajo, sprožajo veliko zanimanja in različnih odzivov. V ospredju lutkovnih predstav režiserke Ivane Djilas so predvsem vprašanja povezana z drugačnostjo, sprejemanjem/zavračanjem drugačnega, preseganjem stereotipov, brisanjem razlik, sobivanjem ... Na drugi strani italijanski režiser Fabrizio Montecchi prikaže smrt in posameznikov odnos do nje. Omenjene slikanice in lutkovne predstave sem natančneje analizirala, predvsem z vidika odnosa do omenjene problemske oz. tabuizirane teme. Predstavila sem tudi različna mnenja o vključevanju takšnih tem v gradiva za otroke, med drugim mnenje umetniške vodje Lutkovnega gledališča Ljubljana Ajde Rooss, režiserke Ivane Djilas, vzgojiteljic in učiteljic, ki so izpolnile zanje pripravljen vprašalnik ter posredno tudi psiholoških delavcev, piscev pedagoških gradiv ter gledaliških listov.

Ključne besede

tabuizirane teme / otroška publika / lutkovno gledališče / drugačnost / smrt

ABSTRACT

Taboo topics in puppet performances for children

The purpose of this Master's thesis was to present a general opinion on the inclusion of taboo topics in puppet performances for children. Three performances, which were created on the basis of picture books, were included in our analysis, *Goose the Bear*, *Jack and Jim* and *Duck, Death and the Tulip*. All performances were staged in the last five years in Ljubljana Puppet Theatre, due to topics that they talk about, they provoke a lot of interest and response. Ivana Djilas in her performances talks about differentness, accepting/rejecting one another, overcoming stereotypes, erasing differences, coexisting, tolerance ... On the other hand, Italian director Fabrizio Montecchi portrays death and individual's attitude towards it. I analyzed picture books and puppet shows, especially in close association with previously mentioned taboo topics. I have also presented various opinions on the inclusion of such topics in children's books and performances, including the opinion of the artistic director of Ljubljana Puppet Theatre Ajda Rooss, director Ivana Djilas, educators who completed the questionnaire prepared for them. There are also opinions from psychological workers, writers of pedagogical materials and playbills.

Key words

taboo topics / childrens audience / puppet theater / otherness / death

KAZALO

1 UVOD.....	8
2 GLEDALIŠČE IN OTROK	11
3 ZNAČILNOSTI OTROŠKE PUBLIKE.....	13
4 LUTKA IN LUTKOVNO GLEDALIŠČE.....	16
4.1 VLOGA LUTKE V ŽIVLJENJU OTROK	16
4.2 LUTKOVNO GLEDALIŠČE KOT USTANOVA.....	18
4.3 LUTKOVNA PREDSTAVA	20
4.4 LUTKOVNE PREDSTAVE S PROBLEMSKO OZ. TABUIZIRANO TEMATIKO	22
5 DRAMATIZACIJA.....	23
6 SLIKANICA	25
6.1 SLIKANICA IN NJENE ZNAČILNOSTI.....	25
6.2 PROBLEMSKE TEME, TABU TEME IN TABUIZIRANE TEME V GRADIVIH ZA NAJMLAJŠE IN MLADOSTNIKE.....	27
6.2.1 BOJAZEN PRED NESPREJETJEM: DRUGAČNOST	31
6.2.2 TABUIZIRANA TEMA SMRTI.....	33
7 ANALIZA IZBRANIH SLIKANIC, UPRIZORITEV IN ODZIVOV PUBLIKE.....	34
7.1 ANALIZA SLIKANICE IN LUTKOVNE PREDSTAVE <i>MEDVED IN MALI</i>	35
7.1.1 ANALIZA SLIKANICE <i>MEDVED IN MALI</i>	35
7.1.2 ANALIZA LUTKOVNE PREDSTAVE <i>MEDVED IN MALI</i>	39
7.1.3 PRENOS SLIKANICE V LUTKOVNO PREDSTAVO – PROCES DRAMATIZACIJE ..	43
7.1.4 PEDAGOŠKO GRADIVO ZA PREDSTAVO <i>MEDVED IN MALI</i>	45
7.1.5 TEMA DRUGAČNOSTI V LUTKOVNI PREDSTAVI <i>MEDVED IN MALI</i>	46
7.1.6 ANALIZA OTROŠKE PUBLIKE PRI PREDSTAVI <i>MEDVED IN MALI</i>	47
7.2 ANALIZA SLIKANICE IN LUTKOVNE PREDSTAVE <i>JURE IN JAKA</i>	52
7.2.1 ANALIZA SLIKANICE <i>JURE IN JAKA</i>	52
7.2.2 ANALIZA LUTKOVNE PREDSTAVE <i>JURE IN JAKA</i>	54
7.2.3 PRENOS SLIKANICE V LUTKOVNO PREDSTAVO – PROCES DRAMATIZACIJE ..	60
7.2.4 TEMA DRUGAČNOSTI V LUTKOVNI PREDSTAVI <i>JURE IN JAKA</i>	64
7.2.5 ANALIZA OTROŠKE PUBLIKE PRI PREDSTAVI <i>JURE IN JAKA</i>	67
7.3 ANALIZA SLIKANICE IN LUTKOVNE PREDSTAVE <i>RAČKA, SMRT IN TULIPAN</i>	70
7.3.1 ANALIZA SLIKANICE <i>RAČKA, SMRT IN TULIPAN</i>	70
7.3.2 ANALIZA LUTKOVNE PREDSTAVE <i>RAČKA, SMRT IN TULIPAN</i>	71
7.3.3 PRENOS SLIKANICE V LUTKOVNO PREDSTAVO – PROCES DRAMATIZACIJE ..	76
7.3.4 PEDAGOŠKO GRADIVO ZA PREDSTAVO <i>RAČKA, SMRT IN TULIPAN</i>	77
7.3.5 TABUIZIRANA TEMA SMRTI V LUTKOVNI PREDSTAVI <i>RAČKA, SMRT IN TULIPAN</i>	79

7.3.6 ANALIZA OTROŠKE PUBLIKE PRI PREDSTAVI <i>RAČKA, SMRT IN TULIPAN</i>	81
7.3.7 ANALIZA VPRAŠALNIKOV, NA KATERA SO ODGOVARJALI ZAPOSLENI V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNIH USTANOVAH	84
8 ZAKLJUČEK.....	92
9 VIRI IN LITERATURA	96
10 PRILOGE.....	101
10.1 VPRAŠALNIK ZA PEDAGOGE V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNIH USTANOVAH	101

KAZALO SLIK

Slika 1: Lutke v predstavi <i>Medved in mali</i>	40
Slika 2: Prikaz scenografije, kostumografije in lutk v predstavi <i>Medved in mali</i>	42
Slika 3: Prikaz ročnih lutk v predstavi <i>Jure in Jaka</i>	57
Slika 4: Prikaz namiznih lutk in galebjege mesta v predstavi <i>Jure in Jaka</i>	58
Slika 5: Prikaz podmorskega življenja v predstavi <i>Jure in Jaka</i>	59
Slika 6: Prikaz senčnega gledališča v predstavi <i>Račka, Smrt in tulipan</i>	74
Slika 7: Prikaz lutk, scene, platen in kostumov v predstavi <i>Račka, Smrt in tulipan</i>	75

1 UVOD

V otrokov vsakdan vključujemo najrazličnejše dejavnosti, s katerimi jim polnimo dneve in jih skušamo razveseliti ter kaj naučiti. Med takšne dejavnosti spada tudi obisk lutkovnega gledališča in ogled lutkovnih predstav. V zgodnjem otroštvu se vedno večje število otrok sreča z lutkami. Prvi stik z lutko lahko otrok doživi že zelo zgodaj, naj si bo z mehko ročno lutko, s katero se igra, morebiti se z lutko sreča v vrtcu, kjer jo vzgojiteljice uporabljajo za pripovedovanje zgodb, pravljic, ali pa prvi stik z lutko doživi ob ogledu lutkovnih predstav v gledališču, ki ga lahko obiše s starši, prijatelji, vrtcem oz. šolo. Ne glede na obliko dejavnosti, s katero se otrok najprej sooči in preko katere se seznanja z lutko, je pomembno, da so otrokom lutke predstavljene na prijeten način, da v njih prebudijo pozitivna občutja in jim ne vzbujajo strahu.

Lutkovne predstave se med seboj bistveno razlikujejo. Razlikujemo med lutkovnimi predstavami za otroke ter lutkovnimi predstavami za odrasle, poleg razlikovanja v naslovniku se ena izmed glavnih razlik kaže tudi v izbiri vrste lutk, ki nastopijo v predstavi, in sicer gre lahko za ročne, mimične, senčne lutke, marionetke, predmete, ki imajo vlogo lutk, maske ... Izbira vrste lutk bistveno vpliva tudi na otrokovo doživljanje predstave. Tretja, prav tako pomembna razlika med posameznimi predstavami, pa je izbira teme, ki bo skozi lutkovno predstavo posredovana tako otroški kakor tudi odrasli publiko, ob tem naj poudarimo, da morajo predstave, ki so prvotno namenjene predvsem otrokom, nagovarjati tudi odrasle. Večina lutkovnih predstav za otroke izhaja iz pravljic, v kolikšni meri se vsebina pravljice prenese v lutkovno predstavo, pa je odvisno od ustvarjalcev predstave. Zgodba se lahko v celoti obdrži, lahko se spremenijo posamezni deli, ali pa pravljica služi zgolj kot ideja in opora ter je v lutkovno predstavo vključenih bistveno več novih elementov.

Med glavne ustanove, ki ustvarjajo predstave predvsem za otroško publiko, sodijo Lutkovno gledališče Ljubljana, Lutkovno gledališče Maribor in Mini teater. V magistrski nalogi se bomo osredotočili predvsem na repertoar Lutkovnega gledališča Ljubljana. V njihov repertoar, v mislih imamo del repertoarja, ki naslavlja predvsem otroško publiko, so vključene predstave, ki izhajajo iz slikanic z lahkotnejšo tematiko, kakor tudi predstave, ki se lotevajo težjih, tabuiziranih tem, torej tem, s katerimi se otroci redkeje srečajo in soočijo. Naš predmet zanimanja bodo slednje, torej lutkovne predstave za otroke, ki govorijo o tabuiziranih temah, kot so smrt, depresija, drugačnost, izčrpanost, tesnoba, poleg omenjenih tem pa se bomo posvetili tudi vprašanju prijateljstva in družine. Predstave, ki vključujejo nekatere izmed

omenjenih tem in bodo v magistrskem delu predmet analize, so: *Medved in mali* (2016), *Račka, smrt in tulipan* (2015) in *Jure in Jaka* (2019). Pri izboru predstav je imelo pomembno vlogo dejstvo, da so vse tri omenjene lutkovne predstave nastale na podlagi slikanic, da gre za lutkovni predstavi slovenske režiserke in senčno lutkovno predstavo režiserja italijanskega porekla, ter da v vsaki izmed predstav nastopijo lutke, ki pa se med seboj bistveno vrstno razlikujejo. Prav tako je k izboru veliko pripomoglo tudi to, da je bilo vse navedene predstave možno videti v sezoni 2018/2019, da so se večkrat ponovile in jih je bilo posledično možno natančno analizirati.

Predstava *Medved in mali*, ki jo je režirala Ivana Djilas, je namenjena otrokom od drugega leta dalje. V ospredju predstave je tema drugačnosti, saj predstava skuša odgovoriti na vprašanje, ali je vse, kar je videti drugače od nas, zares drugačno. V povezavi s temo drugačnosti, se nam zastavijo tudi vprašanja povezana s sobivanjem, pomenom družine, različnostjo in strpnostjo do drugačnih. V predstavi nastopijo lutke, pri katerih lahko rečemo, da gre za animacijo objekta v manjši meri križano z mimično lutko ali poenostavljeno rečeno »povštrčke« (Djilas 2017). Djilaseva je prav tako avtorica režije pri predstavi *Jure in Jaka*, ki je namenjena otrokom od četrtega leta dalje. Predstava predstavlja podobno tematiko kot njeno prvo omenjeno delo *Medved in mali*, saj govori o prijateljstvu, sobivanju in sprejemanju drugačnih. V ospredju je vprašanje, kako lahko skupaj zaživita kos in galeb ter si ustvarita majhno skupnost v mestu, ki kosa sprva zavrača in ga ne želi sprejeti zaradi vizualne drugačnosti. Lutke so narejene iz morskih naplavin, prevladujejo predvsem posamezni koščki lesa, ki so smiselno obdelani ter preoblikovani v ročne lutke. Omenjeni dve predstavi sta gledališki deli slovenske režiserke, v predmet naše analize pa bo vključena tudi predstava, ki jo je režiral avtor italijanskega porekla Fabrizio Montecchi. Za predstavo *Račka, smrt in tulipan* je izbral senčne lutke, kar se smiselno povezuje s tematiko, ki se je loteva, saj predstava tematizira smrt. Otroci skozi prijateljstvo med Račko in Smrtjo spoznajo, da je smrt del življenja. Predstava je namenjena otrokom od petega leta dalje.

S pomočjo omenjenih predstav, ki so primarno namenjene najmlajši publiki, bomo skušali odgovoriti na vprašanja, ki se nam zastavljajo ob temi tabuizirane teme v lutkovnih predstavah za najmlajše, in sicer:

- kako nastane lutkovna predstava,
- kako zgodba iz slikanice preide v lutkovno predstavo, kakšen je proces dramatizacije,
- s kakšnim namenom ustvarjalci vključijo tabuizirane teme v predstave,

- ali je namen ustvarjalcev, da se otroci soočijo s težkimi temami, ali je njihov namen, da se z omenjenimi temami soočijo starši, vzgojitelji in učitelji, ter jih oni posredujejo otrokom,
- ali je namen, da predstava služi kot izhodiščna točka, ki s pomočjo pedagoškega gradiva in pogovora otrokom predstavi tabuizirano temo,
- ali otroci mlajše starosti razumejo, kaj je v predstavi predstavljeno,
- ali omenjene teme pri najmlajših ostanejo prezrte in so osredotočeni na preostale vidike predstave,
- kako na razumevanje predstave in teme vpliva izbira lutk, scene, glasbe ...,
- kakšne so značilnosti otroške publike?

Za pisanje magistrske naloge, ki obravnava tabuizirane teme v lutkovnih predstavah za najmlajše, sem se odločila zaradi želje po odkritju najrazličnejših mnenj o vključevanju težjih tem v predstave za otroško publiko. Skušala sem ugotoviti, kaj je glavni razlog za vedno večje število predstav, ki ne opisujejo zgolj lahkotnega in veselega življenja, ampak se lotevajo težjih, resnih vprašanj, s katerimi nas sooča življenje samo. Glavno vprašanje, na katerega bomo iskali odgovor, je, kaj je namen vključevanja tabuiziranih tem v lutkovne predstave za najmlajše. V magistrski nalogi bom s pomočjo strokovne literature natančneje predstavila splošne teoretične pojme, kot so: tabu, slikanica, dramatizacija, otroška publika, lutkovno gledališče, lutka ter tabuizirana pojma smrti in drugačnosti. Ti teoretični pojmi nam bodo pomagali pri razumevanju in odkrivanju zastavljene teme, saj bomo samem začetku z njimi skušali prikazati splošen teoretičen okvir o osrednji temi magistrskega dela. V praktičnem delu bo poudarek predvsem na interpretativni in komparativistični metodi. Praktični del bo sestavljen iz treh ključnih sklopov, kar pomeni, da bo posamezni naslov slikanice in lutkovne predstave predstavljal en sklop. V vsakem sklopu bo sledila temeljita analiza slikanice, lutkovne uprizoritve, pedagoškega gradiva, procesa dramatizacije, publike, omenjene tabuizirane teme na primeru uprizoritve ... Prvi sklop bo namenjen slikanici in lutkovni predstavi *Medved in mali*, nato bo sledila analiza slikanice in lutkovne predstave *Jure in Jaka*. Gre za besedilo, ki se lotevata podobne tematike, prav tako pa ju družijo to, da je režijo za lutkovni predstavi opravila Ivana Djilas. Kot tretji sklop bo predstavljena slikanica in lutkovna predstava *Račka, Smrt in tulipan*, ki se loti še vedno tabuizirane teme smrti. V vsakem sklopu bo natančno in poglobljeno prikazana tematika in njena vpetost v oba medija, slikanico kakor tudi lutkovno predstavo, prav tako pa bodo prikazani odzivi otroške publike, odrasle publike ter zaposlenih v vzgojno-izobraževalnih ustanovah. V veliko pomoč nam bodo tudi pogovori z ustvarjalci, natančneje z umetniško vodjo Lutkovnega gledališča

Ljubljana Ajdo Rooss ter režiserko Ivano Djilas, saj nam bosta posredovali pomembne informacije, kako nastanejo lutkovne predstave za najmlajše ter zakaj je po njunem mnenju v repertoar predstav za najmlajše potrebno vključiti tudi tabuizirane teme.

2 GLEDALIŠČE IN OTROK

Gledališče lahko razumemo kot privilegiran prostor, ki ima pomembno vlogo v razumevanju otrok, ko si ti oblikujejo širšo sliko o svetu, kasneje pa ima pomembno vlogo tudi v procesu edukacije pri mladostnikih (Gaber 2013: 14). Otroci se v svojem vsakdanu srečujejo z različnimi oblikami igre, med drugim tudi z »igro s pravili«, takšen način igre pa je blizu reflektivni dimenziji gledališča, natančneje prezentiranju nečesa nekomu. Otroci počnejo to, kar počne gledališče, in sicer prenašajo način pripovedovanja. Gledališče socializira in izobražuje na svojevrsten način. Slavko Gaber v članku *Gledališče, igra, edukacija, radost, nastajanje in zmanjševanje neenakosti - uvodne opombe* (2013: 15–16) zapiše: »da morajo biti ustvarjalci predstav za otroke pozorni na otrokovo nagnjenje do igre, kar spodbuja k temu, da otroke povabijo v gledališče in jim skupaj z vzgojno-izobraževalnimi ustanovami omogočijo obisk gledališča ter jih nanj tudi pripravijo. Z obiskom gledališča in ogledom predstav lahko otroku pomagamo razširiti meje njihovega sveta, simbolizacijo in zmožnost kognitivne raznolikosti.«

Gledališče ima vedno večjo odgovornost do otroške in mladinske publike, saj se od njega ne pričakuje več zgolj estetske izkušnje, vendar tudi mnogo drugih pozitivnih učinkov. Gledališče naj bi tako prispevalo k razvoju jezikovnih sposobnosti otrok, širilo polje simbolizacije, omogočalo prehajanje od konkretnih k bolj kompleksnim in abstraktnejšim vsebinam, ki jih prinaša gledališče ... Kot tako bi moralo biti dostopno čim večjemu številu otrok (Djilas 2013: 10). Otrok lahko gledališče obiše že zelo zgodaj¹, največkrat pa v starosti med tretjim in sedmim letom, in sicer najpogosteje v spremstvu staršev ali skupaj s skupino otrok v vzgojno-izobraževalni ustanovi, zato je pomembno, da gledališče daje vtis varnega in sproščenega prostora ter hkrati predstavlja prostor, kjer otrok doživlja celostno umetniško izkušnjo. Po mnenju dr. Krofliča naj bi bila upodobitev v gledališču zasnovana tako, da je povezana z otrokovim izkustvenim svetom, saj se ga bo na ta način hitreje dotaknila (Kos B. 2014: 50–52). Obisk gledališča predstavlja pomemben sociološki moment, ki ostane v

¹Z besedno zvezo »zelo zgodaj« imamo v mislih tudi gledališče za dojenčke, ki je vedno bolj aktualno, predvsem v tujini, vztrajno pa se približuje tudi slovenskemu gledališkemu prostoru. V Lutkovnem gledališču Ljubljana predstavljajo dve lutkovni predstavi, ki sta namenjeni dojenčkom oz. malčkom, torej otrokom okoli prvega leta starosti, to sta *Lučka, grah in pero* (2015) in *Kuku* (2019).

otroškem spominu. Otrok si zapomni celotno izkušnjo, poleg ogleda predstave, tudi stavbo, kjer si je ogledal predstavo, vonj v dvorani ali preddverju, zapomni si dogodke pred in po predstavi ... Gledališče si lahko vtisne v spomin kot pozitivno stvar, ki jo je doživel v otroštvu, ter na tej prvi izkušnji gradi kasnejše zanimanje in veselje, zato je spodbudno, da otroku omogočimo obisk gledališča (Dobovšek 2016: 1595). Ob tem pa je pomembno poudariti, da otrokom dopuščamo, da samostojno dojemajo predstavo, se ob njej zabavajo in sami prepoznajo nauk zgodbe. Otrok s tem, ko zahaja v gledališče, krepi tudi svoje kognitivne sposobnosti in občutek za prepoznavanje umetnosti. Otroci se zavzamejo za dejanja glavnega lika, z njim sočustvujejo, ga spremljajo in med predstavo tudi spodbujajo, torej se aktivno vključijo v predstavo, so aktivni opazovalci. Posledično je ob tem potrebno izpostaviti tudi estetsko in pedagoško funkcijo, ki jo ima gledališče za otroke (Šinko 2008: 134–135).

V gledališču kot ustanovi je pomembno, da ustvarjajo predstave, ki so zanimive za otroško publiko, da ustvarjalci ne podcenjujejo otroškega občinstva, saj se ti v tem primeru lahko med predstavo začnejo dolgočasiti, to je še posebej pomembno v današnjem času, ko je vse težje obdržati otroško pozornost. Posledično se mora tudi gledališče odpirati novemu obdobju ter prikazovati predstave, ki otroke pritegnejo, da le-ti lahko dogodek v celoti doživijo (Dobovšek 2016: 1593). Kakor zapiše italijanski režiser Montecchi (2017), je pomembno, »da ustvarjalci, ki ustvarjajo predvsem za najmlajše, najdejo nov register besed, vendar ob tem ne žrtvujejo lastnih misli in zamisli, si ne postavljajo omejitev ter ustvarjajo z zavedanjem, da so stvari, o katerih govorijo skozi predstavo, pomembne za vse.« Vloga gledališča v današnji družbi se še ni spremenila, saj je njegova naloga še vedno, da najde neposredno komunikacijo z gledalci in spregovori o pomembnih temah. O gledališču in gledališki umetnosti je potrebno spregovoriti tudi v okviru njenega vključevanja v pedagoški proces oz. vzgojno izobraževalne ustanove, ob tem pa se ugotavlja, da je gledališče kot oblika umetnosti ter medij, preko katerega se otroci lahko učijo, vse premalo vključen v pedagoški proces. Najpogostejša oblika vključevanja gledališke umetnosti v kurikulum so ogledi gledaliških ali lutkovnih predstav, ki lahko dopolnjujejo tudi nekatere šolske vsebine, v kolikor je izbor predstave primeren. Naloga vzgojno-izobraževalne ustanove je, da izbere kvalitetno predstavo za otroke oz. mladostnike, ob tem pa so poudarjeni naslednji kriteriji: »umetniška celovitost in izvirnost predstave, starostna primernost, aktualnost predstave (ali govori o problemih današnjega sveta, povezanost z učnim programom), ter bogastvo izbire gledaliških praks/estetik in gledaliških institucij.« (Bucik et al. 2011: 119)

3 ZNAČILNOSTI OTROŠKE PUBLIKE

Gledališče je prostor kulture, ki ga obiskujejo tako otroci kakor odrasli. Odrasli zahajajo v gledališče zaradi lastne želje in izbirajo predstave, ki v njih vzbudijo interes, pa naj bo zaradi vsebine, igralcev, žanra predstave ali česa drugega. Na drugi strani otroci v gledališče ne zahajajo sami, prav tako velikokrat sami ne izberejo predstave, ki bi si jo ogledali, vendar izbor zanje opravijo odrasli, naj si bo starši, stari starši, vzgojiteljice ali učiteljice, ki jih navadno tudi pripeljejo v gledališče oz. jim omogočijo ogled gledališke ali lutkovne predstave. Odrasli torej odločajo o predstavah, s katerimi se bo otrok srečal v svojem otroštvu, ter posledično tudi o temah, ki mu bodo s pomočjo gledališča približane, pa naj si gre za klasične pravljice, sodobne pravljice, vesele ali žalostne zgodbe. Naloga odraslih je, da otrokom približamo gledališče in predstave že v zgodnjem otroštvu ter njihov interes gojimo skozi celotno otroštvo, zato je potrebno, da se z otroki o predstavah pogovarjamo, jih nanje vnaprej pripravimo in po ogledu spregovorimo o vtisih, ki jih je predstava v njih pustila (Djilas 2013: 10–12).

Gledališče obiskujejo otroci različnih starostnih skupin, Ljubica Marjanovič Umek (2013: 20) razlikuje med štiri starostnimi skupinami otrok in mladostnikov, ki obiskujejo gledališče, vendar ob tem poudarja, da so tudi znotraj posameznih starostnih skupin lahko velike razlike, saj se otroci in njihovo razumevanje predstav med seboj bistveno razlikujejo: »gre za dojenčke/dojenčice, stare do približno dveh let; malčke/malčice, stare od 2 do 3/4 let; predšolske otroke oz. otroke v zgodnjem otroštvu, stare od 3/4 do 6/7 let; otroke v srednjem in poznem otroštvu, to je otroke od 7. leta starosti dalje pa vse tja do obdobja mladostništva.« Za malčke in malčice je značilen hiter govorni razvoj in velik porast v razvoju besednjaka, vendar je pomembno imeti v mislih, da se raznovrstnost besed, ki jih malčki poznajo, med seboj razlikujejo. Pri pripravi predstave za omenjeno starostno skupino je potrebno, da otrok besede sliši večkrat, predvsem tiste, ki so vpletene v rdečo nit zgodbe. Otrok na tej stopnji razume tudi osnovno strukturo zgodbe in kratke zgodbe lahko že sam pripoveduje (Marjanovič Umek 2013: 21–22). Otroci v kasnejšem obdobju, torej med tretjim in sedmim letom starosti, imajo najbolj razvito domišljijo, hkrati pa so zmožni razlikovanja med realnostjo in domišljijским. Okoli četrtega leta razvijejo interpretativno oziroma reprezentacijsko teorijo uma, kar pomeni, da se zavedajo lastnih mentalnih stanj in mentalnih stanj drugih oseb. Vzporedno se jim razvija tudi metajezik, saj otrok na tej stopnji spoznava, da lahko z jezikom izraža svoje misli, počutja, da lahko povezuje in argumentira. Otroci

spremljajo predstave, ki od njih zahtevajo, da razumejo junakova dejanja in rešujejo probleme, takšne predstave so zahtevne, vendar otroci preko sprejemanja vsebine spoznavajo, ocenjujejo in čustveno doživljajo odnose in vloge junakov (Marjanovič Umek 2013: 24).

Predstave pri otrocih podobne ali enake starosti ne morejo doseči enakega učinka, vseeno pa je pomembno, da se ustvarjalci predstav zavedajo zakonitosti razvoja otrok v posameznem razvojnem obdobju, saj bodo tako predstave v večji meri lahko lažje dosegle svoj namen. Za predstave je pomembno, da otrokom odpirajo nova vprašanja, jim predstavijo nove miselne in socialne izzive ter jih pritegnejo, lahko tudi zabavajo. Ob tem je potrebno poudariti vlogo odraslega, ki z otrokom o predstavi spregovori, ga vpraša o vtisih, zgodbi in počutju med predstavo, otrok ob sebi potrebuje osebo, ki ga posluša in mu nudi možnost za izražanje lastnih vtisov in spominov o predstavi (Marjanovič Umek 2013: 24–25).

Otroci gledališke predstave navadno obiskujejo s starejšim spremstvom, največkrat s starši, starimi starši, vzgojitelji in učitelji. Pomembno je poudariti, da ko otroci v gledališče pridejo v spremstvu vzgojiteljic oz. učiteljic, navadno ni zgolj otrok in vzgojiteljica, vendar gre za večjo skupino otrok, posledično pa se otrok, ki je del skupine, v gledališču obnaša drugače, kot bi se, v kolikor bi bil otrok sam z odraslim spremstvom. Otroci lutkovne predstave spremljajo z velikim zanimanjem in nanje čustveno reagirajo, velikokrat na načine, ki so odraslim spremljevalcem zanimivi.

Med odraslim občinstvom in otroško publiko v gledališču obstajajo bistvene razlike. David Wood v članku *Narava zveri: na kaj se odzivajo otroci v skupini* (2013: 27–40) strne bistvene značilnosti otroške publike, torej povzame, kako se otroci razlikujejo od odrasle publike v nekaj ključnih točkah, ob tem pa prav tako zapiše nekaj ključnih značilnosti otroškega občinstva:

- otroci so raje aktivni udeleženci kot pasivni opazovalci, kar pomeni, da se aktivno odzivajo na dogajanje v predstavi, spodbujajo drug drugega, glasno izražajo komentarje, se smeji, tudi ploskajo, navdušeno se odzivajo na pravičnost, postavijo se na stran pozitivnega junaka, navijajo skoraj vedno za dobro stran, radi imajo, da so v predstavo in dogajanje čustveno vpleteni, izražajo mnenje, vrednotijo, zmerjajo in se poistovetijo z liki v predstavi, prav tako so neizprosno neposredni, saj se ne bojijo izraziti mnenja pa četudi je to negativno, glasno povejo, ko jim nekaj ni všeč,
- otroci ustvarjajo močnejše vzdušje napetosti kot odrasli, saj otroci napeto pričakujejo, da se bo predstava pričela, pred začetkom so vznemirjeni, nestrpni in polni

pričakovanj, otroci lahko uživajo tudi v strahu, predvsem tistim, ki je povezan z neznanim, magičnim in fantastičnim,

- otroci so logični, radi imajo zgodbe z začetkom, sredino in koncem, prav tako so jim smešni dogodki, ob katerih se odrasli lahko počutijo neprijetno, npr. prdci ..., medtem ko otroci na odru ne marajo ljubčkanja, pa obožujejo igrače in živali, na ta način jih lahko predstava in dogajanje bistveno bolj pritegneta,
- otroci so lahko tudi preveč navdušeni, kar lahko vodi do tega, da so preglasni, predvsem v primerih, ko drug drugega spodbujajo, takrat jih je potrebno umiriti in njihovo pozornost ponovno usmeriti v predstavo, ta naloga največkrat ostane v rokah staršev, vzgojiteljic in učiteljic, sicer pa je določena mera hrupa med predstavo neizogibna, o popolni tišini torej težko govorimo, saj hrup pogosto povzročajo že premiki otrok, npr. skakanje, brcanje, obračanje, šepetanje in tudi glasno govorjenje,
- otroci izražajo svoj dolgčas, kar se največkrat kaže z glasno izraženo željo po odhodu domov, željo po stranišču, prenehajo z gledanjem predstave, se začnejo pogovarjati, brcati, obračati in postanejo nemirni,
- otroci se odzivajo na neposredno sodelovanje občinstva, saj odgovarjajo, ko so vprašani, sodelujejo v predstavi, ni jim neprijetno, nad tem so večkrat celo navdušeni,
- za otroško publiko je prav tako značilno, da se vsi otroci ne odzivajo enako, saj je le-ta sestavljena iz posameznikov, ki se med seboj razlikujejo, kar pomeni, da se razlikujejo tudi njihovi odzivi na videno,
- otroci ne pridejo vedno prostovoljno, največkrat pridejo na pobudo staršev oz. vzgojno-izobraževalne ustanove, ki jo obiskujejo, posledično tudi ne gledajo predstave po lastnem izboru, vendar po izboru starejših,
- sestava občinstva otroške predstave je zelo spremenljiva, in sicer razlikujemo med dopoldanskimi ali popoldanskimi zaključenimi predstavi, v tem primeru gre za otroške organizirane skupine, torej vrtce oz. šole, ter popoldanskimi izven termini, kar pomeni, da gre za mešano publiko odraslih in otrok, od sestave publike pa so odvisni tudi njeni odzivi.

Po besedah Edija Majarona (2002: 8): »Mlad človek, ki bo deležen kreativnega procesa, dopolnjenega z ogledi kvalitetnih umetniških del, zlasti čarobnosti lutkovnega gledališča, bo v življenju znal misliti ustvarjalno, poln bo asociacij, domislic, dojel bo povezave in pomenske sklope v »režiji življenja«, znal bo ceniti delo in ustvarjalnost drugih, znal bo svoje ideje vključevati in se povezovati v timsko delo.«

Gledališče vpliva na gledalca, predvsem otroka, in ga v celoti nagovarja. Pri ogledu predstav, tudi lutkovnih, je vzgojni element vedno prisoten, čeprav ni nujno vedno na prvem mestu, saj poleg omenjenega elementa otrokom dopuščamo tudi prostor za zabavo in sprostitev. Gledališče za otroke lahko prispeva k razvoju kognitivnih sposobnosti in občutku za prepoznavanje umetnosti, posledično lahko v okviru kulturne vzgoje otrok veliko vlogo pripišemo tudi ogledu kakovostnih lutkovnih predstav. Lutkovna predstava je lahko sredstvo za pedagoško in estetsko vzgojo, saj otrok tisto, kar je videl v predstavi podoživlja, predvsem zaradi tega, ker je v predstavo aktivno vključen in ni zgolj pasiven opazovalec, posledično proces ogleda nanj deluje vzgojno (Šinko 2008: 135).

4 LUTKA IN LUTKOVNO GLEDALIŠČE

4.1 VLOGA LUTKE V ŽIVLJENJU OTROK

Otrok prvi stik z lutko lahko doživi že zelo zgodaj, naj si bo s plišasto lutko, s katero se lahko igra, največkrat gre v tem primeru za ročno lutko, ki si jo otrok natakne na roko in jo preprosto premika, ali ob ogledu lutkovne predstave, kjer lutka nastopi na gledališkem odru. V kolikor se ne sreča z lutko v omenjenih dveh oblikah pa nedvomno nanjo prvič naleti v vrtcu, šoli ali na drugih izobraževalnih dejavnostih, ki skrbijo za otrokov razvoj, npr. pravljčnih uricah, kjer zaposlene s pomočjo lutke otrokom pripovedujejo, jih animirajo ali se z otroki pogovarjajo. Lutke so močno vpete v vzgojno-izobraževalne dejavnosti predvsem zaradi pozitivnih vplivov, ki jih vnašajo v življenja otrok. Otrokom so izjemno privlačne in zanimive, vendar ne zgolj profesionalno ustvarjene in popolnoma dodelane lutke, ampak tudi lutke, ki so tako preproste, da jih otroci lahko izdelajo samostojno. V vrtcih in šolah se otroci z lutkami igrajo, ustvarjajo dialoge, lahko celo predstave, njihovo igro spodbujajo tako vzgojiteljice kakor tudi učiteljice, saj se zavedajo, da otrok preko procesa nastajanja predstave usvaja zastavljene cilje. Pedagoški delavci se morajo zavedati, da z različnimi dejavnostmi, ki jih spodbujajo v razredu, pripomorejo k boljšemu otrokovemu čustvenemu, socialnemu in intelektualnemu razvoju, ter hkrati otroke vzgajajo in jim pomagajo k boljšemu razumevanju gledališke umetnosti (Korošec in Majaron 2006: 103).

Lutka predstavlja »sredstvo za doseganje ciljev na različnih področjih, pri učenju, socializaciji, spretnosti, govoru, gibanju.« (Sitar 2008: 132) Bistveno prispeva k otrokovemu razvoju, predvsem k razvoju domišljije, saj mu omogoča, da krepí svoj domišljijski svet, da si domisli like, zgodbe, odnose. Njegova lutka lahko dela mnogo stvari, ki jih ljudje in otroci

sami ne zmorejo. Posledično se otrok zaveda, da vse, kar se domisli, ne more biti resnično v realnem svetu, da gre zgolj za dogodke, ki se odvijajo v njegovi domišljiji, otrok torej razlikuje med realnim in fantazijskim svetom. Lutka prav tako vpliva na pozitivno samopodobo in krepitev samozavesti, saj je vsak otrok, ki se potruji in izdela svojo lutko, ter jo ob tem tudi animira, deležen pohvale s strani učitelja oz. vzgojitelja, ob tem otrok dobi občutek, da je njegovo delo nagrajeno, da je to naredil sam in se s tem dokazal. Otroci ob lutki oblikujejo socialne veščine, saj se pri skupinskih prizorih povežejo in sodelujejo, si medsebojno pomagajo ter rešujejo konflikte, na katere tekom dela naletijo. Otroci ob igri z lutko izražajo svoja čustva, v lutko se vživijo in morda predstavijo čustveno plat ali konflikte iz lastne okolice, ki se jih drugače boji izpostaviti, ob igri z lutko pa nihče ne bo vedel, ali izražajo doživljanje lastnih čustev ali je vse, kar predstavlja, zgolj igra. Pomembna ugotovitev pri delu z lutko je, da lutka pozitivno vpliva na govorni razvoj otroka. Tudi otroci, ki imajo težave z govorom, ob lutki postopno izražajo posamezne glasove, kasneje lahko celo besede. Otroci ob igri z lutko razvijajo empatijo ter ustvarjalnost, saj ga lutka ob tem spodbuja, prav tako razvijajo različne ravni inteligence, svoje sposobnosti in znanja (Korošec 2006: 112–125). Lutka je torej lahko privilegirano učno sredstvo ter sredstvo, ki pozitivno pomaga psihologom in terapevtom pri njihovem delu (Sitar 2008: 132). Bistveno prispeva tudi v terapevtske namene, saj je lahko terapevtova spremljevalka v celotnem terapevtskem procesu, vse od prvega stika do končne evalvacije. Preko lutke lahko otrok ali odrasli lažje izrazi notranje doživljanje, bistveno pa pomaga pri različnih telesnih in duševnih stiskah. V kolikor so terapevti in psihologi pripravljeni verjeti v čarobno moč lutke, se ta lahko izkaže in dokaže vrednost tudi na tem področju (Oven 2009: 82).

V vrtcu oz. šoli otrok doživi bližnji stik z lutko, saj mu jo vzgojiteljica ali učiteljica lahko predstavi kot nekaj izrazito pozitivnega. Otroci lahko lažje vzpostavijo kontakt z lutko kot z vzgojiteljico ali starši, to izhaja iz dejstva, da lutka otroku komunikacijo bistveno olajša. Komunikacija z lutko poteka v dve smeri, in sicer se najprej odrasli z lutko v roki obrača na otroka, ga nagovarja, nato posledično otrok z lutko v roki odgovarja, reagira ter poskuša izraziti lastno mnenje. Lutka na takšen način lahko dobi vlogo posrednika med otrokom in okoljem (Majaron 2000: 33). Lutka je tista, ki otrokom pripoveduje zgodbe, se z njimi pogovarja, jih posluša in jim svetuje. Posamezna lutka lahko otroka spremlja skozi celotno izkušnjo vrtca, zato lahko postane njihova prijateljica. Uporaba lutke v vrtcu ali šoli lahko prispeva k »bolj humanemu in manj stresnemu vključevanju otroka v socializacijski proces, v preходу iz obdobja igre k učenju, k vključevanju v skupinsko delo v času šolanja. Lutka

izziva domišljijo in ustvarjalnost, to pa prispeva k nadaljnemu razvoju otroka.« (Majaron 2000: 35) Lutka naj bi kot taka imela pomembno vlogo tako pri učni kakor vzgojni učinkovitosti, kar potrjujejo tudi različne raziskave, in sicer naj bi bilo bistveno manj agresivnega in socialno nesprejemljivega vedenja v skupinah otrok, ki redno uporabljajo lutke (Sitar 2008: 135). Izobraževalne ustanove torej veljajo za prostor, kjer naj bi se otroci z lutko seznanili in jo spoznali. Poleg seznanjanja z lutko v izobraževalni ustanovi pa je pomembno, da otrokom pedagoški delavci omogočijo tudi obisk lutkovnega gledališča, kjer otroci lahko spoznajo, kako delujejo profesionalne lutkovne predstave, kako lutko animirajo animatorji/lutkarji ter katere vrste lutk poznamo. Vsi pedagoški delavci v izobraževalnih ustanovah za najmlajše pa se ne poslužujejo obiskov gledališč, vendar se lahko odločijo, da njihove vrtčevske skupine obiščejo različne potujoče lutkovne skupine, ki se največkrat poslužujejo t. i. predstav v kovčku. Takšne predstave so navadno prilagojene najmlajšim otrokom, so poenostavljene in razumljive otroški publiki, vendar ob njih umanjka celotna izkušnja gledališča, ki bi jo otrok lahko pridobil, v kolikor bi vstopil v gledališko ustanovo (Dobovšek 2016: 1595).

4.2 LUTKOVNO GLEDALIŠČE KOT USTANOVA

Lutkovno gledališče je ena izmed pomembnejših institucij, ki skrbi za otroško kulturo in ima pomembno vlogo pri kulturni vzgoji otrok. Kulturno vzgojo lahko razumemo kot širši pojem, pod katerega uvrščamo tudi umetnostno vzgojo, v okviru umetnostne vzgoje pa se lahko vključi tudi vzgojo z lutko, ki naj bi temeljila predvsem na poznavanju lutkarstva kot umetnosti ter prakticiranju le-tega (Sitar 2008: 129). Pod pojmom otroška kultura razumemo obliko umetnosti, ki je namenjena otrokom, ali umetnost, ki jo ustvarjajo otroci. V lutkovnih gledališčih torej nastajajo predstave in dogodki, ki so namenjeni predvsem otroški publiki, zaradi česar odrasli lutke velikokrat razumejo kot nekaj manjvrednega (Šinko 2008: 131–132). Po mnenju Edija Majarona lutkovna umetnost tudi danes ne zavzema mesta, ki bi si ga zaslužila, saj se še vedno pojavlja mnenje, da je to dejavnost, ki je namenjena zgolj otrokom, naj bi bila zgolj nekaj, s čimer otroci preganjajo dolgčas, medtem ko se druga plat lutkovnega gledališča velikokrat spregleda (2017: 305). Na drugi strani Martina Maurič Lazar predstavi bolj pozitiven pogled, saj je mnenja, da je lutkovna umetnost v 20. stoletju dobila boj, saj so stalna lutkovna gledališča postala del kulture, vzgojnih kurikulumov, lutkarji so postali igralci-animatorji, nasploh pa je postal profesionalen nivo predstav visok (2017: 502–503).

Pri vzgoji otrok ima lutkovno gledališče oz. lutka pomembno vlogo, lahko izpostavimo tri, o katerih je največ govora, in sicer lutka zabava, ter je terapevtsko in vzgojno sredstvo hkrati (Šinko 2008: 134). Vendar Bor Kos (2014: 52) poudarja, da gledališče v prvi vrsti ni nikoli vzgojno, saj bi v trenutku, ko bi ga imeli zgolj za vzgojno institucijo, prenehalo veljati za gledališče. Gledališče lahko vzgojno postane takrat, ko gledalca, ne glede na njegovo starost, nagovori in se ga dotakne. V lutkovnem gledališču gledalca nagovarjajo lutke, ki so v ospredju, njim morajo animatorji vdihniti življenje, saj le na ta način lahko vzpostavijo povezavo s publiko (Šinko 2008: 133). Lutkar, ki animira lutko, predstavlja most med lutko in gledalci, svojo energijo prenese v predmet, saj verjame, da lahko s pogledom in rokami ta predmet oživi (Majaron 2000: 32). Biti igralec z lutko pomeni, da obvladaš različne vrste lutk, saj so za vsako vrsto lutk značilne posebnosti in sposobnosti. Lutka je tista, ki v predstavi vodi dogajanje, ki se odvija v trenutku, ko spremljamo predstavo, nikoli v pretekliku. Moč lutke je v gibanju in akciji, nikoli v besedah (Majaron 2017: 318). Lutkar in vsi ustvarjalci lutkovnih predstav se trudijo, da lutka ne bi zadovoljevala ljudi zgolj na vizualni ravni, vendar bi do ljudi prišlo tudi sporočilo (Majaron 2017: 27). Namen ustvarjalcev je, da obiskovalci, predvsem otroci in mladi, doživijo »umetniško doživetje predstave, kamor je vključen estetski užitek ob gledanju predstave kot umetniškega dela, čustveno angažirano spoznanje novega oz. utrjevanje že znanega o na in o svetu, vživljanje v junaka in razvijanje simpatije, ter ritual ob obisku gledališča: garderoba, vstopnice, sedež v dvorani, zavesa, odrske luči.« (Sitar 2009: 85)

Osrednji prostor na Slovenskem, kjer nastajajo lutkovne predstave za najmlajše, je Lutkovno gledališče Ljubljana, ki deluje že od leta 1948. Prvotno je delovalo zgolj kot lutkovno gledališče, medtem ko danes poleg lutkovnih predstav ustvarja tudi dramske predstave. Večji del predstav je namenjen otroški publiko med tretjim in osmim letom starosti. Ob tem pa je potrebno omeniti, da se v zadnjih letih spodbuja tudi gledališče za dojenčke, kar upošteva tudi repertoar Lutkovnega gledališča Ljubljana, saj vsako leto vključi vsaj eno predstavo, ki nagovarja prav najmlajše, in sicer dojenčke in malčke med prvim in drugim letom starosti. Gledališče ustvarja različne lutkovne predstave, ki so nastale na podlagi vsem znanih klasičnih slikanic, npr. *Sovica Oka* (2018), *Sapramiška* (1986, obnovljena 2016), *Žogica Marogica* (1948, obnovljena 2018), *Kdo je napravil Vidku srajčico* (2006), poleg omenjenih predstav pa prostor namenjajo tudi lutkovnim predstavam, ki temeljijo na modernih slikanicah, ki so znane predvsem otrokom, ki odraščajo danes, npr. *Gugalnica za vse* (2016), *Bi se gnetli na tej metli* (2016), *Zverjasec* (2013), *Zverjašček* (2014), *Štiri črne mravljice*

(2014), *Medved in mali* (2016), *Jure in Jaka* (2019) ... Pri repertoarju za najmlajše so v ospredju lutkovne predstave, medtem ko se pri predstavah, ki so namenjene nekoliko starejšim otrokom, predvsem od šestega leta dalje, že pojavi večje število dramskih predstav, npr. *Emil in detektivi*, *Tajno društvo PGC* (2016), *Groznovilca* (2015) ... Pozornost namenjajo tudi mladim, približno od desetega leta dalje, saj ustvarjajo predstave, ki vsebujejo tematiko, ki je blizu predvsem najstnikom: *Kralj Matevžek Prvi* (2017), *Kit na plaži* (2018), *Vihar v glavi* (2018), *Pravica biti človek* (2019). Ob tem je pomembno poudariti, da v repertoar vključujejo tudi lutkovne predstave za odrasle, mednje spadajo lutkovna predstava *Doktor Faust*, ki je bila prvič uprizorjena leta 1938 in bila nato leta 2016 obnovljena ter ponovno postavljena na lutkovni oder, ter lutkovne predstave *Misterij sove* (2017), *Opice* (2018) in *Posvetitev pomladi* (2019). Z vključevanjem lutkovnih predstav za odrasle v repertoar vzpostavljajo in potrjujejo stališče, da lutka ni nekaj manjvrednega ali otročjega, vendar je lahko prav tako nosilka pomembnih idej. Ob pregledu repertoarja Lutkovnega gledališča Ljubljana je opazna razlika med deležem lutkovnih in dramskih predstav pri določenih starostnih skupinah. Lutkovne predstave prevladujejo predvsem pri najmlajši starostni skupini, torej med tretjim in šestim letom starosti, medtem ko je v starostni skupini od šestega leta dalje oz. tudi kasnejši skupini mladostnikov bistveno večji prostor namenjen predvsem dramskim predstavam. V predstavah, ki so namenjene odrasli publiki, pa je ponovno prisoten večji delež lutkovnih predstav.

4.3 LUTKOVNA PREDSTAVA

Lutkovna predstava sestoji iz različnih elementov, ki morajo biti med seboj povezani in se smiselno dopolnjevati. Pozornost je v veliki meri usmerjena predvsem na lutko ter njenega animatorja oz. igralca, ki predstavlja most med lutko in gledalci (Majaron 2000: 32). Poleg omenjenega pa lutkovna predstava združuje tudi preostale umetniške komponente, ki se skupaj povezujejo v sporočilo, mednje spadajo literarna predloga, likovna podoba, lutkovna tehnika, zvok, luč, gib, animacija in igra, vsi elementi skupaj tvorijo zaključeno celoto (Majaron 2017: 311).

Lutka predstavlja glavno izrazno sredstvo lutkovnega gledališča, znotraj lutkovnega gledališča pa se posamezne lutkovne predstave med seboj bistveno razlikujejo tudi glede vrste lutk. Razlikujemo med marionetami, ročnimi lutkami, javajkami, ploskimi lutkami, mimičnimi lutkami, senčnimi lutkami, predmeti, ki predstavljajo lutke, maskami ... (Trefalt 1993: 13). Lutka kot taka nikoli ne sme biti zgolj manjša kopija igralca, vendar mora zaživeti

na lasten način, ki ji ga določajo material, barve, lutkovne tehnike, glas, oblika in način gibanja (Majaron 2017: 322).

Lutkovno predstavo ustvarja režiser skupaj s preostalimi ustvarjalci, ki skrbijo za posamezne komponente predstave. Režiser je tisti, ki išče idejo, temo oz. besedilo, iz katerega bo črpal gradivo za samo predstavo. Tema je vprašanje, na katerega režiser odgovarja z osnovno idejo igre. Osnovna ideja pa je glavno vodilo pri samem procesu ustvarjanja in nastanku lutkovne predstave (Trefalt 1993: 92–94). Z režiserjem intenzivneje sodeluje dramaturg, ki predstavlja režiserjevo kritično oko, skupaj sodelujeta, se dopolnjujeta, dober odnos med njima pa je ključen za dobro zastavljeno in izpeljano lutkovno predstavo. Poleg režiserja in dramaturga so v ustvarjalni proces vključeni tudi likovniki, lutkovni tehnologi, scenografi, kostumografi, oblikovalci luči, oblikovalci zvoka, lektorji ... (Trefalt 1993: 132–136). Izpostaviti je potrebno predvsem likovno oblikovanje lutkovne predstave, ki ga lahko razumemo kot preplet slikarstva, kiparstva in grafike. V povezavi z likovnikom ima pomembno vlogo lutkovni tehnolog, saj je on tisti, ki premisli o tehnoloških možnostih in sposobnostih lutke (Majaron 2017: 323–324).

Lutkovne predstave se med seboj razlikujejo po tem, komu so namenjene, ali so prvotno namenjene otroški ali odrasli publiki, kakšni starostni skupini, kaj želijo sporočiti ter zakaj želijo to sporočilo posredovati publiki. Vsa omenjena vprašanja so še posebej pomembna pri nastajanju lutkovnih predstav za otroke, odgovori na njih pa se med seboj bistveno prepletajo. Ko si odgovorimo na vprašanja, komu je predstava namenjena ter katero starostno skupino primarno nagovarja, je potrebno premisliti, kako bo zamisel prikazana na lutkovnem odru in zakaj na prav takšen način (Majaron 2017: 330–335). Predstave za otroke lahko temeljijo na pravljicah in slikanicah ali pa gre za samostojne ideje ustvarjalcev. Prav tako razlikujemo med predstavami, ki so lahkotnejše, zabavnejše tematike, ter tistimi, ki izpostavljajo vsebine, ki sprožajo dodatna vprašanja, so resnejše tematike in nasploh zahtevnejše za otroško publiko. Lutka predstavlja nevtralni aspekt človeka, kar pomeni, da jo lahko uporabimo tudi za rušenje različnih stereotipov, saj so manj kontroverzne, manj obremenjujoče in zavezujoče, ter lahko povejo bistveno več kot živi igralec (Šinko 2008: 132).

V lutkovnih predstavah vedno naslavlja več slojev, tako predstave niso namenjene izključno določeni starostni skupini, vendar se skušajo dotakniti večine. Tudi lutkovne predstave, ki so v večji meri pripravljene z mislijo na otroke in najmlajše, nagovarjajo različne starostne skupine, tudi odrasle. V ospredje lutkovnih predstav za otroke je postavljen cilj, da predstava

skuša otroku pomagati, da se identificira z glavnim junakom, ob tem pa je potrebno vključiti zavedanje, da lahko ogled predstave na otroku pusti dolgotrajne posledice, pozitivne ali negativne, slednjim se ustvarjalci vsekakor skušajo izogniti (Majaron 2017: 335–336).

4.4 LUTKOVNE PREDSTAVE S PROBLEMSKO OZ. TABUIZIRANO TEMATIKO

Lutkovne predstave za otroško publiko se med seboj razlikujejo predvsem na podlagi vrste lutk, ki v določeni predstavi nastopijo, ter teme, ki je predstavljena v lutkovni predstavi. V preteklosti je bilo več predstav, katerim glavno vodilo je bilo, da bi se otroci in odrasli ob ogledu nasmejali, zabavali in bili sproščeni, prevladovale so torej predstave z lahkotnejšo, zabavno vsebino, medtem ko je bilo predstav, ki se lotevajo težjih, resnejših tematik bistveno manj. Danes se ta pojav nekoliko spreminja, sicer še vedno prevladujejo prve, lahkotnejše, vendar kljub temu je viden porast predstav z zahtevnejšo vsebino, s takšno, ki sproža dodatna vprašanja tako v otrocih kakor odraslih. Premik se dogaja znotraj vseh pomembnejših gledališč, ob tem lahko omenimo predstavo *Deklica z vžigalicami* v Mini teatru, najvidnejši korak na tem področju pa je v zadnjih letih naredilo predvsem Lutkovno gledališče Ljubljana z umetniško vodjo Ajdo Rooss, ki je v repertoar začela vključevati tudi predstave, ki so zahtevnejše ter sta za njihovo razumevanje potrebna razmislek in pogovor. Med resnejšimi tematikami so v ospredju predvsem predstave, ki govorijo o drugačnosti – *Medved in mali* (2016), *Jure in Jaka* (2019), smrti in minevanju – *Račka, Smrt in tulipan* (2015), *Nasvidenje* (2019), depresiji – *Virginija Volk* (2017), tesnobi – *Štiri črne mravljice* (2014) ter vojni – *Nekje drugje* (2017). V Lutkovnem gledališču Ljubljana se zavedajo, da predstave, ki govorijo o problemskih oz. tabuiziranih temah, pri ljudeh ne bodo povzročile takšnega zanimanja, kot ga vzbudijo določene predstave z lahkotno vsebino, največkrat predvsem tiste, ki temeljijo na popularnih slikanicah. Pri ustvarjanju predstav, ki se lotevajo resnejših tem, imajo to zavedanje v mislih, zato so takšne predstave namenjene predvsem manjšemu številu gledalcev. Manjše število gledalcev zagotavlja tudi bolj intimno vzdušje, ki se ustvari v dvorani, kar je pri predstavah izjemnega pomena. Ob ustvarjanju takšnih predstav in njihovi vključitvi v repertoar je potrebno imeti v mislih, da se bodo za ogled odločili zgolj tisti, ki so na to pripravljeni in vedo, o čem predstava govori, npr. predstavo *Račka, Smrt in tulipan* si bodo ogledali zgolj tisti, ki vedo, da predstava govori o smrti, ki jih teme ni strah in verjamejo, da se morajo z njo soočiti tudi otroci (Rooss 2019).

Lutkovne predstave, po mnenju razvojne psihologinje dr. Ljubice Marjanovič Umek, lahko služijo kot izhodišče za pogovor o občutljivih temah, saj predstavljajo čustveno varen prostor, kjer se otrok z določeno temo sreča, ter hkrati starši, vzgojitelji in učitelji dobijo priložnost za pogovor in razmislek o temah, ob katerih imajo velikokrat predsodke tudi sami. Ogled lutkovne predstave z resnejšo tematiko lahko pozitivno vpliva, saj na ta način lahko otrok doživi morebitni prvi stik z določeno temo, ob tem pa je pomembno biti pozoren na dejstvo, da otroci ne morejo vedno izraziti potrebe, po tem da bi se o temi pogovorili, kar pa ne pomeni, da tega na doživljajo, zato je pomembno, da se odrasli odzovejo na videno in jim nudijo pobudo za pogovor in razmislek (Rooss 2019: 4–5).

Kot smo omenili je v repertoarju Lutkovnega gledališča Ljubljana predstav s problemsko oz. tabuizirano tematiko veliko, vendar v predmet naše analize so vključene zgolj tri lutkovne predstave, ki se dotikajo problemskih tematik v manjši oz. večji meri. Eden izmed glavnih kriterijev pri izboru lutkovnih predstav je bil, da so lutkovne predstave nastale na podlagi slikanic, saj sem tako lahko vključila tudi primerjavo med različnimi mediji in vključitvijo problemskih oz. tabuiziranih tem vanje. Prav tako se mi je zdelo pomembno, da vključim predstave, ki so delo slovenskih ter tujih režiserjev oz. režiserk. Pri odločitvi, katere predstave vključiti v analizo, pa je veliko prispeval tudi sam repertoar sezone 2018/2019, in sicer so se vse predstave, ki so natančneje vključene v analizo, veliko igrale predvsem v spomladanskih mesecih, prav tako so se večkrat ponovile, kar mi je pomagalo, da sem lahko analizirala tako uprizoritev kakor tudi publiko in njene značilnosti. Lutkovna predstava *Račka, Smrt in tulipan* tematiko, ki jo obravnava oz. prikazuje, omeni že v samem naslovu, tako da vsak gledalec ve, o čem bo predstava govorila. Gre za temo, ki predstavlja tabu tudi odraslim, saj o njej nočejo govoriti in jo posledično poskušajo zamolčati tudi otrokom. Lutkovna predstava *Medved in mali* se dotika teme drugačnosti, različnosti, vprašanja identitete ter skuša odgovoriti na vprašanje, kdo je lahko mama. Lutkovna predstava *Jure in Jaka* sproža podobna vprašanja povezana z drugačnostjo, sobivanjem in obsojanjem posameznika s strani večine. Tema drugačnosti je vedno bolj prisotna tudi v vsakdanjem življenju otrok, tako da se lahko z njo poistovetijo in poskušajo prenesti razumevanje iz predstave v vsakdanje situacije.

5 DRAMATIZACIJA

V magistrski nalogi se moramo dotakniti tudi pojma dramatizacija, saj bomo natančneje govorili o treh slikanicah, ki so bile s pomočjo dramatizacije postavljene na gledališki oder.

Termin dramatizacija ima v *Gledališkem terminološkem slovarju* (2007) dva pomena, in sicer je prvič razumljen kot predelava nedramskega besedila v dramsko in drugič kot tako predelano besedilo. Ob obeh razlagah so zapisane tudi tuje ustreznice za omenjeni termin. Termin *predelava* ima v slovarju več razlag, in sicer gre za vsebinsko ali oblikovno spreminjanje dramskega besedila ter vsebinsko ali oblikovno spremenjeno dramsko besedilo. Ob navedbi pojma predelava nam navede tudi ustrezno besedo *priredba*, ki ima največ razlag, kar štiri, in sicer priredbo slovar razloži kot:

1. »predelava, preureditev, prilagajanje besedila za uprizarjanje,
2. prenos dramskega besedila, uprizoritve v radijski, televizijski, filmski medij,
3. za uprizarjanje predelano, preurejeno, prilagojeno besedilo,
4. dramsko besedilo, gledališka uprizoritev, prenesena v radijski, televizijski, filmski medij.«

Gledališki terminološki slovar nas, v primeru da v iskalno polje vpišemo termin *adaptacija*, preusmeri v termina priredba in predelava.

Leksikon *Literatura* (2009: 75) pojem *dramatizacija* označi kot priredbo proznega ali lirskega dela za oder in tudi za film, radio ali televizijo, pri čemer naj bi se upoštevale zakonitosti dramatike in gledališča. Priredbo razume kot širši pojem, in sicer kot rezultat predelave literarnega dela, ki nastane s spremenjeno zunanjo obliko, vsebino, spreminjanjem funkcije, ki se prilagaja bralcem, okolju ... K priredbi šteje tudi obratni postopek, in sicer spreminjanje dramskega besedila v nedramsko (Marušič 2015: 12). Beseda dramatizacija vsebuje besedo drama in večina strokovne literature opredeljuje dramatizacijo kot transformacijo nedramskega besedila v dramskega, nedramsko besedilo se torej prilagaja v besedilo, ki bo uprizorjeno na odru. Eno izmed pomembnejših definicij literarnega pojma dramatizacija zapiše Patrice Pavis, ki ga definira kot: »priredba (epskega ali pesniškega) besedila v dramsko besedilo ali določeno gradivo za oder.« (Marušič 2015: 13) Njegovo definicijo sestavljajo trije elementi, nedramsko besedilo, ki služi kot osnova, izhodišče, iz katere nastane drugi element, ki je dramsko besedilo, gre torej že za dramatizacijo oz. dramski tekst, na podlagi dramskega besedila pa lahko dobimo še zadnji element, ki je uprizoritev. Pavis poleg pojma dramatizacija enakovredno rabi pojma adaptacija in priredba (Marušič 2015: 13). Dramatizacija je termin, ki ga izraziteje rabijo v nemškem prostoru, anglo-ameriškem prostoru in tudi pri nas, medtem ko v francoskem prostoru pogosteje uporabljajo termin adaptacija (Marušič 2015: 14). V slovenskem gledališkem prostoru Blaž Lukan uporablja termin adaptacija za prevod, dramatizacijo oz. priredbo nedramskega besedila v dramsko

obliko. Do izraza dramatizacija je kritičen, saj naj bi bil ta nenatančen in pristranski, predvsem zaradi namigovanja na dramo in dramatičnost (Marušič 2015: 15).

Priredbe, adaptacije oz. dramatizacije so tako lahko deležna besedila različnih oblik, naj gre za lirična ali epična besedila, s procesom predelave tudi ta prvotna nedramska besedila lahko preoblikujemo na način, da zaživijo na gledališkem odru. Na gledaliških odrih tako ne uprizarjamo zgolj del, ki so prvotno napisana kot dramska besedila, vendar tudi besedila, ki so prvotno napisana v drugi obliki in jih šele s preoblikovanjem, predelavo, adaptacijo in dramatizacijo lahko postavimo na gledališke odre. Na gledaliških odrih, ki uprizarjajo besedila za najmlajše, velikokrat predstave temeljijo na slikanici, v teh primerih ustvarjalci predstav preoblikujejo oz. dramatizirajo slikanico.

Predmet naše analize in raziskovanja so lutkovne predstave, ki temeljijo na slikanicah, kar pomeni, da so ustvarjalci izhajali iz slikanic ter besedilo slikanic preoblikovali v dramsko besedilo oz. dramsko obliko, ki bo funkcioniralo na odru, ter slednje besedilo uprizorili, torej so se tudi oni posluževali postopka dramatizacije oz. adaptacije. Proces dramatizacije pa se bistveno razlikuje, v kolikor ustvarjalci predstave preoblikujejo besedilo z več besedila, npr. romane, ali besedilo z manj besedila, npr. pesmi ter slikanice. Režiserji otroških lutkovnih predstav, ki ustvarjajo predstave, ki temeljijo na slikanicah, so postavljeni pred zahtevno nalogo, saj lahko vključijo vse tri elemente, ki sestavljajo slikanico, in sicer besedilo, ilustracijo in interakcijo med njima. Do kolikšne mere režiserji vključijo elemente iz slikanice v lutkovno predstavo pa je njihova prosta izbira, slikanici lahko zvesto sledijo in vključijo več elementov ali pa jim le-ta predstavlja zgolj izhodišče. Da bomo lažje razumeli proces dramatizacije oz. prehod slikanic v lutkovne predstave, si pogledjmo tudi bistvene značilnosti slikanice, natančneje slikanic s problemsko tematiko, ki so predmet naše analize.

6 SLIKANICA

6.1 SLIKANICA IN NJENE ZNAČILNOSTI

Slikanice so umetniška dela, ki odrasle in otroke vabijo, da jih gledajo in berejo, se o njih pogovarjajo in jim omogočajo najrazličnejše aktivnosti (Dolinšek 2004: 56).

Eno glavnih opredelitev slikanice na Slovenskem je postavila Marjana Kobe (1987: 33), ki zapiše naslednjo opredelitev: »Slikanica kot likovno tekstovna celota ni preprosto samo 'tenka ilustrirana knjiga', marveč povsem samosvoja knjižna celota s posebno logiko notranje

urejenosti, ki sledi specifičnim zakonitostim lastne, se pravi slikaniške zvrsti knjige.« Slikanica je torej posebna oblika knjige, za katero je značilno, da jo sestavljajo trije enako pomembni deli, ki so v medsebojni interakciji, in sicer besedilo, ilustracije in vsebinsko-oblikovni odnos med besedilom in ilustracijami. Glede na delež besedila oz. ilustracij, ki jih vsebuje posamezna knjiga, lahko razlikujemo med slikanicami brez besedila, stripi, slikanicami, ilustriranimi knjigami in knjigami brez ilustracij. Razlika med ilustriranimi knjigami in slikanicami je, da imajo ilustrirane knjige dve samostojni celoti, kar pomeni, da lahko besedilo in ilustracije vsako zase funkcionira kot zaključena celota, medtem ko slikanica vključuje manj kot polovico besedila, ki pa je smiselno povezano z ilustracijami in v kateri sta oba dela smiselno povezana v zgodbo (Haramija in Batič 2013: 23–25). Med tujimi teoretiki M. Nikolajeva (2003: 5) poudarja: »edinstveni značaj slikanice kot umetnostne zvrsti izvira iz dejstva, da je pravzaprav kombinacija dveh ravni komunikacije, verbalne in vizualne. V tem pogledu je slikanica sintetični medij.«

Slikanice ločimo glede na njihovo funkcijo, in sicer razlikujemo med leposlovnimi in informativnimi slikanicami. Informativne oz. poučne slikanice služijo za učenje, otroku jih ponudimo takrat, ko mu želimo posredovati resnične informacije o svetu. Zanje je značilno, da je besedišče preprosto, zapisi resnični ter da ilustracije na realen način prikazujejo znanstveno disciplino. Leposlovne slikanice pa imajo bistveno več avtorske svobode (Haramija in Batič 2013: 26–27).

Slikanice so prvotno namenjene majhnim otrokom, vendar je pomembno poudariti, da so vsekakor primerne za občinstvo različnih generacij. Pri branju oz. gledanju slikanic imajo pomembno vlogo odrasli, natančneje do izraza pride njihov odnos do slikanice, ter način, na katerega bodo slikanico in zgodbo v njej posredovali otrokom (Dolinšek 2004: 55). V slikanica se pojavljajo tekstualne in vizualne vrzeli, katere lahko otroci in odrasli različno zapolnjujejo (Nikolajeva 2003: 22). Pri otroških slikanica lahko torej govorimo o dvojnem naslovniku, saj otroci sprejemajo slikanico tudi preko posrednikov. Dvojni naslovnik je lahko uporabljen v dveh pomenih: kot različno razumevanje odraslega in otroka ob istem besedilu ali kot vez med otrokom in odraslim (Haramija in Batič 2013: 71–72). Ko govorimo o slikanica, je poudarjeno branje v dialogu, kar pomeni, da se med otrokom in odraslim ustvarja medsebojni dialog, ki vključuje odzivanje odraslih na otrokovo doživljanje slikanice. Slikanica omogoča, da sta odrasli in otrok aktivno udeležena na vseh nivojih, čustvenem, ustvarjalnem, kognitivnem in socialnem. Slikanice so torej nujni del otrokovega okolja, saj

omogočajo ustrezne interakcije ter pozitivno vplivajo na vzgojo doma in v vzgojno-izobraževalnih ustanovah (Dolinšek 2004: 57).

V zadnjih letih se na področju slovenske kakor tudi tuje slikanice postavlja vprašanje povezano z naslovnikom in interakcijo med verbalnim in vizualnim, predvsem k temu prispeva poudarjanje vizualnega v svetu, v katerem živimo. Med drugim nastajajo tudi likovne zgodbe, ki nimajo besedila, v njih so največkrat prikazane avtorske ilustracije, ki bralcu omogočajo najrazličnejše interpretacije. Dodatna sprememba, ki se kaže na področju slikanic, je preusmerjanje samega naslovnika, in sicer narašča število slikanic, ki nagovarjajo mlade in odrasle, predvsem po svoji idejni in estetski sporočilnosti. Starostna meja se tako spreminja in slikanica postaja odprt žanr, ki nagovarja tako otroke kot odrasle naslovnike (Pezdirč Bartol 2016: 72).

6.2 PROBLEMSKE TEME, TABU TEME IN TABUIZIRANE TEME V GRADIVIH ZA NAJMLAJŠE IN MLADOSTNIKE

Književnost za otroke je dolgo časa vztrajala pri prikazovanju tem, ki naj bi otroke obvarovale pred grdim in konfliktnim zunanjim svetom. Mnenje, da je potrebno otroke varovati, se je začelo širiti v 18. stoletju in je prisotno še danes, saj ga zagovarja precejšen del staršev, učiteljev, celo strokovnjakov s področja mladinske literature (Lavrenčič 2001: 40–41). Poleg tistih, ki skušajo otroke zaščititi in obvarovati pred temnimi plastmi življenja, ker naj bi bila takšna književnost škodljiva in naj bi slabo vplivala na otroke ter jih morebiti celo nagovarjala k dejanjem, ki so prikazana v literaturi, imamo na drugi strani tiste, ki trdijo, da so takšne teme celo premalo prisotne, saj se mora otrok z njimi soočiti in jih spoznati (Lavrenčič Vrabc 2000: 14–15). Vsak tabor zagovarja lastna stališča, vendar je potrebno, da se vsi zavedamo, da so današnji otroci in mladina z dostopom do interneta zmožni poiskati in dostopati do vsebin, ki jih zanimajo, tudi do stvari, ki jih odrasli skrivajo oz. prikrivajo (Lavrenčič Vrabc 2000: 16). Kljub različnim stališčem in trudu obeh strani, predvsem tistih, ki so želeli v otrokovih očeh ohraniti nedolžen, neproblematičen svet, se je v mladinski literaturi zgodil prelom, ko dela niso več temeljila zgolj na prikazovanju srečnega in nedolžnega sveta, v 60. letih 20. stoletja, saj takrat v ospredje pridejo tudi besedila, ki tematizirajo najstniško spolnost, neidealizirano družino, prestopništvo in narkomanijo. Drugi, še bolj radikalen prelom pa doživimo v 90. letih 20. stoletja, ko v ospredje pridejo teme samomora, bolezni, invalidnosti, istospolne usmerjenosti in smrti. Sprememba v temah se najprej zgodi na področju mladinskega romana, šele nato v besedilih za najmlajše, slikanicah

(Pezdirc Bartol 2016: 71). V današnjem svetu, ki je prepreden s tehnologijo in neomejenim dostopom do internetnih vsebin, je težko pričakovati, da bodo določene teme ostale prikrite oz. skrite pred otroškim pogledom. Različni strokovnjaki ugotavljajo, da je proces odraščanja danes bistveno težji, kot je bil nekoč, bistveno so se spremenili tudi izkustveni in življenjski svetovi današnjih otrok. Minilo naj bi obdobje prikrivanja skrivnosti, teh naj ne bi bilo več, saj stvari, ki otroke zanimajo oz. naj bi bile zanje skrivnostne, lahko odkrijejo sami (Lavrenčič Vrabec 2001: 41).

Književnost za najmlajše prikazuje različne teme in probleme, ki naslavljajo tako otroke kot odrasle. Proti koncu 20. stoletja ter izraziteje po letu 2000 se tudi v slikanicah začenejo pojavljati problemske teme oz. tabu teme (Pezdirc Bartol 2016: 71). Problemske teme, ki začnejo prodirati v otroško literaturo, so približane otrokom in njihovi starosti (Prebil 2013: 12). O tem, katere so problemske teme in katere teme uvrščamo med tabuje, se pojavljajo različna mnenja in definicije.

V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (2014) je tabu definiran kot: »stvar, ki se ne sme kritično obravnavati« oz. kot »skrivana, prikrivana stvar«. Tabu je torej nekaj, kar se skriva oz. prikriva pred drugimi, vendar kaj nekdo skriva/prikriva pred drugimi, ni nujno enako kot pri preostalih posameznikih ali skupinah. To, kar nekdo želi skriti oz. prikriti pred ostalimi, je individualno mnenje vsakega posameznika, kar pomeni, kar je tabu za ene, za druge lahko ni (Kos 2014: 36). Enako velja za skrivanje in prikrivanje v literaturi, kar je za nekoga tabu, se med posamezniki razlikuje, mnenja se razlikujejo med učenci, učitelji, avtorji in starši, marsikdo bi si želel, da določene teme ostanejo tabuji, ter jih ne detabuiziramo v trenutku, ko jih postavimo v knjigo, ki je dostopna vsem. Vsekakor pa se je potrebno zavedati, da se status neke teme tekom časa lahko spreminja, saj nekaj, kar je pred desetimi leti veljalo za tabu, danes lahko ne velja več (Kos 2014: 37).

Saksida (2001: 5) tabu definira kot:

»1. Tabu izhaja iz nasprotja med tem, kar odrasli od otroka pričakujemo, in tem, kar 'otrok' (v stvarnosti dejansko, v književnosti pa zgolj kot domišljajska tvorba) izreka in česar bi od njega 'ne pričakovali'.

2. Tabu je tudi v nasprotju z določitvijo funkcije besedila; pričakovani (ponarejeni) vzgojnosti in spodobnosti kot besedilnima kategorijama je nekaj zoprno.

3. Tabu je predvsem vsebinska kategorija v besedilu ('naturalia').«

Ko govorimo o tabujski književnosti imamo v mislih predvsem razmerje med književnostjo in družbo, saj tisto, kar bralec prepoznava v književnem delu, ni skladno z vrednotami in pojavi v svetu, v katerem živi. Tabujsko je tisto, kar je za bralca nesprejemljivo in podvrženo lastni cenzuri (Saksida 2014: 26).

Gaja Kos (2014: 36–37) povzame, da imamo na ravni tabujev opraviti z avtorji, ki določene teme detabuizirajo, ker si želijo otroke seznaniti z bolečimi in problemskimi temami današnjega sveta, medtem ko na drugi strani odrasli skušajo vzdržati status tabuja določenih tem, ker želijo otroke čim dlje obvarovati pred slabim in bolečim svetom. Ko govorimo o takšni literaturi, je pomemben razmislek o samem poimenovanju literature, ali gre torej za tabujsko literaturo ali problemsko literaturo, ali lahko med njima potegnemo vzporednici, ali je lahko delo tabujsko in ne problemsko ter obratno. Vsekakor tudi danes nimamo enotnih poimenovanj.

Problemska literatura je največkrat odsev otrokovih zunajbesedilnih izkušenj, gre torej za vključevanje besedil, ki jih otrok sam ne more rešiti, nanj pa pomembno vplivajo. Takšne teme pa se tekom časa spreminjajo, saj prihajajo tudi nove, ki se dotikajo otrokovega sveta in jih je potrebno vključevati. Takšna literatura je pogosto predmet cenzure, predvsem zaradi tem, ki jih vsebuje, saj gre za teme, o katerih naj se v javnosti in knjigah za najmlajše ne bi govorilo. Cenzura je največkrat prisotna s strani odraslih bralcev, ki določajo stopnjo primernosti, določajo, o čem naj bi se v knjigah za otroke in mladostnike sploh govorilo. Posledično takšno literaturo poimenujemo tabujska literatura, kar pa izhaja iz samega poimenovanja tabuja (Višček 2004: 55). V najstniški literaturi, najpogosteje v najstniškem romanu, se pojavljajo različne teme, ki jih uvrščamo med tabuizirane teme oz. problemsko literaturo, mednje se uvrščajo problemi z drogami, priseljevanje tujcev, razpadanje klasične družine, neozdravljive sodobne bolezni, ekološke katastrofe, terorizem, vojne ... Ker je ta tematika že prisotna v delih za mladino, se pojavljajo pobude, da bi jo začeli vključevati tudi v literaturo za najmlajše (Praprotnik-Zupančič 2003: 63).

Glede vključevanja problemskih tem oz. tabu tem v gradivo za najmlajše pa se pojavljajo različna mnenja, tista, ki predstavljajo stališče, da je potrebno otroke obvarovati in zaščititi pred problemsko tematiko vsakdana, ter tista, katerim se ne zdi sporno, da bi otroke že v zgodnjih letih soočili s konflikti in problematikami današnjega sveta.

Po mnenju Liljane Praprotnik-Zupančič (2003: 63) je potreben razmislek, kaj je primerno vključevati v gradivo za najmlajše, saj otrok ne želimo preobremeniti z različnimi pojavi v

družbi, sploh v času, ko spoznavajo sami sebe in ožji krog, v katerem se gibljejo. V kolikor bi jim omenjene teme pretirano prikazovali v poučnih slikanicah, bi lahko dosegli nasproten učinek in bi jih omenjene teme privlačile kot nekaj novega, zanimivega, namesto da bi jih od njih odvrnili. Pri literaturi za najmlajše je potrebno biti previden pri vključevanju problemskih tem v gradivo, predvsem v slikanice. Na drugi strani Marcela Batistič Zorec (2006: 2) izrazi mnenje, da otrok ne smemo pretirano ščititi, da jih lahko soočimo s problemskimi temami oz. tabu temami, saj tovrstne teme otroke le spodbujajo, da se o njih pogovarjajo z odraslimi, starši, vzgojiteljicami, učiteljicami. V kolikor je otrok soočen z omenjenimi temami, to pozitivno vpliva tudi na njihov socialno-čustveni in moralni razvoj. Tabu teme so torej tiste, ki otroke zanimajo in se o njih želijo pogovarjati, čeprav jih odrasli od njih odvrčamo. Pisateljica Polonca Kovač je mnenja, da ni teme, ki bi jo morali otrokom zamolčati. Otroci se med seboj razlikujejo po značaju in temperamentu, skupno pa jim je, da so bistveno bolj ranljivi in dojemljivi za vtise, ter imajo na voljo manj informacij in izkušenj kot odrasli. Otroci so bistveno bolj izpostavljeni zunanji vplivom, zato je pomembno, kakšne spodbude jim nudimo tudi na literarnem področju. Otroci raziskujejo, berejo in iščejo nove informacije, naloga odraslih je, da jih pri tem usmerjamo ter jih obvarujemo »praznih školjčnih lupin« (1998: 76–77). »C. Schuster Brink (1994), D. Haffner (2000) in Rost (1999) so enotnega mnenja, da moramo vključevanje tabu tem jemati kot del vzgojnega procesa.« (Šumrada 2017: 2)

Različni teoretiki zagovarjajo stališče, da je potrebno vključevati tudi problemsko tematiko oz. »tabu« teme v gradivo za najmlajše, jim takšne teme prikazati na primeren način za njihovo starost, dožemanje in razvojno stopnjo, jim odgovarjati na vprašanja in razložiti nejasnosti, ki se jim ob problemskih temah pojavljajo.

V slikanicah za najmlajše se pojavljajo najrazličnejše teme, po letu 1990 pa je opazen porast tabu tem ali drugače t. i. problemskih tem. Mateja Pezdirc Bartol (2016: 71) problemske teme razdeli v naslednje tematske sklope:

- »bojazen pred nesprijetjem: samopodoba, osamljenost, prijateljstvo, drugačnost, večkulturnost, motiv tujca, predsodki, ksenofobija;
- odnosi v družini: rojstvo sorojenca, ločitev staršev, smrt bližnjega, istospolne zveze;
- strahovi: tema, pošasti;
- bolezen: invalidnost, razvojne motnje, posebne potrebe, zdravniki, življenje v bolnišnici;

- izražanje negativnih čustev: jeza, žalost, slaba volja ...«

Omenjene problemske teme so v slikanicah predstavljene s pomočjo človeških ali največkrat živalskih likov (Pezdirc Bartol 2016: 71).

Teme, ki so bile predstavljene v kategorizaciji problemskih tem, so prisotne tudi v slikanicah, na katerih temeljijo lutkovne predstave, ki so predmet naše analize. V slikanici in lutkovni predstavi *Medved in mali* je v ospredju tema drugačnosti, sobivanja in prijateljstva, prav tako se omenjene teme pojavijo tudi v slikanici in lutkovni predstavi *Jure in Jaka*, kjer je poudarek predvsem na takojšnjem zavračanju posameznika zaradi vizualnih razlik v primerjavi z množico. Tretja slikanica in lutkovna predstava v naši analizi je *Račka, Smrt in tulipan*, v kateri je v ospredju smrt in odnos likov do nje. Pri vseh omenjenih primerih je pomembno, da se zavedamo, da je poudarek predvsem na eni ali dveh problemskih temah oz. vprašanjih, vendar se nam ob glavnih sprožajo tudi dodatna vprašanja in odpirajo nove problemske teme. Temi povezani z drugačnostjo in smrtjo v gradivih za najmlajše bomo zato natančneje spoznali.

6.2.1 BOJAZEN PRED NESPREJETJEM: DRUGAČNOST

Drugačnost danes velja za aktualen pojav, kar se odraža tudi v književnosti, predvsem otroški in mladinski. Pod pojmom drugačnost ne razumemo zgolj prikazovanje temnih, tabuiziranih tem, temveč drugačnost lahko razumemo kot srečanje s tistim, kar nam je tuje, neznano, nerazumljivo (*Otrok in knjiga* 2003: 43).

Definicije pojma, ki se nanašajo na drugačnost, so precej ohlapne, vendarle pa pojem vedno označuje nekaj, kar odstopa od povprečja. To odstopanje je lahko v pozitivno ali negativno smer, čeprav je potrebno poudariti, da tudi povprečje vedno ni najidealnejše. Večkrat se drugačnost razume kot nekaj negativnega, kot nekaj, kar se razlikuje od večine, ki predstavlja povprečje. Pri književnih delih, tudi slikanicah, se problem drugačnosti največkrat kaže kot etični problem (Haramija 2003: 50). Po mnenju pisateljice Lilijane Praprotnik-Zupančič (2003: 63) se za obravnavo določene drugačnosti odločimo, ko čutimo, da se je ta začela neposredno dotikati otroškega sveta, da je ta vse bolj in bolj prisotna.

Pri slikanicah je znotraj teme drugačnosti potrebno izpostaviti predvsem telesno drugačnost, ki je v slikanicah največkrat prikazana na način, da se glavni lik na telesni ravni razlikuje od preostalih stranskih likov. Stranski liki ga na začetku prav zaradi drugačnosti, ki se kaže na telesni ravni, zaničujejo, proti koncu pa se največkrat zgodi preobrat in glavni lik sprejmejo

zaradi drugih kvalitetnih lastnosti, pozabijo na njegove primanjkljaje oz. drugačnost. Stranski liki tako z osebo, ki je od njih drugačna, navežejo pristne stike. Velikokrat se celo izkaže, da je glavni lik v marsičem lahko boljši kot stranski liki, ki ga sprva zaničujejo (Haramija 2003: 50).

Ko govorimo o telesni drugačnosti, je potrebno omeniti tudi drugačnost, ki je izrazito pozitivno naravnana, npr. v primerih, ko so vsi stranski liki navdušeni nad drugačnostjo glavnega lika, sam lik pa nad tem ni tako zadovoljen. Primer takšne slikanice je avtorska slikanica Davida Mckeeja, ki nosi naslov *Elmer*, in govori o slončku Elmerju, ki je zaradi svojega pisanega vzorčka nesrečen, medtem ko si vsi preostali slončki želijo biti pisani, kot je pisan Elmer. Znotraj telesne različnosti uvrščamo tudi slikanice, ki prikazujejo rasno razlikovanje, npr. slikanica *Drugačen*, ki jo je napisala Cathryn Cave, in zbirka slikanic o medvedku Larsu, ki jih je napisal Hans de Beer. Prav tako so pomembne slikanice, kjer so prikazane druge vrste drugačnosti, ki so vezane predvsem na dejanja, ravnanja, npr. določena skupina lahko posameznika zavrača, ker le-ta ne zna oz. ne dela enakih stvari, kot jih dela večina, ali pa določena skupina zavrača posameznika, ki dela nesprejemljiva dejanja za preostalo skupino (Haramija 2003: 51–52).

Drugačnost, ki jo obravnava literatura, se lahko kaže na različne načine in obravnava različne vidike omenjenega pojma. Z drugačnostjo in vprašanjem o drugačnosti je velikokrat povezano tudi vprašanje identitete. Identiteta posameznika se oblikuje skozi vse življenje in je sestavni del vsakega posameznika, na njeno oblikovanje vpliva vse, kar je v nas samih, in vse, kar je okoli nas. Pomembno je, da se posameznik zaveda sebe, saj le tako lahko vstopa v odnose z ljudmi, ki ga obdajajo (Bizant 2014: 85). Identiteta je torej nekaj, na kar si posameznik odgovarja z vprašanjem: »*Kdo sem?*«. Vsak posameznik si želi odgovoriti na vprašanje, odgovore pa išče na različne načine. Posameznik si na to vprašanje odgovarja predvsem v odnosu do drugih, do ljudi, ki so v njegovi okolici, nanje pa išče odgovore na dveh nivojih, in sicer si na prvi ravni skuša odgovoriti na vprašanja, kako se razlikuje od drugih in katere so njegove individualne značilnosti, kaj na njem je edinstveno in specifično njegova lastnost, medtem ko na drugi ravni sam sebi zastavlja vprašanje, ki je povezano s skupino, kateri pripada. Posameznikova identiteta se razvija v odnosu do družine, rase, spola, verske pripadnosti, jezika ... Drugačnost se velikokrat razume kot nekaj negativnega, zato lahko govorimo o stigmatizirani ali zaznamovani identiteti (Pezdiric Bartol 2016: 70).

6.2.2 TABUZIRANA TEMA SMRTI

Smrt je v vsakdanjem življenju največkrat umaknjena stran od otroških oči in ostaja nekaj, pred čimer si želimo otroke obvarovati, odrasli pred najmlajšimi o smrti, vzrokih zanjo in njenih posledicah le redko spregovorijo. Smrt je nekaj, česar se izogibamo, nekaj, kar nam vzbuja strah in prinaša nelagodje, zato jo želimo zadržati čim dlje stran od nas samih in nam bližnjih. Posledično smrt ostaja tabu, saj se z njo soočimo le takrat, ko umre kdo v naši bližini (Haramija 2004: 23). Posameznikov odnos do smrti je močno povezan s kulturnimi stališči, poleg širše družbe pa na dojemanje in razumevanje smrti vpliva tudi ožja družina. Danes smrt še vedno velja za nekaj neprijetnega, strašnega, gre za temo, o kateri večina ne želi govoriti. Smrt je neprijetna tudi staršem, ti pa posledično pred bolečimi in žalostnimi temami skušajo zaščititi otroke. Ob tem pozabijo, da se v glavah otrok pojavljajo najrazličnejša vprašanja, na katera tudi otroci potrebujejo odgovore, ki morajo biti iskreni in otrokom razumljivi (Hanus 2019: 10–11).

Otrok na različnih stopnjah smrt razume in dojema na različne načine, vendar se teoretiki strinjajo, da naj bi otrokovo razumevanje smrti imelo tri faze. Otroci približno do vstopa v šolo verjamejo, da nekdo, ki je umrl, zgolj spi in se bo zbudil. V tej zgodnji fazi otrokovega razvoja je smrt nekaj oddaljenega in predvsem nerazumljivega, smrt razumejo kot neko konstantno ponavljajoče se dogajanje, nekaj gre, se ustavi in se zopet nadaljuje. Otroci med šestim in desetim letom začenjajo dojemati, da je smrt nekaj dokončnega in da se umrli ne bo prebudil, verjamejo, da je za smrt odgovorna neka zunanja sila, ki povzroča, da nekaj živi ali se ustavi. Šele po desetem letu starosti otroci začenjajo razumeti smrt na podoben način, kot jo razumejo odrasli. Razumejo, da gre za notranji dejavnik, ki nas zaustavi sam po sebi. Vse našete opise za posamezne faze je potrebno upoštevati tudi pri literaturi za najmlajše, ki vključuje tematiko smrti (Haramija 2004: 23–25).

O smrti v okviru mladinske književnosti največkrat govorimo v povezavi s tabuiziranimi temami, ki se v literaturi začnejo pojavljati v 60. letih 20. stoletja (Haramija 2004: 23). Pri otrocih se tematika smrti najprej pojavi v pravljicah, najpogosteje v ljudskih in klasičnih umetnih pravljicah, kjer je smrt velikokrat predstavljena kot kazen za negativne junake, medtem ko je v sodobnih pravljicah ta tema redkeje prisotna. Teoretiki pri raziskovanju smrti v otroški literaturi razlikujejo različne kategorije, med najpogostejšimi so tiste, ki sta jih v članku *Smrt kot tabu v mladinski prozi* vključili T. Jamnik in D. Haramija (2014: 43–46):

»smrt zaradi starosti, smrt zaradi bolezni, smrt zaradi odvisnosti, smrt zaradi nesreče ali delovne nezgode oziroma igre, smrt zaradi zločina ali vojne.«

V primerih, ko slikanice tematizirajo smrt, ki nastopi zaradi starosti, so največkrat omenjeni primeri, kjer umre dedek, v ospredju je takrat zgodba otroka, največkrat dečka, ki se sooča z dedkovo smrtjo, npr. *Dedka ni več*, *Zbogom dedek*, *Medvedkov dedek*. Prav tako so pogosto tipizirane slikanice, kjer do smrti pride zaradi bolezni, v tem primeru pa gre največkrat za prikaz materine bolezni takoj po rojstvu otroka. Vsi ostali primeri smrti so bolj individualni in manj tipizirani (Haramija 2004: 30–31).

7 ANALIZA IZBRANIH SLIKANIC, UPRIZORITEV IN ODZIVOV PUBLIKE

Na podlagi teoretičnega pregleda, ki smo ga opravili v prvem delu magistrske naloge, in s pomočjo katerega smo spoznali ključne teoretične pojme, ki nam bodo pomagali pri nadaljnji analizi in interpretaciji, bo sledila analiza izbranih slikanic in uprizoritev na lutkovnem odru. Drugi del, torej praktični del magistrske naloge, je razdeljen na tri ključne sklope. Prvi sklop predstavljata slikanica nemške avtorice Katje Gehrmann *Medved in mali* in istoimenska lutkovna predstava slovenske režiserke Ivane Djilas. V drugem sklopu bomo natančneje analizirali slikanico Kitty Crowther, ki nosi naslov *Jure in Jaka*, ter lutkovno predstavo, ki je nastala na podlagi slikanice in jo je prav tako režirala Djilaseva. V zadnji, tretji sklop pa sta vključeni slikanica nemškega avtorja Wolfa Erlbrucha in lutkovna predstava, ki jo je režiral italijanski režiser Fabrizio Montecchi *Račka, Smrt in tulipan*. Ob vseh omenjenih lutkovnih uprizoritvah smo analizirali tudi publiko in njihove odzive na prikazano v predstavi, pripravljeno pedagoško gradivo za posamezno lutkovno predstavo, prav tako pa bomo prikazali mnenje zaposlenih v vzgojno-izobraževalnih ustanovah, umetniške vodje Lutkovnega gledališča Ljubljana Ajde Rooss in režiserke dveh izmed analiziranih predstav Ivane Djilas o vključevanju tabuiziranih tem v lutkovne predstave za najmlajše.

7. 1 ANALIZA SLIKANICE IN LUTKOVNE PREDSTAVE *MEDVED IN MALI*

7.1.1 ANALIZA SLIKANICE *MEDVED IN MALI*

Slikanica *Medved in mali* je delo nemške avtorice Katje Gehrmann, za katero je leta 2001 na Bienalu otroške ilustracije v Bratislavi prejela nagrado zlato jabolko. Gehrmannova je študirala v Mehiki, Španiji ter na Visoki šoli za oblikovanje v Hamburgu, smer ilustracija. Poučuje na otroški slikarski šoli in dela za različne revije in založbe. Za njene slikanice so značilne intenzivne barve ter vizualne in besedne domislice. Slikanica *Medved in mali* je izšla v nemškem jeziku (*Gans der Bar*) leta 2009, slovenski prevod Alenke Vevar smo dobili dve leti kasneje pod okriljem Mladinske knjige (Frlic in Tomšič 2016: 2).

Medved in mali je slikanica, pri kateri je v ospredju tema o drugačnosti in sprejemanju drugačnega. V ospredju je stara zgodba, ki govori o tem, kako se jajce znajde v rokah druge živali. Jajce na začetku opazuje lisjak, vendar ga pri tem preplaši medved, zato lisjak pobegne in jajce prepusti medvedu. Medved jajce vzame s seboj in kmalu se iz njega izvali mali gosak, ki ob pogledu na medveda, misli, da je medved njegova mama. Mali medvedu sledi vsepovsod in se nanj naveže. Medved mu skuša povedati, da on ni njegova mama, saj se od njega bistveno razlikuje, reče: »Saj jaz nisem tvoja mama! Medved sem! In ti si ... no vsekakor nisi medved.« Mali se od medveda razlikuje predvsem vizualno, saj ni velik, močan, nima rjavega kožuha, in nasploh je popolnoma drugačen, vendar mali gosak si ne pusti spremeniti mnenja in je še vedno prepričan, da je medved njegova mama. Medved se odloči, da mu bo dokazal, da sta si različna, da medvedi lahko delajo drugačne stvari, stvari, ki jih mali gosaki ne zmorejo. Medved se skuša dokazati, ko pleza na drevo, hitro teče po travniku, plava v reki. Medved je prepričan, da bo mali na ta način sprevidel, da sta različna. Ampak kmalu mu mali gosak dokaže, da zmore enake stvari kot on. Mali tako krili z rokami, da se znajde na drevesu poleg medveda, prav tako hitro teče in celo plava v reki. Medved si misli: »Pleza kot medved, teče kot medved, plava kot medved. Hm... Le še pošteno mora zrasti in postati močnejši ... « Po dokazovanju je medved postal utrujen, zato je zadremal, mali pa je postal lačen in se odpravil v reko, da bi ujel lososa. Takrat pa je prišel mimo lisjak, ki se je z malim gosakom pretepal za lososa, in mali je treščil lisjaka z lososom po glavi. Medved se je prebudil in vse to videl, takrat ni mogel verjeti, da je mali ukanil in premagal lisjaka. Spoznal je, da je mali lahko močan, prav tako kot medved. Medved je bil nanj ponosen. Lisjaku je rekel: »Hja, ti lump rdeči, raje premisli, preden se boš hotel meriti z nami, medvedi. Tudi če so majhni, tudi če imajo kljun.« Z omenjeno repliko je vidno, da medved sprejme malega. Na

koncu je prikazana ilustracija, kako mali in medved skupaj sedita objeta ob reki in gledata v daljavo (Gehrmann 2011).

Tema drugačnosti, vprašanja identitete

V slikanici je v ospredju tema drugačnosti, ki se povezuje tudi z vprašanjem identitete. V slikanici *Medved in mali* je prisotna drugačnost, ki se kaže tako na telesni ravni kakor tudi na ravni dejanj in sposobnosti posameznika. V ospredju sta dva glavna lika, in sicer medved in mali gosak, poleg njiju je pomemben lik tudi lisjak, ki se prav tako od obeh likov razlikuje, vendar ta drugačnost ni posebej poudarjena. Izpostavljena je predvsem drugačnost malega gosaka v odnosu do medveda. Medved malega gosaka zavrača, zaradi njegovega videza, ki daje vtis šibkosti, nemoči in posledično slabosti. Zavrača ga, ker se mali gosak razlikuje od njega, ker ni velik in močan, ker nima gobca, zavrača ga predvsem zaradi telesnih značilnosti malega gosaka. Medved na podlagi telesnih značilnosti malega sklepa o njegovih sposobnostih in značilnosti. V slikanici nekajkrat ponovi: »Ti nisi medved, ti si drugačen!« (Gehrmann 2011). Ob začetku slikanice medved zavzame stališče, da mali gosak ne more biti medved, saj je na videz popolnoma drugačen od vseh preostalih medvedov. Naletimo na prikazovanje drugačnosti, ki se nanaša na telesno drugačnost. Poleg samega videza medved izpostavlja tudi drugačnost na ravni dejanj. Medved predstavlja stališče, da mali gosak marsičesa ne zmore, kar zmorejo veliki medvedje, čeprav se kasneje izkaže popolnoma nasprotno. Mali gosak mu preko različnih dejanj dokazuje, da zmore vse, kar zmore medved, zaradi tega medved vedno bolj razmišlja, ali je možno, da je mali gosak v resnici medved, saj zmore vse, kar zmore on. Mali gosak mu dokaže, da hitro teče, pleza na drevesa, plava in je močan, zato ga medved sprejme za svojega oz. za enega izmed medvedov, čeprav ni tako velik, kakor je velik on sam. Medved malega vzljubi in ga ob koncu celo imenuje za medveda. V slikanici *Medved in mali* je torej predstavljen značilen vzorec, kot ga omenja Dragica Haramija (2003), in sicer stranski lik, v našem primeru bi lahko rekli, da gre za drugi glavni lik, torej medved, zapostavlja oz. zavrača prvi glavni lik, v našem primeru malega gosaka, zaradi telesnih značilnosti. Medved na podlagi vseh zunanjih značilnosti malega gosaka predvideva o njegovih sposobnostih in zmožnostih. Šele proti koncu ga sprejme in ga zaradi vsega, kar je mali gosak naredil, celo vzljubi in vzame za svojega. Takrat medved pozabi na razlike, pozabi na drugačnost, ki je na samem začetku izstopala. V povezavi s pojmom drugačnosti je potrebno izpostaviti, da o drugačnosti govorimo zgolj na ravni medveda in malega gosaka, medtem ko se o vrsti in položaju vseh ostalih živali, ki se prav tako od medveda razlikujejo, kakor se razlikuje mali gosak, ne sprašujemo.

V slikanici *Medved in mali* se pojavi tudi vprašanje identitete, s katerim se sooča mali gosak. Skuša si odgovoriti na vprašanje, kdo on sploh je, ali je lahko tudi on medved, čeprav zgleda popolnoma drugače od medveda. Zakaj mu medved ves čas govori, da je drugačen? Mali gosak si zastavlja vprašanje identitete predvsem v odnosu do medveda, ne išče svojih individualnih značilnosti, vendar išče lastnosti, na podlagi katerih je med njim in medvedom podobnost, kar pomeni, da sta pripadnika iste skupine, natančneje si skuša odgovoriti na vprašanje, kdo on je, ali je res medved.

Mama, družina, sobivanje

V slikanici *Medved in mali* si poleg omenjenih dveh tem oz. vprašanj, lahko zastavimo tudi vprašanje povezano z družino oz. z vprašanjem, kdo je lahko mama. Pojavita se dve problemski vprašanji, ki sta prisotni tudi v današnjem svetu, in sicer samostojna moška vzgoja otroka in s tem povezana posvojitev otroka s strani moškega. Ob prebrnem se lahko vprašamo, ali je medved lahko gosakova mama in kdo sploh je mama? Mali gosak je prepričan, da je medved njegova mama, ker je medved prva stvar, ki jo zagleda, ko pokuka iz razbitega jajca v svet. Takoj ga označi za mamo in se ne pusti prepričati v nasprotno, kljub trudu, ki ga medved vlaga v razlago in prikaz razlik, ki so vidne med njima. Mali gosak ne razmišlja, ali je medved moškega ali ženskega spola. V trenutku, ko mali in medved postaneta družina ter se medved počasi privaja na dejstvo, da je postal gosakova mama, se nam lahko zastavi vprašanje, kako je lahko medved mama, zakaj ni očka? Do omenjene problematike pride predvsem v slovenskem jeziku, kjer razlikujemo med moškim medvedom in žensko medvedko, medtem ko v nekaterih drugih jezikih, npr. nemščini, nizozemščini, spol ostaja nevtralen (Djilas 2019). S tem, ko je medved moškega spola, se torej posledično zastavi dodatno vprašanje povezano z reorganizirano družino, in sicer posvojitvijo otroka s strani moškega, oz. o samostojnem življenju moškega z otrokom. Gre torej za dve problemski vprašanji, ki sta vedno bolj prisotni v našem vsakdanjem življenju ter medijih, na takšna vprašanja lahko iščemo različne odgovore. Medved in mali skupaj preživljata čas, se družita in skupaj bivata. Predstavljata torej manjšo skupnost, lahko celo rečemo, da tvorita družino. Ob tem pa se nam ponovno zastavlja vprašanje, kaj je družina in kdo so njeni člani.

Razumevanje družine se skozi čas bistveno razlikuje, danes se pojavljajo različne psihološke in sociološke definicije družin. Ena izmed njih je, da je »družina prostor, kjer se človek nauči preživeti.« (Perić 2010: 9) Žmuc Tomori poda definicijo, da je: »družina skupnost oseb na različnih stopnjah razvoja, skupnost, ki skrbi za otroka.« (Perić 2010: 10). Pojem družina si vsak posameznik razlaga po svoje, na podlagi lastnega mnenja in izkušenj, v kolikor splošno

povzamemo, lahko rečemo, da je družina prostor, ki omogoča varno zavetje in možnost razvoja, navadno iz različnih starostnih generacij, v katero je vključen otrok, ki se znotraj družine tudi razvija in odrašča. Ena izmed najbolj razširjenih tipologij družine je ta, ki jo predlaga tudi OZN, in je predstavljena v programu *Družina v sodobnem svetu*, ki ga je pripravila Mojca Perić (2010: 9), in sicer ločuje med:

- »jedrnimi družinami, med katere uvršča biološke in socialne jedrne družine staršev in otrok, enostarševske družine in adoptivne družine,
- razširjenimi družinami, med katere uvršča tri- in več generacijske družine, poligamne razširjene družine in plemenske razširjene družine,
- reorganizirane družine, med katere sodijo dopolnjene ali vzpostavljene družine, življenje v skupnostih in reorganizirane družine istospolnih partnerjev.«

Oblika družine, ki jo tvorita medved in mali gosak v slikanici *Medved in mali*, je primer reorganizirane družine, natančneje vzpostavljene družine, saj medved in mali gosak vzpostavita družino zaradi situacije, v kateri se znajdetata. Medved in mali gosak nista in niti ne moreta biti biološko povezana, njun odnos izhaja iz njune skupne odločitve, da bosta bivala skupaj ter posledično skrbela drug za drugega. V skupno bivanje nista prisiljena, vendar do tega pride spontano preko navezanosti in prijateljstva, ki ga izoblikujeta in gojita skozi zgodbo.

Poleg vseh omenjenih vprašanj in problematik, ki se pojavijo v slikanici, je potrebno omeniti tudi vprašanje, ki je povezano z ekologijo.

Ekološki vidik v slikanici

V slikanici je na subtilen način prikazana ekološka problematika izsekavanja gozdov. V kolikor slikanice ne spremljamo natančno oz. si jo morda celo večkrat ne preberemo, je možno, da tega vidika, ki nam ga skuša avtorica prikazati, niti ne bomo opazili. Ob pozornem spremljanju, opazimo, da je na večjem številu ilustracij opazen moški, ki v rokah ali na ramah nosi žago ali v rokah nosi drva, medtem ko so na drugih ilustracijah vidna podrtá drevesa, ki ležijo na tleh ... Proti koncu slikanice je dreves vedno manj, kar opozarja na problematiko izsekavanja gozdov za potrebe človeka, ob tem pa se pozabi na vse živali, ki v njem prebivajo. Prikazano je, kako jim redčimo prostor preživetja in ne mislimo na njihove potrebe. Avtorica slikanice to prikaže na subtilen način, saj je še vedno v ospredju tema povezana z drugačnostjo, tema povezana z izsekavanjem gozdov je vključena, saj jo lahko marsikateri

bralec tudi opazi, kar odraslemu bralcu omogoči, da otroku predstavi pomembno problematiko današnjega okolja, v katerem živimo.

Na kakšen način je omenjena zgodba prenesena v lutkovno predstavo, katera tema je v ospredju in na kakšen način je lutkovna predstava nastajala, bomo izvedeli v nadaljevanju, saj bomo na ta način lahko poiskali ključne vzporednice.

7.1.2 ANALIZA LUTKOVNE PREDSTAVE *MEDVED IN MALI*

Lutkovna predstava *Medved in mali* temelji na istoimenski slikanici nemške pisateljice in ilustratorke Katje Gehrmann. Premierno uprizoritev v Lutkovnem gledališču Ljubljana je doživela 21. aprila 2016, vse od takrat je na stalnem repertoarju lutkovnih predstav. Predstavo je režirala Ivana Djilas, avtorica likovne zasnove je Donna Wilson, dramaturginja in lektorica Metka Damjan, avtor glasbe Blaž Celarec, scenografka Ajda Vogelnic in kostumografka Jelena Proković.

Ivana Djilas prihaja iz Beograda, kjer je diplomirala kot gledališka in radijska režiserka. Podiplomski študij je vpisala na AGRFT, kjer je magistrirala pod mentorstvom Dušana Jovanovića. Zrežirala je več kot štirideset predstav, tako za otroke kot odrasle. V Lutkovnem gledališču Ljubljana je v zadnjih treh letih opravila režijo za tri predstave, in sicer: *Medved in mali* (2016), *Škrt škrt kra čof* (2018) in *Jure in Jaka* (2019) (*Ivana Djilas – Geslo* (b.d.)).

Lutkovna predstava *Medved in mali* je namenjena otrokom od drugega leta dalje. Osrednja zgodba lutkovne predstave temelji na istoimenski slikanici, torej sta v ospredju medved in mali gosak. Glavni vprašanji, ki se pojavljata v obeh umetnostnih delih, tako slikanici kakor lutkovni predstavi, sta, ali je medved gosakova mama ter kdo sploh je mali. Preko različnih dejanj, ki so iz slikanice prenesena v lutkovno predstavo, na humoren način spoznamo medveda in malega ter njun odnos, ki iz nezaupanja in posmeha preraste v pravo prijateljstvo.

V predstavi nastopijo trije animatorji lutk, in sicer Urška Hlebec kot animatorka lisjaka, veverice, polža in ribe, Maja Kunšič kot animatorka malega in goske ter Iztok Lužar kot animator medveda, jazbeca in goske.

Lutke

Lutke v predstavi so nastale po likovni zasnovi angleške oblikovalke Donne Wilson, ki prihaja s Škotske, vendar danes živi in ustvarja živalske kreacije v Londonu. Wilsonova je študirala na Royal College of Art, kjer je začela z ustvarjanjem pletenih živali. Njene pletene

živalske kreacije pa so postale lutke v predstavi *Medved in mali*. Gre za lutko, ki je najbolj blizu otrokom, t. i. »povštrčke«, navzven preproste, mehke, nevsiljivih barv, torej takšne, ki so prisotne tudi v posameznikovem otroštvu in njihovem okolju. Wilsonova ustvarja mehka bitja iz volne, ki prinašajo posebno mehko in toplino, njena živalska bitja pa v procesu nastajanja dobijo tudi imena. Med njenimi najbolj znanimi liki je Veliki Ted (Big Ted), ki nastopi v lutkovni predstavi, njemu pa so se za namene predstave priključili tudi novi živalski liki. Pletena bitja so postala lutke, saj so jih za predstavo nadgradili lutkovni tehnologi in jim dodali nekaj lastnosti oz. sprememb, z namenom, da se bitja na lutkovnem odru lahko še bolje znajdejo, npr. dodali so jim držala za premikanje in v drevesa izdolbli luknje, skozi katere lahko živali kukajo (Ocepek 2016).

Slika 1: Lutke v predstavi *Medved in mali*

Lutka v predstavi je »povštrček« oz. strokovno lahko rečemo, da je njena lutka animacija objekta v manjši meri križana z mimično lutko (Djilas 2017). Pod pojmom animacija objekta lahko razumemo, da animatorji lutke/predmete/pletene živali držijo v rokah in poskušajo gledalce prepričati, da je predmet oživel in ima svoj karakter (Trefalt 1993: 60). V lutkovni predstavi *Medved in mali* so različni predmeti, ki jih poskušajo igralci oživeti in jim vdahnuti karakter, vse od pletenih dreves, pletenih kubusov, oblakov do živalskih likov, ki jih animatorji skušajo animirati in jim vdahnuti značilnosti človeškega. Nastopi večje število lutk, nekatere med njimi zgolj za nekaj kratkih trenutkov, medtem ko so druge prisotne skozi celotno dogajanje. Najpomembnejši lutki in hkrati osrednja lika sta medved in mali. Veliki rjavi medved je največja lutka v predstavi, predvsem je posebna njegova glava, saj zavzema kar tretjino njegovega telesa. Glava je nesorazmerna tudi s preostalimi okončinami, saj so noge in roke zelo ozke in kratke v primerjavi z njo. Gobček ima izbočen, da ga od strani lahko opazimo. V primerjavi z malim gosakom je medved zelo velik in takoj opazen v prostoru.

Mali gosak pa je manjša lutka, rumenkasto-zelene barve, ki stoji na tankih nogah, okoli oči ima bele lise, kar pripomore k bolj izstopajočim očem. Ima tudi velik kljun sive barve, ki se premika, saj ima animatorka v njem roko in na ta način drži lutko, ter krila, s katerimi lahko poleti. Poleg osrednjih dveh likov in lutk je v predstavi precej časa prisotna tudi lisička, ki s svojimi zašiljenimi ušesi in rutico okoli vratu zgleda zvita in nagajiva, kar se izkaže tudi tekom zgodbe. Preostali liki nastopijo za kratek čas, mednje sodijo odrasle goske, polž, riba in veverica.

Poleg oblikovalke likovne zasnove ima pri nastanku lutk in njihovem delovanju pomembno vlogo tudi lutkovni tehnolog, saj je on tisti, ki najde odgovore na vprašanja glede gibanja samih lutk, npr. kako lahko naredimo, da bi se noge malega v določenem trenutku raztegnile – v predstavi, ko skuša mali medvedu pokazati, da lahko tudi on pride na vrh drevesa (Djilas 2017). Prav tako je potrebno določiti, koliko človeškega in koliko živalskega gibanja bodo lutke imele, ali bodo lutke govorile, ali bo medved hodil po dveh ali štirih nogah ... Režiser in lutkovni tehnolog se skupaj odločita za tisto, kar je bližje otrokom in hkrati lažje prikazati. Lutke v predstavi ohranjajo nekaj živalskih lastnosti in hkrati pridobijo precej človeškega, npr. medved hodi po dveh nogah, kar je bistveno bližje otrokom ter hkrati lažje za prikaz na lutkovnem odru, dodatna človeška lastnost, ki jo dobijo živali, je govor, ki je v predstavi pomemben za posredovanje pomembnih misli in izjav (Djilas 2017).

Scenografija in kostumografija

Lutke v predstavi so z vsemi omenjenimi značilnostmi zelo blizu otrokom, saj dajejo občutek mehke in toplote. Z videzom lutk sta smiselno usklajeni tudi scenografija in kostumografija. Osrednji dogajalni prostor v predstavi je gozd, ki je postavljen na oder, kakor tudi okoli gledalcev. Na odru so postavljena pletena drevesa različnih oblik in barv z zanimivi črtastimi vzorci, okoli gledalcev pa so ob stenah pritrjena lesena drevesa. Na ta način se lahko gledalec počuti del samega dogajanja v gozdu. Poleg dreves so na odru prisotni tudi pisani kubusi oz. mehke pletene krogle, na katerih se odvija dogajanje. V določenem trenutku je v predstavo vključen tudi element vode, in sicer igralci s prepletom modre debele niti okoli dreves ustvarijo reko, v kateri plava riba. Pomemben element, ki je blizu gledalcem, so tudi oblaki, ki se spustijo nad publiko, iz katerih pada dež, ki je prikazan kot majhne bleščeče kapljice. Scenski elementi se premikajo počasi, brez nenadnih gibov, popolnoma nemoteče za publiko. Večino elementov premikajo animatorji lutk, ki so s svojimi kostumi zlit v gozdno okolje, v katerem se odvija zgodba. Oblečeni so v pletena oblačila zemeljskih barv, skladno z likom, ki ga animirajo. Tako igralka, ki animira malega gosaka, nosi dolgo tuniko nežno

zelenkastih barv, igralec, ki animira medveda, je oblečen v rjavkasto rdeče oranžne odtenke, animatorka lisice, polža in ribe pa nosi odtenke rumene, modre in nežno rjave. Vsi animatorji lutk imajo na glavah kapice istih odtenkov kot oblačila.

Slika 2: Prikaz scenografije, kostumografije in lutk v predstavi *Medved in mali*

Luč

Predstava je polna svetlobnih efektov, ki dopolnjujejo sceno in dodajo k atmosferi gozda, v katerega smo povabljeni tudi gledalci. V predstavi prehajamo med skorajšnjo temo, npr. v trenutku ko gresta medved in mali spat, med postopno zatemnitvijo, npr. sončni zahod je prikazan tudi s postopnim ugašanjem luči, ter med popolnoma svetlimi trenutki. V trenutku, ko v predstavi nastopi nevihta, luči začnejo utripati, kar pri publiku ustvari dodaten moment pričakovanja. Največkrat pa je luč osredotočena na prostor, kjer se odvija glavno dogajanje, npr. na kubus, drevo, reko ..., saj na ta način tudi gledalec svojo pozornost usmeri na glavno dogajanje v določenem trenutku.

Glasba

Poseben poudarek v predstavi je namenjen tudi glasbi, ki skuša posnemati glasove, ki so prisotni v gozdu. Z različnimi glasbili je avtor glasbe želel posnemati glasove živali in z njimi prikazati njihovo gibanje. Glasbila posnemajo ptičje petje, žuborenje vode, šumenje listov, veter in druge vremenske pojave. Prav tako so prisotni različni zvočni poudarki v trenutkih, ko moramo biti gledalci pozorni na dogajanje. Glasba je sproščujoča in umirjena ter skladna z vidno podobo predstave, ko gledalec gleda, kaj se dogaja na odru, je zraven nezavedno pozoren tudi na glasbo, ki dopolnjujejo vidno podobo predstave.

7.1.3 PRENOS SLIKANICE V LUTKOVNO PREDSTAVO – PROCES DRAMATIZACIJE

Slikanico *Medved in mali* je na lutkovni oder postavila režiserka Ivana Djilas, ki pravi, da je pri ustvarjanju za najmlajše pomembno, da ustvarjamo predstave z mislijo, da nagovarjamo prav njih, zavedati se je potrebno starosti otrok in njihovih značilnosti, potrebno je imeti v mislih, kaj lahko otrok v določeni fazi razume ter zgodbo in prikaz na odru temu prilagoditi. Djilaseva pojasni, da jo pri ustvarjanju vedno vodi kvalitetna slikanica, ob kateri začuti, da je primerna za prikaz na lutkovnem odru. Slikanice so njena strast, z njimi rada dela, saj podobno kot lutkovne predstave z omejenim številom besed poskušajo povedati največ. Nobena predstava ni na odru predstavljena naključno, vendar z večjim namenom in nalogo, ki jo skuša izpolniti (2017).

Pred začetkom ustvarjanja predstave si režiser odgovori na nekaj ključnih vprašanj, in sicer kaj je tema predstave, kakšen je cilj ustvarjalcev, kakšne bodo lutke in kakšna bo scena (Djilas 2017).

Lutkovna predstava *Medved in mali* je nastala na podlagi istoimenske slikanice, torej je bila pri ustvarjanju slikanica glavno izhodišče. Iz slikanice ustvarjalci predstave na začetku ustvarjajo dogodke, iščejo situacije, ki so zanimive in bi jih lahko prenesli na oder. Iščejo situacije, ko kdo govori, in to je tisto, kar režiser režira. Nasploh je za slikanice značilno, da imajo malo materiala za dogodke, navadno se vse ponavlja, imajo repeticijo, vse je ista situacija, kar znotraj gledališča lahko deluje dolgočasno (Djilas 2017).

V slikanici se ponavljajo podobni dogodki, ki jih je potrebno prenesti na oder, vendar na način, da bo zanimivo za otroke. Pomembno je, da režiser iz slikanice izlušči pomembne dogodke, ki jih lahko prikaže na odru (Djilas 2017). Na primeru analizirane slikanice se ponavljajo dogodki, ko medved skuša malemu dokazati, da se razlikujeta, da on zmore stvari, ki jih mali ne. Medved to skuša dokazati s plezanjem na drevo, vendar že v naslednjem trenutku na drevo uspe priti tudi mali, zatem medved skuša teči, kakor hitro more, vendar prav tako hitro teče tudi gosak ... Priča smo ponavljanju dogodkov, to kar dela medved, dela tudi mali, ob tem je način dogodkov podoben, saj se vrstijo dogodki, s katerimi medved skuša nekaj dokazati, torej gre za dogodke, ki imajo enak namen.

Djilaseva (2017) je prvotno mislila, da bo predstava brez besedila, vendar se ideja ni izšla, saj je v slikanici veliko filozofskih misli, ki jih je potrebno ubesediti. Eden izmed takih primerov,

ki potrebuje besede je: »Hja, ti lump rdeči, raje premisli, preden se boš hotel boriti z nami, medvedi. Tudi če so majhni, tudi če imajo kljun, ...« (Gehrmann 2011). Takšnih delov se v predstavi ne da prikazati zgolj z akcijo, zanje so potrebne besede.

Glavna tema v predstavi *Medved in mali* ostaja enaka, kakor je v slikanici, in sicer je v ospredju tema drugačnosti, povezana z vprašanjem identitete, družinskimi razmerji in sobivanjem. Vprašanje, kdo je kot posameznik, si zastavlja mali, predvsem v odnosu do njemu drugačnega, torej do medveda. Mali gosak se sooča z vprašanjem, kdo sploh je, saj je drugačen od vseh, ki jih srečuje. Na humoren način si skuša odgovoriti na vprašanje, kdo je, ali je tudi on medved, čeprav se od medveda navzven bistveno razlikuje. Mali si želi dokazati, da je medved in da zmore enake stvari, kot jih zmorejo medvedi.

Eno izmed ključnih vprašanj pri ustvarjanju predstave je določitev spola, torej se vprašamo, katerega spola bodo liki. Ustvarjalci predstave so želeli, da bi bili liki nevtralni, kar je vodilo do tega, da so liki postali nevtralno moški. Eno izmed vprašanj je tudi, kako se je medved znašel v vlogi mame, ali je medved sploh lahko mama (Djilas 2017).

Ideja, da medved postane mama je prisotna že v slikanici in je prenesena tudi v lutkovno predstavo. Izhaja iz splošnega mnenja, ki temelji na dejstvu, da karkoli naše oči prvo zagledajo, ko se rodimo, je naša mama. Tako je tudi pri malem gosaku, saj takoj, ko se izvali iz jajca, zagleda medveda, ki ga drži v rokah, mali posledično takoj pomisli, da je medved njegova mama. To misel mali ponavlja ves čas, čeprav mu medved zatrjuje, da on ni njegova mama. Medved trdi, da on ne more biti gosakova mama, saj sta si popolnoma drugačna, in kako naj bi on sploh bil mama, saj je vendar medved. Ob vsej zmešnjavi se pojavi tudi vprašanje, kdo sploh je mali, ali je tudi on medved? Mali je prepričan, da je tak, kot medved, saj zmore enake stvari, kljub temu, da ima kljun, krila in zna leteti. Ali je torej zares drugačen? Njegova drugačnost se kaže zgolj v videzu, vendar skozi slikanico in lutkovno predstavo spoznamo, da vizualno ni pomemben, v kolikor nekdo v nas vzbudi ljubezen in zaupanje, tako je tudi na primeru medveda in malega. Kljub temu da medved malega na začetku zavrača oz. se mu malo posmehuje, se kasneje zanj boji, na koncu pa je nanj celo ponosen in ga tudi sam imenuje za medveda.

Ustvarjalci pozornost namenijo tudi odnosom med posameznimi liki. Medved in mali sta na začetku v nezaupljivem odnosu, ko mali medvedu neprestano sledi in se mu želi dokazati, medved pa ga zavrača in se ga želi znebiti, vendar zaradi vztrajnosti malega to ni mogoče. Mali s svojim obnašanjem medveda najprej spravlja ob pamet, vendar medved kmalu spozna,

da bi mu bilo brez malega dolgčas, saj se mu je ta prikupil. Ob koncu sta v prijateljskem odnosu, medved sprejme malega za svojega prijatelja, nanj postane navezan in nič več ga ne moti, da je mali od njega na videz drugačen.

Kot smo omenili, je pomembno, da ustvarjalce predstave pri ustvarjanju vodi cilj. Pri predstavi *Medved in mali* je bil ta osredotočen na preprečevanje nastajanja stereotipov in podpiranje drugačnosti. Bistvo je torej, da skozi predstavo želimo posredovati misel, da je potrebno podpirati in posledično tudi sprejemati drugačnost (Djilas 2017).

7.1.4 PEDAGOŠKO GRADIVO ZA PREDSTAVO *MEDVED IN MALI*

Pedagoško gradivo je zasnovano predvsem za dejavnosti in pogovore namenjene po ogledu predstave. Namenjeno je predvsem vzgojiteljicam in učiteljicam, da se ga poslužujejo v okviru vzgojno-izobraževalnih skupin, vsekakor pa si z njim lahko pomagajo tudi starši.

Prvi sklop vprašanj je namenjen predvsem zbiranju vtisov o predstavi, torej se osredotoča na doživetja, občutja in vtise otrok takoj po ogledu predstave. Primeri vprašanj znotraj prvega sklopa v pedagoškem gradivu, ki sta ga sestavili Špela Frlic in Tjaša Tomšič (2016: 3) so naslednji: »Je bila otrokom predstava všeč? Kaj jih je najbolj pritegnilo? Kaj se jim je zdelo smešno? Kakšne so bile lutke? Kako so bili animatorji oblečeni? Kakšna je bila glasba v predstavi? Kakšna je bila scenografija? Kdo vse nastopa v predstavi? Kaj vse se v predstavi zgodi?« Torej gre za vprašanja, na katera otroci odgovorijo takoj po ogledu, odgovarjajo to, kar se spomnijo, kar je ostalo v njihovem spominu. Vsak izmed otrok ve, ali mu je bila predstava všeč ali ne, prav tako zakaj, ter ali je bila predstava smešna/vesela/žalostna. Tudi preostala vprašanja se navezujejo na njihove vtise, torej kako so zaznali zvok, videz ...

Drugi sklop vprašanj je že povezan z eno izmed osrednjih tem lutkovne predstave, in sicer z vprašanji, ki se navezujejo na mamo. Prvi del vprašanj se navezuje na predstavo in otrokovim razumevanjem predstave. Iz čigavega jajca se je izlegel gosak? Ali gosak in medved znata enake stvari? Ali je medved lahko gosakova mama? Zakaj ga gosak kliče mama? Drugi del vprašanj se navezuje na mame in njihovo skrb za otroke na splošno, v tem delu se lahko z otroki pogovarjamo o njihovih lastnih izkušnjah, kako njihove mame skrbijo zanje. S tem, ko otrok spozna, kako skrbi njegova mama zanj, lahko primerja dejanja medveda in vidi, ali tudi medved dela takšna dejanja in si skuša odgovoriti, ali je torej medved gosakova mama? (Frlic in Tomšič 2016: 3)

Tretji sklop vprašanj je povezan z različnostjo družin. Otrokom lahko na kratko predstavimo različne oblike družin in jih seznanimo s posvojitvijo. Z otroki se pogovorimo o tem, ali je tako tudi pri primeru medveda in malega, ali je torej medved lahko gosakova mama (Frlic in Tomšič 2016: 3).

Ena izmed osrednjih tem v lutkovni predstavi je drugačnost. Preko pogovora o drugačnosti, ki je bila prisotna v predstavi, preidemo k drugačnosti med ljudmi. Ponovno so lahko vpletene različne aktivnosti, npr. primerjanje plišastih igračk, kako se med seboj razlikujejo, zastavljanje vprašanj povezanih z njihovim početjem, mišljenjem, na ta način lahko dokažemo, da se tudi ljudje med sabo razlikujemo (Frlic in Tomšič 2016: 4). Zadnja dva sklopa v pedagoškem gradivu sta namenjena predvsem pogovoru o sceni in glasbi, saj se otroci spomnijo, kako sta oba elementa vključena in predstavljena v lutkovni predstavi. Zatem ustvarjajo različne volnene kompozicije, ki spominjajo na drevesa v predstavi, prav tako lahko naredijo ropotuljice, ki sprožajo zvoke podobne tistim, ki so predstavljali zvočno kuliso v predstavi. Ob koncu pedagoškega gradiva je priporočena tudi dodatna literatura, slikanice, ki vključujejo podobno tematiko, in pesmice o oblakih, dežju in mami (Frlic in Tomšič 2016: 3–5).

Z omenjenim gradivom si torej lahko pomagamo, da otrokom približamo to, kar so videli in doživeli v lutkovni predstavi, z otroki se lahko po predstavi pogovorimo, predvsem o njihovih vtisih in ključnih temah, ki jih je predstava predstavila.

7.1.5 TEMA DRUGAČNOSTI V LUTKOVNI PREDSTAVI *MEDVED IN MALI*

V lutkovno predstavo se prenesejo teme, ki so predstavljene že v slikanici, in sicer je v ospredju tema drugačnosti, ki se dopolnjuje z vprašanjem posameznikove identitete, vprašanjem različnosti, družine ter sobivanja, v ospredju je želja po sprejemanju drugačnosti in preprečevanju različnosti in stereotipov (Djilas 2017).

V lutkovni predstavi nastopita medved in mali. Med omenjenima likoma je na začetku predstave vzpostavljena drugačnost, ki proti koncu predstave izzveni oz. izgubi pomen. Drugačnost, katero poudarja predvsem medved, ki samega sebe razume kot boljšega in pomembnejšega, se na samem začetku navezuje predvsem na njun videz in sposobnosti. Medved izpostavlja: »Ti si drugačen!«, »Ti že nisi medved!«, saj bi po njegovem mnenju medvedi morali biti veliki, močni, imeti gobec, mali gosak pa je čisto nasprotje. Mali gosak je torej od medveda drugačen, vendar drugačnost med njima se ne kaže zgolj na vizualni ravni,

vendar tudi v sposobnostih obeh likov. Medved je prepričan, da mali ne more biti medved, saj ne zna plezati, teči, plavati ... Na humoren način so v predstavi predstavljeni dogodki, ko se mali dokazuje medvedu in mu skuša dokazati, da ni čuden in drugačen, da je tak kot on. Medved gradi idejo o drugačnosti med njima predvsem na ravni lastnih prepričanj, svojega znanja in tega, kar vidi. Mali dokazuje, da med njima ni razlik, vsaj ne takšnih, ki bi med njima vzpostavljale drugačnost. Predstava se osredotoča na podobnosti, ki so med njima, na tisto, kar jima je skupno. Vse razlike, ki so v predstavi izpostavljene, se kasneje izkažejo za podobnosti med glavnima likoma, kar pomeni, da si lika nista drugačna. Pomembno pa je omeniti, da se drugačnost izpostavlja zgolj med glavnima likoma, medtem ko o preostalih stranskih likih in njihovi drugačnosti ni govora. Medved ne opozarja, da so od njega drugačni tudi polž, riba, veeverica ali lisjak, kot drugačnega označi zgolj malega gosaka.

Predstava skuša tako odraslim kot otrokom prikazati problematiko drugačnosti v današnjem svetu, problematiko obsojanja na podlagi videza in naših prepričanj ter prikazati zavzemanje za strpnost, tudi do na videz drugačnega, saj nekaj, kar se razlikuje od nas, ni nujno zares drugačno. Predstava je namenjena prav najmlajšim, posledično ni nujno pričakovati, da bodo otroci razumeli, kaj jim skušata predstava in zgodba sporočiti. Otrok vidi, da sta si lika med seboj različna, razume, da je nekdo medved in drugi mali gosak, ob tem prav tako razume, da medvedi in mali gosaki delajo drugačne stvari. Stvari, ki jih otroci vidijo, v njih vzbudijo smeh, od otrok v najmlajši starosti ne moremo pričakovati, da bodo razumeli problematiko, na katero predstava opozarja (Djilas 2017).

Spoznali smo, o čem govori zgodba tako v slikanici kakor lutkovni predstavi *Medved in mali*, kako je vključena tema o drugačnosti, kje se v zgodbi kažejo poudarki ter katera dodatna vprašanja izpostavljata zgodbi. V nadaljevanju se bomo osredotočili na odzive otrok in otroško publiko pri ogledu lutkovne uprizoritve.

7.1.6 ANALIZA OTROŠKE PUBLIKE PRI PREDSTAVI *MEDVED IN MALI*

Lutkovne predstave za otroke nagovarjajo prav njih, torej najmlajše, vsekakor pa se ustvarjalci predstav trudijo, da ustvarijo takšne gledališke dogodke, ki poleg mladih gledalcev nagovarjajo tudi odrasle, saj s tem zagotavljajo, da se odrasli ob gledanju ne dolgočasijo.

V gledališču, tudi v lutkovnem, lahko razlikujemo med različno publiko, od sestave publike pa so odvisni tudi njeni odzivi na prikazano na odru. Razlikujemo med publiko, ki jo sestavljajo v večji meri otroci z vzgojiteljicami ali učiteljicami, ti si v večini primerov

predstavo ogledajo kot zaključena skupina v dopoldanskem času, ter publiko, ki se poleg zaključenih skupin tudi najpogosteje pojavlja, in sicer predvsem na popoldanskih predstavah ali predstavah ob sobotah in nedeljah, gre za predstave, ki so namenjene izven gledalcem, torej vsem, ki si predstavo želijo ogledati in niso del organizirane skupine, v teh primerih gre za mešano sestavo občinstvo, natančneje za približno enako število odraslih in otrok, saj si te predstave največkrat ogledajo otroci v spremstvu staršev, starih staršev ali drugih odraslih spremljevalcev.

Med omenjenima tipoma publike se kažejo bistvene razlike, saj eno v večji meri sestavljajo otroci, medtem ko drugo sestavljajo otroci skupaj z odraslimi spremljevalci. Otroška publika gleda in sprejema lutkovno predstavo bistveno drugače kot odrasli gledalci, kar lahko vidimo tudi na primeru predstave *Medved in mali*. Pri analizi publike ob ogledu lutkovne predstave *Medved in mali* smo tako spremljali odzive otrok pri zaključenih skupinah in odzive mešane publike, odzive in značilnosti posamezne publike bomo sprva prikazali posebej, ob koncu pa bomo povzeli skupne značilnosti in odzive, po katerih se različni sestavi publike med seboj najbolj razlikujeta.

Analiza otroške publike pri zaključenih skupinah ob predstavi *Medved in mali*

Kot prvo smo analizirali publiko pri zaključenih skupinah, katere sestavljajo otroci skupaj z vzgojiteljicami in učiteljicami. Predstava *Medved in mali* je namenjena otrokom od drugega leta dalje, zato se za njen ogled v večji meri odločijo predvsem vrtčevske skupine. Tudi na dan, ko sem si predstavo ogledala jaz in opazovala značilnosti publike, je bilo tako. Lutkovno predstavo so si ogledali otroci, ki obiskujejo vrtec, v starostnem razponu med tretjim in petim letom. V dvorani otroci sedijo skupaj na klopcah za tri osebe, vzgojiteljice sedijo ob straneh. Pred vstopom v dvorano so bili otroci polni pričakovanja, neprestano so vzgojiteljice spraševali, kdaj se bo predstava pričela ter kdaj bodo lahko šli v dvorano, nekateri med njimi so rekli: »Kdaj bomo šli gledat medveda?«, tako da lahko predvidevamo, da so vedeli, da predstava govori o medvedu. Ob vstopu v dvorano so bili nestrpni, zelo so hiteli in se prerivali, dokler jih niso vzgojiteljice postavile v kolono in so v koloni za hosteso odkorakali do klopce, ki jim je bila namenjena. Ko so bili posedeni in so čakali na začetek predstave, so brcali v klopce pred sabo, se obračali, pogovarjali in smejali, redki posamezniki so bili čisto tiho in polni pričakovanj čakali na začetek predstave. Tik pred pričetkom predstave je gledalce nagovorila hostesa, ko jih je vprašala, ali so pripravljeni, da se predstava prične, so vsi skupaj enoglasno zakričali: »Jaaaa!«.

Med gledanjem predstave so otroci zbrano sledili dogajanju na odru. Otroci ne nadzorujejo glasnosti svojega govora, zato je bilo slišnih nekaj glasnih komentarjev, ki so jih izrekli drug drugemu, npr: »glej, glej, glej, kakšni oblaki!«, »kako ga je po glavi«, »on ni tvoja mama«, »mama mu je reku« ... Ko nekdo izmed otrok spregovori nekaj glasno, se avtomatsko sproži veriga glasnih komentarjev, kot da bi jih določen komentar opozoril na dogajanje in naenkrat vsi začutijo potrebo, da izrazijo lastno mnenje. Otroci predstave ne gledajo mirno, vendar se jih večina med gledanjem premika, nekaj jih brca, nekaj se jih obrača, nekateri se nagibajo naprej, najbrž z namenom, da bi bolje videli oz. da bi se naslonili na klopcu pred njimi, nekateri med predstavo vstajajo, najbrž iz istega razloga ... V kolikor so bili otroci preveč moteči za gledanje oz. so s tem motili druge otroke, so jih vzgojiteljice opozorile, se jih dotaknile, jih strogo pogledale, jim pokazale prst na ustih, jih potegnile nazaj, v kolikor so se nagibali naprej, ali pa jih posedle, v kolikor so vstajali. V trenutku, ko se nad gledalce spustijo dežne kapljice iz oblakov, vsi otroci postanejo aktivni, začnejo dvigati roke in vstajati, vse dokler mimo njih te kapljice ne pridejo do odra. Otroke pritegne vse, kar jim je blizu, vse kar jim je na dotiku roke. Otroci med predstavo ponavljajo besedo »mama«, ki jo izgovarja mali, prav tako se ob temu glasno smeji, kot da oni vejo, da medved ne more biti mama od malega gosaka. Ob koncu predstave, ko si mali na glavo natakne medvedja ušeska in medved na gobček gosakov kljun, se vsi smeji in kažejo s prsti na lutki.

Po koncu predstave so otroci ploskali, vendar so jih morale k temu spodbujati vzgojiteljice, kljub temu pa je bil aplavz zelo šibek. Otroci v tem ne vidijo pomembnosti, oz. se ne zavedajo, da s tem pokažejo, da jim je bila predstava všeč. Šibek aplavz v tem primeru ni pomenil, da jim predstava ni bila všeč ali da v njej niso uživali, saj je bil njihov užitek viden med predstavo, prav tako so, ko so zapuščali dvorano, predstavo komentirali, izražali mnenje, ko so jih učiteljice spraševale, ali jim je bila predstava všeč, ter večina jih je odgovorila pritrdilno. Vzdušje v dvorani, ko so v večji meri prisotni otroci, je drugačno kot pri mešani publiko. Otroci oddajajo iskrene reakcije, se pri spremljanju predstave ne zadržujejo, se smeji, ko jim je nekaj smešno, ter hkrati pokažejo nestrinjanje, ko jim kaj ni všeč.

Analize otroške publike pri predstavi *Medved in mali* za izven

Ob ogledu predstave *Medved in mali*, ki se je odvijala v popoldanskem času, torej je bila namenjena predvsem otrokom, staršem, starim staršem ali drugim odraslim spremljevalcem, je bilo čutiti drugačno vzdušje, kot pri zaključenih skupinah v dopoldanskem času. Pred pričetkom predstave so bili otroci nestrpni, saj so odrasle spremljevalce večkrat vprašali, kdaj se bo predstava začela, koliko časa morajo še čakati, odrasli so posledično spraševali hostese

o začetku predstave, in v preddverju se je ustvarilo vzdušje pričakovanja, neučakanosti, nemirnosti in želje po pričetku predstave. Še pred pričetkom predstave so posamezniki stali pred vrati in nestrpno čakali, da se odprejo. Ko so se ta dejansko odprla, se je pred njimi zbrala celotna množica, ki je čim hitreje želela priti v dvorano. V dvorani so bili obiskovalci posedeni na oštevilčene sedeže, ker je predstava namenjena najmlajšim, torej otrokom od drugega leta dalje, so otroci zelo majhni, zato so ponekod sedeli v naročju staršev, najverjetneje predvsem iz razloga, da bi bolje videli. Tik preden se je predstava začela, so otroci spraševali, kaj se bo zgodilo, kdaj pridejo lutke, kdaj se bo začelo, kaj je to na odru ... Ko so vsi sedeli na svojih mestih, je prišla hostesa, spregovorila nekaj uvodnih besed in gledalce vprašala, ali so pripravljeni, da se predstava prične. Slišen je bil bistveno manj glasen: »Jaaa!«, kot je bil v dopoldanskem času pri večinoma otroški publikli.

Med predstavo je bil v dvorani prisoten vesplošen šum, ki so ga sprožali tako otroci kot odrasli. Otroci so se obračali, vstajali, brcali, se pogovarjali, predvsem v trenutkih, ko je na odru tišina, nežna glasba ali nasploh zelo malo dogajanja oz. nastopijo bolj mirni deli predstave, takrat se razigranost otrok še toliko bolj sliši in opazi. Do tega najverjetneje pride, ker se otroci ob takih trenutkih dolgočasijo oz. jim manjka dogajanja, ki bi jih pritegnilo, zato ta čas izkoristijo za vstajanje, govorjenje in gledanje naokrog po dvorani. V publikli so izstopali posamezniki. Med njimi sta bila najbolj opazna, predvsem na začetku predstave, babica in deček, saj je babica med predstavo ves čas govorila oz. dečku razlagala, kaj se dogaja na odru. Deček se na babico ni odzival, na ta način ga je lahko celo motila, saj mu ni omogočala, da samostojno spremlja predstavo. Bila sta moteča tudi za okolico, saj so se nekateri drugi starši obračali in sami pri sebi dajali komentarje, vse dokler hostesa ni babice opozorila, ta je šele takrat prenehala in otroku omogočila samostojno spremljanje dogajanja. Prav tako je v publikli izstopal malček, star približno eno leto, ki se nikakor ni mogel umiriti in je moral zapustiti dvorano, saj sta bila nenehen jok in mirjenje mamice neprijetna za vse ostale gledalce. Ob gledanju predstave, so bili prizori, ko je bil prisoten velik nemir, npr. pri spuščanju kapljic so vsi otroci vstajali in dvigovali roke. Otroci so glasno izražali svoje mnenje in komentarje, ter vidno je bilo, da ko nekdo v občinstvu nekaj reče, to ponovi še kateri izmed otrok.

Večina otrok je zbrano gledala predstavo, sledila dogajanju in se ob spremljanju zabavala. Najbolj smešni prizori so jim bili, ko je mali vztrajno ponavljal, da je medved njegova mama. Prav tako pa so bili prisotni tudi občutki napetosti, vznemirjenja in pričakovanja, predvsem v trenutku, ko se v predstavi začne nevihta in se začnejo ugašati in prižigati luči, je bilo prisotno

vzdušje napetosti, vsi so nestrpno spremljali, kaj se bo zgodilo, morda je bilo otroke celo nekoliko strah, kot v prizoru, ko se mali bojuje z lisico in jo z lososom udari po glavi, tudi tukaj otroci nestrpno čakajo, kaj se bo zgodilo in ko mali premaga lisico, so otroci navdušeni, kar nekateri pokažejo celo s ploskanjem. Otroci navijajo za pozitiven lik v zgodbi, medtem ko negativne like, v našem primeru lisico, označijo za zlobno in jo celo zmerjajo. Dajali so vtis, da jim je predstava všeč, da v gledanju uživajo. Po koncu predstave so glasno ploskali, kar je bila ena izmed razlik z dopoldansko predstavo, najverjetneje, ker so videli ploskati svoje starše in so jih tudi ti k temu spodbujali. Ob odhodu iz dvorane so se želeli dotikati scene, rekvizitov na odru, predvsem mehkih dreves in kubusov.

V primerjavi z dopoldansko predstavo in vrtčevsko publiko, je bila mešana publika bistveno glasnejša. Do tega najverjetneje privede dejstvo, da so otroci ob starših bolj sproščeni in si bistveno več upajo, več jih sprašujejo, več govorijo, ker starše bistveno bolje poznajo in vejo, kako bodo starši odreagirali. Prav tako je bilo opazno, da se nekaterim staršem s tem, če otrok govori, vstaja in je glasen, ne zdi nič narobe, niti moteče, včasih so celo oni tisti, ki spodbujajo govor in otroka motijo, lahko tudi s pijačo in prigrizki. Pri otroški publiko se večina otrok zaveda, da morajo biti tiho in mirno spremljati predstavo, saj jih bo drugače vzgojiteljica presedla ali celo odpeljala iz dvorane, tega strahu pri otrocih, ki si ogledajo predstavo s starši, v večji meri ni.

Predstava *Medved in mali* je ustvarjena za majhne otroke, stare približno 2–5 let. Zgodba je večini otrok zanimiva, saj napeto spremljajo dogajanje vse od začetka do konca. V lutkovni predstavi je zgodba smiselno zaključena, kar pomeni, da ima začetek, sredino in konec. Konec v predstavi je srečen, kar je všeč tudi otrokom. Splošne ugotovitve ob spremljanju in analiziranju publike so, da:

- med predstavo v dvorani tišina ni mogoča, kar je tudi nesmiselno pričakovati od majhnih otrok, prisoten je nenehen šum, ki prihaja s premikanjem, šepetanjem ali govorjenjem,
- otroci težko sedijo na miru, veliko brcajo, vstajajo, se nagibajo v različne smeri,
- otroci ne nadzorujejo jakosti svojega govora, tako da je bilo prisotnih veliko glasnih komentarjev,
- otroci so bili fizično najbolj nemirni, ko so se nad njimi začele spuščati kapljice,
- izraziti trenutki pričakovanja in napetosti so bili, ko se prične nevihta, ter ko se mali bori z lisjakom, saj vsi pričakujejo, kaj se bo zgodilo,

- najbolj smešni trenutki so se jim zdeli, ko mali medvedu govori mama, ob različnih besednih igrah, ko mali oponaša medveda in za njim ponavlja besede,
- otroke v gledališču ni bilo strah in so ob spremljanju predstave uživali.

V prvem sklopu smo spoznali slikanico in lutkovno predstavo *Medved in mali*, v nadaljevanju sledi slikanica in lutkovna predstava *Jure in Jaka*, ki se tematsko na prvo v veliki meri navezuje, zato lahko med njim potegnemo tudi nekaj vzporednic.

7.2 ANALIZA SLIKANICE IN LUTKOVNE PREDSTAVE *JURE IN JAKA*

7.2.1 ANALIZA SLIKANICE *JURE IN JAKA*

Kitty Crowther je belgijska ilustratorka in pisateljica otroških knjig, za svoje ustvarjalno delo je leta 2010 prejela nagrado Astrid Lindgren. V slovenščino sta prevedeni dve njeni slikanici, in sicer *Škrt škrt kra čof* in *Jure in Jaka*, obe uprizorjeni tudi na odru Lutkovnega gledališča Ljubljana. Slikanica *Jure in Jaka* je prvič izšla leta 1996 in nosi naslov *Mo nami Jim*, medtem ko smo slovenski prevod Mojce Medvešek dobili leta 2013.

Slikanica *Jure in Jaka* pripoveduje zgodbo o prijateljstvu, ki se začne v trenutku, ko se kos Jaka odloči, da si bo ogledal svet, saj si zelo želi videti modro morje. Takoj na začetku poti zagleda male nožice, ki pripadajo galebu Juretu. Jure ga povabi k sebi domov in Jaka povabilo z veseljem sprejme. Prideta v mestece, kjer so vse ptice podobne Juretu. Jaka v množici galebov izstopa, predvsem po svoji barvi, kar čuti predvsem v začudenih pogledih preostalih ptic. Ker se Jaka v mestu počuti slabo, ga Jure odpelje v svojo rdečo hiško ob morju. Jaka se ob Juretu počuti dobro in zvečer, ko se odpravljata spat, razmišlja, da ima rad morje, to hišo in Jureta. Naslednje jutro se odpravita v пристanišče, kjer je velik živžav, vsi galebi so spraševali Jureta, kdo je ta čuden ptič, ki je prišel z njim. In Jure jim je odgovarjal, da je to Jaka, njegov prijatelj, ki stanuje na kopnem, v gozdu. Galebom črni ptič ni bil všeč, to je Jaka začutil, zato se je hotel vrniti domov, v gozd, vendar ga je Jure prepričal, da ostane pri njem, ter mu zatrdil, da v mesto ne bosta več zahajala. Jure in Jaka sta postala prava prijatelja, skupaj sta lovila ribe in si ogledovala borove gozdove. Nekega dne pa je Jaka v Juretovem domu odkril kovček poln knjig. Jure mu je povedal, da uporablja knjige za kurjenje ognja in Jaka je bil zelo začuden, saj je on knjige uporabljal za branje. Ko je Jaka spoznal, da ima Jure v svoji hiški knjige, mu je vsak večer pred spanjem prebral pravljico. Njuno branje je poslušal mali Norbert, ki sta ga zgodba in branje močno pritegnila, celo tako da je o tem poročal svoji

mami. Naslednji dan je poslušala tudi Norbertova mama, ki je novico o branju zgodb prenesla naprej med prebivalce mesta, kar je povzročilo, da je vsak večer Jako poslušalo vedno večje število galebov. Galebi so postali prijazni do Jake, mu prinašali darila in ga pozdravljali, vsak večer pa so se vsi skupaj zabavali v poslušanju zgodb. Odkar je Jaka bral tudi preostalim pticam, se je počutil sprejetega v malem mestecu in ni več čutil, da ne pripada zraven ali da se razlikuje od večine (Crowther 2013).

Poleg besedila je v slikanici pomemben poudarek tudi na ilustracijah, saj imajo velik pomen, to je vidno predvsem, ko se osredotočimo na galebe in njihove obraze, ki se ob prisotnosti Jake obračajo stran od njegovega pogleda, šele proti koncu slikanice se tudi njihovi kljunčki obrnejo proti tujcu, ki je prišel v njihovo mesto (Djilas 2019).

Tema drugačnosti v slikanici *Jure in Jaka*

Zgodba govori o prijateljstvu med posameznikoma, ki sta si med seboj vizualno bistveno različna. V ospredju je vprašanje, kako sprejeti nekoga, ki se od nas razlikuje, je drugačen in izstopa. V slikanici je poudarek predvsem na takojšnjem zavračanju posameznika s strani množice, ki svoje mnenje oblikuje na podlagi vizualnih lastnosti posameznika in mu ne pusti, da vstopi v njihov krog ali da bi jim predstavil svoje dobre lastnosti. Tudi danes drugačnost v nekaterih vzbuja nelagodje in strah, ljudi je drugačnosti strah, ker prinaša nekaj neznanega, nepredvidljivega, večini zaradi tega tudi neprijetnega, medtem ko so otroci lahko tisti, ki tudi v drugačnem velikokrat lahko prepoznajo pozitivne lastnosti (Damjan 2019: 4–5).

Osrednja tema v slikanici *Jure in Jaka* je torej posvečena vprašanju drugačnosti. Poudarek je na telesni drugačnosti, ki se kaže v odnosu med posameznikom in skupino, saj posameznik zaradi lastnih telesnih značilnosti, natančneje barve, izrazito izstopa iz skupnosti, ki si je med seboj bistveno podobna. Kos Jaka je tisti, ki se zaradi barve perja počuti slabo v novi skupini, v katero je prišel s svojim prijateljem. Preostali prebivalci otoka ga takoj ob prihodu zavračajo, zmerjajo in zapostavljajo, uporabljajo besedo »čuden« in Juretu ves čas zastavljajo vprašanje: »Kdo je ta čuden ptič?« (Crowther 2013). Prišleku oz. tujcu ne dajo možnosti, da bi ga spoznali, saj jih od tega odvrača njegova telesna drugačnost. Ponovno smo priča primeru, ko je glavni lik zaradi svojih razlikovalnih lastnosti, zaničevan s strani stranskih likov. Edini, ki se postavi na njegovo stran, je galeb Jure, ki ga pripelje v mesto, Jure postane njegov pravi prijatelj in je za Jako pripravljen mesto zapustiti, saj si ne želi biti v mestu, ki ne sprejema njegovih prijateljev. Šele ob koncu se zgodi preobrat in zasuk v njihovem odnosu do Jake, saj preostali galebi na podlagi ene zmožnosti, ki jo ima Jaka, in sicer bere knjige, ki so

polne zanimivih zgodb, sprejmejo medse in popolnoma spremenijo mnenje. K temu jih vodi predvsem mali Norbert, ki v Jaki vidi ptiča, ki mu odpira nove svetove in razpira domišljijo. Takrat ga sprejmejo v galebje mesto in o njem ne govorijo slabo ali zaničevalno, predvsem ga nimajo več za čudnega ptiča, saj pozabijo na njegovo drugačnost in ga imajo za enakovrednega člana njihovega galebjeja mesta.

Prijateljstvo

V ospredju zgodbe je prijateljski odnos med kosom in galebom, ki je predstavljeno na izrazito pozitiven način. Prikazuje nam, kako se posameznik postavi na stran zatiranega in zaničevanega s strani drugih, kako vztraja ob njem, ga razume in sprejema, ne glede na razlike, ki sprožajo posmeh pri okolici. Prijateljstvo ostaja trdno, čeprav naletita na težave, ki bi lahko povzročile spore med njima, vendar jih ne, ter drug drugemu ostajata zvesta, kljub pritiskom, ki jih povzroča okolica. Prijateljstvo je predstavljeno kot pozitivna vrednota in takšno prijateljstvo, kot sta ga zgradila glavna lika v zgodbi, je postavljeno za vzor otrokom in odraslim, ki se z zgodbo srečajo. Njuno prijateljstvo postane tako močno, da ustvarita majhno skupnost dveh posameznikov, ki bosta skupaj zaživela. Ljubezen med njima je prikazana na lep način. Jure in Jaka tvorita manjšo skupnost dveh posameznikov, ki ju povezujejo podobni interesi in želje.

Branje in moč besede

V slikanici je velik pomen pripisan tudi besedam in njihovi moči, saj so besede in preko njih tudi branje tisto, kar povzroči glavni preobrat v zgodbi. Kos Jaka s svojim branjem pritegne preostale galebe in jim predstavi novo, njim nepoznano stvar, ki jo s knjigami lahko delajo. Besede so torej tiste, ki prinesejo Jaki dobro počutje, ki poskrbijo, da preostali galebi pozabijo na besedo »čuden«, pozabijo na vse razlike med njim in njimi ter ga sprejmejo medse in se z njim spoprijateljijo.

7.2.2 ANALIZA LUTKOVNE PREDSTAVE *JURE IN JAKA*

Lutkovna predstava *Jure in Jaka* je nastala na podlagi istoimenske slikanice belgijske pisateljice Kitty Crowther. Premierno uprizoritev je predstava doživela 13. aprila 2019 na Velikem odru Lutkovnega gledališča Ljubljana.

Predstavo je režirala Ivana Djilas, ki je z omenjeno predstavo opravila že tretjo režijo v Lutkovnem gledališču Ljubljana v zadnjih treh letih, avtorica likovne podobe je Kirsty Elson,

avtor glasbe Blaž Celarec, scenografka Sara Slivnik, kostumografinja Jelena Proković, lutkovni tehnolog Žiga Lebar, oblikovalec svetlobe Igor Remeta in lektorica Metka Damjan.

Predstava je namenjena otrokom od tretjega leta dalje, v njej nastopajo Asja Kahrmanovič Babnik, Martina Maurič Lazar in Blaž Celarec.

Lutkovna predstava temelji na slikanici *Jure in Jaka*, za katero smo slovenski prevod dobili leta 2013. V slikanici kakor tudi lutkovni predstavi smo osredotočeni na prijateljski odnos med kosom Jako in galebom Juretom. Njuno prijateljstvo naleti na preizkušnjo, ko prideta v galebje mesto, saj tam Jake nihče ne sprejme in ga označijo za čudnega, vendar Jure ostane na Jakovi strani in mu pove, da ga ne bo zapustil, ne glede na to kaj preostali galebi govorijo.

Lutkovna predstava *Jure in Jaka* ohranja zgodbo, ki je zapisana in prikazana v slikanici Kitty Crowther z istoimenskim naslovom. Jaka si želi v svet in čeprav je prestrašen, se res odpravi od doma. Kmalu sreča galeba Jureta, ki ga povabi k sebi domov v galebje mesto. Ko prispeta v galebje mesto, Jako vsi preostali galebi označijo za čudnega. Dejstvo, da je čuden ptič, je v predstavi posebej poudarjeno, saj besedo čuden ponavljajo vsi galebi, ki Jako opazijo, hkrati pa se do njega in posledično tudi do Jureta obnašajo vedno bolj grdo. Vse se stopnjuje do trenutka, ko jima nočejo prodati rib, čeprav jih imajo dovolj za celo galebje mesto. Jaka in Jure sta žalostna, ker se drugi do njiju tako obnašajo, vendar Jure je prepričan, da bo Jaka ostal pri njem in ga bo lahko spravil v dobro voljo. In kljub vsem nevšečnostim, ki jima jih povzročajo preostali galebi, se ima Jaka pri Juretu lepo, spozna, da ima rad Juretovo hiško in Jureta. Preobrat v zgodbi se zgodi, ko mali galeb Norbert sliši, da Jaka Juretu bere zgodbe o kapitanu Nemu za lahko noč, in ker bere na izjemno zanimiv način, pritegne tudi malega Norberta, ki kmalu novico o kosu, ki zna brati, raznese čez celotno mesto. Naslednji dan zanimive zgodbe poslušajo vsi galebi. Ob koncu sledi opravičilo zaradi grdega obnašanja in zmerjanja ter galebi kosa Jako sprejmejo za svojega prijatelja.

Osrednja tema lutkovne predstave je drugačnost in sprejemanje drugačnosti ter sobivanje. V predstavi je prikazan drugačen vidik spoprijemanja z drugačnostjo, in sicer je večji poudarek na zavračanju posameznika s strani večine, prikazan je vidik, kako večina zavrača posameznika, brez da bi mu dala možnost, da ga spoznajo. S tem Djilaseva opozarja na problematiko, ki je močno prisotna v današnjem prostoru, in sicer zavračanje posameznikov, med drugim tudi otrok, zaradi telesnih značilnosti. Predstava skuša otrokom prikazati, kako se posameznik počuti, v kolikor ga zavračamo in se do njega grdo obnašamo, torej opozarja na

neprimerno vedenje, skuša prikazati, da je potrebna strpnost v odnosu do drugih, ki jo moramo spodbujati tudi odrasli (2019).

Na videz preprosta zgodba v sebi skriva različna vprašanja, na katera skuša odgovoriti tudi lutkovna predstava. V lutkovni predstavi je zgodba predstavljena na način, da bi jo razumeli tudi najmlajši gledalci, torej otroci od četrtega leta dalje. Tema drugačnosti je vključena tako v vizualni kakor tudi besedni del predstave. Vizualno je drugačnost med pticami predstavljena z barvami, kosi so črni in galebi beli. To razliko lahko opazijo tudi najmlajši, saj je še posebej očitna, ko kos prileti v galebje mesto in s svojo črno barvo izstopa med belimi oz. svetlimi pticami. Drugačnost dodatno izpostavijo tudi besedno, in sicer ne prevladuje beseda drugačen, vendar je izrazito poudarjena beseda čuden. Z besedo čuden je označen kos. Zakaj je kos čuden? Zgolj zato, ker je drugačen od množice, drugače od galebov, ki v mestu predstavljajo večino. V trenutku, ko je v mesto prišlo nekaj tujega, se jim to zdi nenavadno, čudno in galebi začnejo z obsojanjem in zavračanjem. Konflikt se razreši šele ob koncu predstave, ko preostale ptice prepoznajo pozitivne lastnosti kosa in so ga pripravljene sprejeti v svoje mesto.

Lutke

V lutkovni predstavi *Jure in Jaka* nastopajo lutke, ki so nastale na podlagi likovne podobe Kirsty Elson. Kirsty Elson prihaja z obale Anglije, študirala je ilustracijo na Cambridge School of Art. Danes je znana predvsem po hišicah in ladjicah, ki jih ustvarja iz naplavin, katere najde na obalah v bližini svojega doma. Inspiracijo za ustvarjanje torej črpa iz stvari, ki jo obdajajo v vsakdanjem življenju, to so predvsem morje, obala in vse, kar je s tem povezano. Materialom, ki jih najde, dopušča, da jo vodijo pri ustvarjanju, saj na ta način lahko izdeluje individualne in edinstvene kose. Za omenjeno predstavo je skupaj z lutkovnimi tehnologi ustvarila lutke, ki nastopajo v predstavi, poleg lutk pa tudi precejšen del predstave. V predstavi gre za primer ročne in namizne lutke. Ročne lutke so večje in so prisotne v prizorih, kjer je pozornost v večji meri osredotočena na pogovore med posameznimi liki, medtem ko so v nekaterih prizorih prisotne tudi namizne lutke, gre za majhne kose lesa, ki so oblikovani in obdelani na takšen način, da so videti kakor njihove večje dvojnice, vendar ti majhni predmeti nimajo okončin, ne morejo premikati kljuna, gre res zgolj za majhne predmete, ki jih igralci animirajo, oz. za primere namiznih lutk (Djilas 2019). Glavna lika v predstavi sta kos in galeb. Lutka za kosa Jako je ustvarjena iz večjega kosa lesa, ki je izoblikovan v okrogel tulec in ima vrh glave poševno odrezan. Ker so kosi črne barve, je kos lesa obarvan s črno. Kljun je sestavljen iz dveh delov, ki ju animatorka premika z zadnje strani, da daje vtis, kot da kos govori. Ob strani ima manjša nepremikajoča se kosa lesa, ki

služita kot krili, nogice pa so iz starih železnih vilic, ki ju animatorka ne more nadzorovati, vendar se prosto premikata. Okoli vratu ima kos zavezan rdeč šal, kar popestri njegovo pristno črno barvo. Drugi glavni lik v predstavi je galeb Jure, ki ni prikazan s pristno belo barvo, ki jo imajo sicer galebi, vendar je izdelan iz večjega rjavkasto-sivega kosa naplavine, ki ni pobarvan. Prav tako ima rumenkasto-oranžen kljun, ki ga lahko animatorka premika z zadnje strani, večja krila, posebej izpostavljen zadek in noge, ki izstopajo predvsem s stopali, ki jih predstavljajo lopatice oz. t. i. »špohtli«. Galeb ima dolgo telo, ki je oblečeno v modro-sivo črtasto majico, kar dodatno asociira na morje, od koder galeb Jure tudi prihaja.

Slika 3: Prikaz ročnih lutk v predstavi *Jure in Jaka*

Na podoben način so ustvarjene tudi lutke za preostale like, ki v predstavi govorijo, in sicer iz večjih kosov naplavin rjavkasto sive barve, ki imajo kljun iz dveh delov, ki jih premikajo animatorji. Za vsak lik je značilen dodaten element, na podlagi katerega ga lahko ločujemo od preostalih likov, npr. majica določene barve, kapica, prekrito oko ... Ko omenjamo lutke, je potrebno poudariti, da so v predstavi prisotne tako manjše kakor večje verzije istih lutk. Večje lutke so prisotne v tistih prizorih, v katerih je poudarek na točno določenem pogovoru, tam kjer so ustvarjalci želeli usmeriti gledalčevo pozornost na lutke in like. V drugih prizorih pa so prisotne tudi manjše lutke, ki so ustvarjene iz manjših naplavin, lutka je enaka kot njena večja različica, vendar je prisotna predvsem v prizorih, ki se odvijajo v mestu, na nebu ali na morju. V prizorih, ki se odvijajo v mestu, je posledično prisotno večje število lutk, ki so pomanjšane z namenom, da dobimo vtis mesta oz. množice galebov, ki mesto tudi sestavljajo. Takšne manjše različice lutk so prisotne tudi v prizorih, ko je prikazano, da ptice letijo, saj so v tem primeru sorazmerne z mestom in res dajejo vtis ptic na nebu, ki letijo nad morjem, podobno tudi, ko se gibljejo na morju, ko pljujejo in se na ta način premikajo z enega konca na drugega.

Slika 4: Prikaz namiznih lutk in galebjeega mesta v predstavi *Jure in Jaka*

Scenografija

Z lutkami je smiselno povezana tudi celotna scenografija, katere avtorica je Sara Slivnik. Predstavljena je ideja, da je galebje mesto prikazano z različnimi otoki, ki so v predstavi prikazani s pomočjo ločenih plat, na katere so nato postavljena posamezna mesta. Na otokih stojijo hišice, ki jih je prav tako kot lutke izdelala Kirsty Elson. Mesto je prikazano v pastelnih barvah, predvsem beli, nežno rjavkasti, modri in nežno rdeči, kar dodatno vzbuja vtis obalnega mesta. Pri posameznih mestih je nad hišice dodan element svetlobe, saj so nad hišicami povezane manjše lučke, ki med predstavo svetijo. Bistven poudarek je predvsem na manjših elementih, ki so nedvomno opazni pri predstavi, npr. svetilnik, v katerem skozi celotno predstavo utripa lučka, ladjice, s katerimi kos in galebi potujejo, majhne lesene ribice ... Med scenske elemente lahko uvrstimo tudi predmete, ki so uporabljeni kot rekviziti, npr. manjše posodice, cedilo za testenine ..., ti so predelani in uporabljeni kot ladjice, s katerimi se galebi premikajo od mesteca do mesteca.

V predstavi je velik poudarek tudi na prikazu podmorskega življenja, saj je s pomočjo različnih elementov prikazano, kako pod morjem živijo in potujejo morske živali. S pomočjo različnih predmetov, od različnih lesenih kosov do »termoforja«, so izdelane morske živali, ribe, hobotnice, morski konjički ... Morske živali so pobarvane z različnimi barvami, ki oddajajo pisano svetlobo, ko nanje posveti UV luč, kar med predstavo ustvari poseben čaroben učinek. Opisano morsko življenje predstavlja pomemben del scenografije. Poleg omenjenih scenskih elementov mednje spada tudi knjiga, iz katere bere igralka ob koncu predstave.

Slika 5: Prikaz podmorskega življenja v predstavi *Jure in Jaka*

Kostumografija

Kostume za animatorje lutk v predstavi je izdelala Jelena Proković, ti so povezani s sceno, predvsem na podlagi barvne palete, ki se prepleta skozi vse elemente lutkovne predstave. Animatorji lutk so oblečeni v hlače na naramnice oz. krilo iz jeans materiala, vsi imajo črtaste majice nežno rjavih oz. temno rdečih odtenkov. Barva jeansa nam lahko asociira na morje, medtem ko so majice podobnega barvnega odtenka kakor hišice v galebjem mestu in leseni material, iz katerega so izdelani galebi. Na glavi nosijo rjave slamnate klobučke, ki imajo predvsem na sprednjem delu dodatne snope slame, da igralcem nekoliko zakrijejo obraz. Obuti so v visoke, usnjene čevlje. Kostumi v predstavi ne izstopajo, vendar se zlijejo s sceno in dogajanjem.

Luč

V predstavi je velik poudarek na svetlobi. Precejšen del predstave je v ozadju prižgana modra luč, ki daje vtis morja, morje pa naj bi obdajalo galebje mesto. Med posameznimi deli predstave se prižigajo posamezni reflektorji, ki osvetlijo prostor, kjer se odvija osrednje dogajanje. Prav tako je vključenih veliko manjših elementov, ki v lutkovni predstavi prav tako oddajajo svetlobo. Med takšne manjše elemente lahko uvrščamo svetilnik pred galebjim mestom, ki skozi celotno predstavo nežno utripa, prav tako lahko omenimo manjše lučke, ki so razporejene nad hišice, ki predstavljajo galebje mesto. Omenjene lučke nad mestom svetijo tudi v tistih trenutkih, ko glavni reflektorji ugasnejo. Eden izmed ključnih elementov v predstavi, kjer ima pomembno vlogo tudi svetloba, je prikaz morskega življenja, torej vsega, kar se odvija pod morjem. Ko se v predstavi začne prizor, ki prikazuje morsko življenje, se vse luči ugasnejo, sveti zgolj UV luč, ki omogoči, da se na vseh elementih, ki predstavljajo morsko življenje, torej ribah, hobotnicah, morskih konjičkih ... vidijo barvni svetlobni učinki.

Glasba

Eden izmed ključnih elementov v lutkovni predstavi je glasba. Avtor glasbe je Blaž Celarec, ki je prav tako igralec oz. animator v predstavi. Posamezni glasbeni vložki so v predstavi posneti vnaprej, medtem ko se drugi odvijajo pred gledalčevimi očmi s pomočjo različnih glasbil. Med predstavo igralci uporabljajo različna pihala, tolkala, ropotuljice in glasbila, ki sprožajo različne šume, eden izmed takih zvokov je zvok morja takoj na začetku predstave. Prisotna je predvsem inštrumentalna glasba, ki ne služi zgolj kot spremljava oz. zgolj nekaj v ozadju, vendar je v določenih trenutkih celotno dogajanje osredotočeno nanjo oz. na inštrumente, npr. ko igralec uporablja različno velike tolkalske palice, je dogajanje osredotočeno zgolj na to. Glasba je torej izjemnega pomena in bistveno prispeva k atmosferi, ki nam jo predstava skuša predstaviti.

7.2.3 PRENOS SLIKANICE V LUTKOVNO PREDSTAVO – PROCES DRAMATIZACIJE

Lutkovna predstava *Jure in Jaka* temelji na knjižni predlogi istoimenske slikanice belgijske avtorice Kitty Crowther. Osrednja zgodba o prijateljstvu med kosom in galebom je prenesena na gledališki oder, prav tako pa so v lutkovni predstavi ohranjene vse pomembnejše teme, o katerih govori že slikanica, nekatere med njimi pa so tudi bolj razširjene in dodelane. Režiserka predstave Ivana Djilas se je za prikaz slikanice na lutkovnem odru odločila predvsem zaradi teme, ki jo slikanica tematizira, torej vprašanja drugačnosti. Po mnenju Djilaseve je največkrat tema tista, na podlagi katere začuti željo za prikaz v novi umetniški obliki, tema je torej tista, na kateri se v lutkovni predstavi gradi ideja in izvedba vseh zamisli. V povezavi z osrednjo temo pa se povezujejo tudi stranske teme in vprašanja, na katera skuša skozi predstavo odgovoriti (2019).

Na samem začetku ustvarjanja lutkovne predstave je eno izmed pomembnejših vprašanj, katere lutke bodo v predstavi nastopile. Ob razmišljanju, kaj bi bilo najbolj primerno za prikaz teme o Juretu in Jaki, je Djilaseva naletela na izdelke oblikovalke Kirsty Elson. Ob tem je potrebno omeniti zanimivo povezavo, ki se navezuje na morje, in sicer slikanica/lutkovna predstava omenja morje, kot enega izmed glavnih elementov, ki vodijo Jako v svet, na drugi strani pa je z morjem povezana izdelava lutk, ki nastopijo v predstavi, saj gre za lutke, ki so izdelane iz naplavin morja. S tem je prav tako povezana ideja, da lahko tudi stvari, ki jih ljudje zavrnamo, ponovno uporabimo v drugačni obliki. Z idejo, kaj bo predstavljalo lutke, je

povezana tudi velikost lutk, saj naplavine niso velike, zato so tudi lutke manjše velikosti (Djilas 2019).

Ob branju slikanice *Jure in Jaka* je razvidno, da gre za obliko zgodbe, kjer je v ospredju več različnih dogajalnih prostorov. Glavna lika Jure in Jaka potujeta skozi različne točke oz. kraje ter se šele proti koncu zgodbe ustalita na enem mestu. Po besedah Ivane Djilas gre torej za primer potovalne zgodbe, za katere je značilno, da se dogodki vrstijo na različnih krajih. Takšno potovanje pa je zahtevno za prikaz na odru, saj mora ustvarjalce voditi misel, da se načini prikaza poti ne bodo ponavljali ter hkrati zagotavljati, da bo prikaz prehodov iz enega kraja v drugega privlačen tudi za najmlajše (2019). Potovanje iz slikanice je preneseno v lutkovno predstavo, prikazano na zanimiv način, še posebej pot iz borovega gozda do galebjege mesta, ko se ptiča potopita v podvodni svet.

Zgodba v lutkovni predstavi ostaja enaka kot v istoimenski slikanici. Skupni so povod v zgodbi, oz. vodilo Jakovih želja, zaplet oz. osrednja tema, ki je predstavljena na podoben način ter razrešitev situacije, ki se v obeh primerih zgodi s pomočjo povezovalnega elementa knjige. Povod za zaplet v zgodbi je Jakova želja, da bi videl širni svet, najraje od vsega bi videl morje. Kljub strahu, ki ga občuti, se odpravi od doma ter zelo kmalu naleti na majhne nogice, ki štrlijo iz skal in pripadajo galebu Juretu. Jure in Jaka se takoj spoprijateljita in skupaj odideta v galebje mesto. Zavračanje Jake s strani množice galebov je prikazano tako v slikanici kakor lutkovni predstavi, galebi ga ne želijo sprejeti v svojo družbo, ker je drugačen, ker se od njih razlikuje. Jaka si želi zapustiti mesto, ker se slabo počuti zaradi vseh opazk, ki jih je deležen, vendar zaradi pobud prijatelja Jureta ostane. V zgodbi se nato zgodi preobrat, saj galebi sprejmejo kosa, povod za sprejetje pa predstavljata knjiga in branje. Knjiga je predstavljena kot element, ki zbližuje in preprečuje razlike, tako v slikanici kakor lutkovni predstavi.

V lutkovni predstavi je ohranjena enaka zgodba kot v slikanici, ob tem pa je pomembno poudariti, da so v lutkovni predstavi vidne tudi nekatere spremembe. Bistveno je spremenjena časovna razporeditev dejanj, čas je skrčen oz. je več dogodkov predstavljenih naenkrat ali v strnjem zaporedju, npr. v slikanici vsak večer Jakovo branje poslušava vedno več galebov, pride do postopnega večanja števila poslušalcev, medtem ko je v lutkovni predstavi vse to skrčeno na zgolj prvi večer, ko branje poslušava Norbert, in drugi večer, ko je zaradi novice, ki jo je v mesto prinesla Norbertova mama, kar naenkrat ogromno poslušalcev pod Juretovim in Jakovim oknom. Spremenjeno je tudi samo potovanje, in sicer se v slikanici Juretovo in

Jakovo potovanje začne zjutraj in traja vse do naslednjega dne, vmes se celo ustavita na otoku, kjer prenočita, medtem ko v lutkovni predstavi potovanje traja krajši čas, prikazano je, kot da potujeta čez noč, ko je prikazan nočni morski svet, in se nato naslednji dan znajdeta v mestu.

Večina elementov, ki so prisotni v slikanici, se prenesejo tudi v lutkovno predstavo, nekateri so bistveno razširjeni oz. jim je namenjena dodatna pozornost. Eden izmed elementov, na katerem je v lutkovni predstavi bistven poudarek, je podvodni svet. Režiserka in ustvarjalci so veliko pozornosti namenili prikazu življenja pod vodo. Morje in podvodni svet sta nekaj, kar izjemno privlači kosa Jako, saj morje predstavlja okolje, po katerem hrepeni, si ga želi odkriti, to so njegove sanje, zaradi česar je smiselno, da je prikazan na temeljit način in je temu posvečeno kar nekaj časa (Djilas 2019). Ta prikaz je ustvarjen na zanimiv in privlačen način predvsem za najmlajše, saj jih barve, ki jih sprožajo različni podvodne živali še posebej pritegnejo in fascinirajo. Prikaz spremlja glasba, ki naj bi predstavljala zvoke, ki se slišijo pod morsko gladino. Pogled v podvodni svet je prikazan na čaroben način.

V lutkovni predstavi lahko govorimo o večjem številu prostorov, ki se pojavijo, prvi med njimi je borov gozd, kjer prebiva kos Jaka, drugi prostor dogajanja je morje, tretji prostor in med drugim tudi osrednji dogajalni prostor je galebje mesto. Galebje mesto si predstavljamo kot nekaj živahnega, kjer je prisotno polno različnih zvokov, vse o tem lahko sklepamo tudi na podlagi slikanice, saj je avtorica ilustrirala množico galebov, od manjših do večjih. Galebje mesto je torej hrupno in živahno, kar je prikazano tudi v lutkovni predstavi in sicer z različnimi replikami, ki si jih med seboj izmenjujejo galebi, ter z oponašanjem galebjih glasov. Takoj na začetku s pomočjo replik spoznamo tudi glavne predstavnike mesta, mednje spadajo mali Norbert, njegova mama, ribiča ... Galebi takoj ob pogledu na Jureta začnejo z neprestanim ponavljanjem besede »čuden« zaničevati kosa. V lutkovni predstavi je na tem bistveno večji poudarek oz. ponavljanje vedno iste besede dobi dodatno zaničevalno moč. Zastavljajo vprašanja, na podlagi katerih lahko sklepamo, da niso zadovoljni, da je Jaka prišel v njihovo mesto, npr. kdo to sploh je, od kod je prišel ... Mali Norbert zastavi vprašanje, o katerem preostali odrasli galebi najverjetneje razmišljajo, vendar ga ne upajo izreči: »Mami, zakaj je on črn?«, mama ga takoj prekine, naj takšnih vprašanj ne sprašuje in odide z njo domov. Ta del je nastal izključno za predstavo, v slikanici ni prisoten.

Predstava prikazuje dodaten element, ki izpostavlja takojšnje zaničevanje Jake ob prihodu v galebje mesto. Prikazan je odnos ribičev, ki takoj izrečeta besede: »Kakšen čuden ptič!«.

Eden izmed ribičev je tudi tisti, ki prvi izreče, da mu ta ptič ni všeč. Njuno zaničevanje se stopnjuje naslednji dan, ko nalovita polno rib, med seboj se pogovarjata, da jih bosta težko prodala, da naj bi bilo celo več rib kot galebov. Prodajata jih v mestu, vendar ko jih želita kupiti Jaka in Jure, se jima ribiča zlažeta, da rib nimata več. Kapitan svojemu pomočniku izrecno naroči, da »zanj« rib nimajo, prav tako mu pove, da bosta ribe raje vrgla stran, kot da bi jih dala črnemu kosu. Jure in Jaka se zaradi tega počutita slabo, vendar se odločita, da bosta ribe ulovila sama. Epilog se zgodi proti koncu zgodbe, ko Jaka bere zgodbo poslušalcem, takrat na vrata prideta ribiča, ki sta ga zaničevala, prineseta ribe in vprašata, ali imajo med poslušalci, kaj prostora za njiju. Takojšnja reakcija Jureta in malega Norberta je, da prostora zanju ni, vendar nato kapitan pove, da sta se grdo vedla ter jima je žal, zato ju Jaka povabi k poslušanju. Na tem primeru je prikazana sprememba v odnosu, do katere je prišlo, ker sta se kar naenkrat ribiča počutila izločeno, kot se je na začetku počutil Jaka. Jaka jima najbrž ravno zaradi lastne izkušnje oprosti in ju povabi k poslušanju.

Posebna pozornost je namenjena tudi delu s knjigo in branjem, ki je bistveno bolj razširjen kot v slikanici. V slikanici je knjiga omenjena kot element, ki jo galebi uporabljajo za podlaganje stvari, kurjenje ognja, šele proti koncu kos Jaka predstavi branje Juretu ter preostalim galebom. V slikanici je prikazano, da kosa Jako vsi preostali galebi radi hodijo poslušat ter ga zaradi tega sprejmejo v mesto. V lutkovni predstavi je bistveno večji poudarek na samem branju zgodb o kapitanu Nemu. Prikazano je, kako kos pritegne galeba Jureta, nato malega Norberta, kako zgodba vzbudi zanimanje tudi v preostalih galebih, ki ga posledično hodijo poslušat. Bistven poudarek je tudi na samem branju, saj ko igralka, ki imitira kosa Jako, bere, pritegne tudi občinstvo, pritegne s prepričljivim in doživetim branjem, tako da si vsi želijo izvedeti, kaj se bo zgodilo v zgodbi. V lutkovni predstavi so prav tako dodane besede, ki jih galebi izrečejo o branju, in sicer ko mali Norbert mami in njeni prijateljici pove, da kos Jaka bere, je prva njuna reakcija, da to ni dobro, ker nikoli ne veš, kaj piše v knjigah, vendar ko Norbert začne s pripovedovanjem zgodbe, ju pritegne in tudi onidve odideta poslušat Jako. Preden Jaka začne z branjem je slišen pogovor med galebi, ki pripovedujejo, o tem, da se bežno spomnijo, da so njihovi dedki tudi brali, eden med njimi celo izreče, da ni vedel, da lahko to pove. Poleg samega branja je v lutkovni predstavi prav tako dodan element, ko kos uči brati malega Norberta, kar je izpostavljeno na duhovit način, saj se ob koncu zgodbe mali Norbert nauči besede konec, in tako se lutkovna predstava tudi zaključí.

Pri prenosu slikanice v lutkovno predstavo, torej pri procesu dramatizacije, so se ohranile vse ključne teme, ki so izpostavljene že v slikanici. Mednje spadajo tema drugačnosti, strpnosti,

sprejemanje drugačnega, moč prijateljstva in moč knjige kot združevalnega elementa. Drugačnost se kaže na vizualni ravni, in sicer med črnim kosom in belim galebim mestom, in sicer se zaradi razlike v videzu tudi sproži zavračanje s strani večine. V lutkovni predstavi je izpostavljena beseda »čuden«, z njo preostali galebi, z izjemo Jureta, označujejo prišleka v mestu. Besedo ponavljajo toliko časa, da dobi smešen prizvok, celotna situacija v predstavi deluje humorno, vse dokler se ne zavemo, kako se ob zmerjanju večine lahko počuti posameznik, ki je namesto prijetne dobrodošlice prejel zmerjanje in zavračanje.

Predstava je premiero doživela aprila 2019, posledično pedagoško gradivo še ni bilo pripravljeno in objavljeno, tako da na tej točki umanjka analiza pedagoškega gradiva, ki smo ga analizirali na primeru preostalih dveh predstav.

7.2.4 TEMA DRUGAČNOSTI V LUTKOVNI PREDSTAVI *JURE IN JAKA*

Jure in Jaka sta si med seboj različna. Jure je galeb in Jaka je kos, torej je Jure bele barve in Jaka črne, njiju ta razlika ne moti oz. je niti ne opazita, do neodobravanja naletita šele v okolici, ki si je med seboj bistveno podobna, predvsem po barvi perja oz. vrsti prebivalcev, ker zavrača vse, kar se od nje razlikuje. Galebje mesto, ki predstavlja množico oz. večino, z izjemo redkih posameznikov, natančneje Jureta in malega Norberta, zavrača kosa zaradi drugačnosti na telesni ravni, zavračajo ga, ker izstopa v množici, ki si je med seboj podobna oz. enaka. Večina prebivalcev kosa Jako takoj zavrne, brez da bi mu dali kakršnokoli možnost za prikaz njegovih pozitivnih lastnosti, takoj ga označijo za čudnega in izrazijo mnenje, da jim ni všeč. To mnenje je predstavljeno kot splošno mnenje množice, saj ga v trenutku, ko ga nekdo izreče, glasno ponavljajo tudi preostali. Jaka kot glavni lik je zavrnen s strani množice, in sicer ga zavračajo in označijo za čudnega zaradi ene razlikovalne značilnosti, natančneje barve perja. Večina galebov do njega pristopi na grd način, Jureta sprašujejo, kdo je ta čuden ptič in zakaj je prišel v njihovo mesto. Odzivi na Jako so negativni in zaničujoči, med njimi najbolj iskren in pozitiven izpade mali galeb Norbert, ki Jaki brez zadržkov reče: »Ti si črn!«, takoj, ko izreče te besede, ga mama pošlje domov in mu reče, da mu bo doma razložila. Norbert ne razume, da bi karkoli naredil narobe, saj je vprašal zgolj to, kar ga zanima. Odrasla okolica in s tem tudi njegova mama, pa se zavedajo, da je izrekel besedo, ki se je odrasli bojijo in je ne upajo izreči. V Norbertovi opazki lahko vidimo, kako je prikazan otroški vidik spoprijemanja z drugačnim, malemu Norbertu se Jakova drugačnost ne zdi nič slabega, iskreno ga zanima, zakaj je on črn, niti ne reče, da je čuden, tako kot rečejo vsi preostali ptiči. Norbert s postavljanjem vprašanj skuša ugotoviti, zakaj je temu tako, saj otroci velikokrat

vprašajo tisto, kar se sprašujejo vsi, vendar ne upajo izreči. Gre torej za primer zgodbe, kjer stranski liki zavračajo glavni lik zaradi drugačnosti na telesni ravni, zaradi njegovega videza mu niti ne dajo priložnosti, da bi ga lahko spoznali in odkrili njegove pozitivne lastnosti. Na njegovi strani torej na strani, ki ne obsoja drugačnega, ostane galeb Jure, ki se je z Jako spoprijateljil brez misli, da je drugačen, Juretu se zdi nekaj normalnega, da je Jaka drugačen od njega, saj je Jaka kos in kosi so črni, medtem ko so galebi na drugi strani beli. Jure je mnenja, da ga bodo enkrat že sprejeli. Jaka se zaradi zavračanja počuti slabo, Jureta sprašuje: »Zakaj so me v mestu vsi tako čudno gledali?« in Jure mu odgovori: »Pusti jih, še nikoli niso videli črnega ptiča«. Jaka pred spanjem razmišlja, da je najbrž res zato, ker še niso videli črnega ptiča, ker so v tem mestu vsi podobni Juretu. Proti koncu zgodbe se zgodi preobrat, saj ga sprejmejo medse, vendar ne na podlagi njegove telesne drugačnosti, vendar ga vzljubijo predvsem zaradi novosti, ki jo prinese v galebje mesto, in sicer jim predstavi možnost branja knjig. Predstavi jim nekaj, kar nihče v mestu ne zna, zaradi tega jih pritegne in ga sprejmejo medse, takrat v trenutku pozabijo na bistveno telesno razliko, zaradi katere so ga zaničevali, nekateri med njimi ga prosijo za opravičilo in čeprav je Jure zadržan in jih noče takoj sprejeti med poslušalce, Jaka pokaže svojo razumno plat, ter jih sprejme, saj noče, da bi se drugi zaradi zavračanja počutili tako, kot se je počutil on ob prihodu v mesto.

Predstava na nežen način razpira tematiko drugačnosti, ki je danes prisotna v življenjih posameznikov. Prikazano je zavračanje večine, slabo počutje posameznika ter nato preobrat, ki skuša prikazati, da ne smemo soditi posameznikov na podlagi njihovega videza, vendar jim moramo dopustiti možnost, da nas spoznajo, da mi spoznamo njih ter si šele nato izoblikujemo mnenje. Preobrat je viden v lutkovni predstavi, ko večina, ki je posameznika zavračala, spremeni mnenje na podlagi sposobnosti, ki jo tisti, ki so ga zaničevali, ima. V povezavi s temo drugačnosti je poudarek predvsem na odzivu množice, ki se že ob spoznanju novega lika odzove negativno, mu niti ne nameni možnosti za spoznanje. Lutkovna predstava s prikazom problemske teme, ki je vseprisotna v današnjih življenjih, skuša prikazati, kako zavračanje okolice lahko vpliva na življenje posameznikov. Ljudje, med drugim tudi otroci lahko zavračanje začutijo že zelo zgodaj, največkrat se začne s primerjanjem, in sicer se otroci že v vrtcu primerjajo med seboj, pogovarjajo se o tem, kakšni so, kaj imajo, kakšne so njihove družine, na podlagi pogovorov lahko že zelo zgodaj začutijo, da se med seboj razlikujejo. Primerjanje lahko v njih vzbudi pozitivna kakor tudi negativna občutja. Negativni občutki jih lahko vodijo k slabemu počutju, k zavedanju, da se v določenih vidikih razlikujejo od večine, takšno počutje pa se še stopnjuje, če čutijo, da jih okolica zavrača. Dandanes je veliko otrok,

ki se razlikujejo od večine, naj si gre na ravni jezika, barve kože, različnih telesnih deformacij ..., zato je pomembno, da otroke ozaveščamo o pravilnem obnašanju, o odnosu do ljudi, ki so vizualno drugačni oz. se od nas razlikujejo, vendar jih moramo vseeno primerno obravnavati in se do njih lepo obnašati, kot se je lepo obnašal galeb Jure in sprejel Jako, ne glede na barvo perja in vrstno razliko. Prikaz omenjene teme spodbuja, da moramo tudi drugačnim od sebe dati možnost, da jih spoznamo v dobri luči, jih ne obsojamo ter ne zavračamo takoj ob spoznanju, da se vizualno razlikujemo.

Ena izmed pomembnejših tem v lutkovni predstavi je prijateljstvo, ki je predstavljeno kot pozitivna vrednota. S prikazom pristnega odnosa med kosom in galebom, ki se kljub pritiskom okolja ne spremeni, skušata tako slikanica kakor lutkovna predstava otrokom prikazati primerno obnašanje ter predstaviti primer pravega prijateljstva. Prijateljstvo se zgodi spontano, brez zunanjih pritiskov in skritih namenov, Jure postane Jakov prijatelj, ker si to želi, ter obratno. Prijatelja postaneta v trenutku, ko se spoznata in skupaj odrineta na pot do galebjege mesta. Jure Jake ne zapusti niti v trenutkih, ko ga zavrača in zaničuje celotna okolica, ko ima Jaka željo po tem, da bi zapustil mesto, ga Jure prepriča, da ostane pri njem. Juretovo mnenje je, naj Jaka ne skrbi, saj ga bodo enkrat že vzeli za svojega, v nasprotnem primeru pa bo on prišel živeti k njemu v gozd. V tem stavku lahko prepoznamo Juretovo pozitivno naravnost, saj verjame, da ga bodo sigurno sprejeli, verjame v dobro množice, kateri pripada. V kolikor pa bi se res izkazalo, da ga ne želijo sprejeti, bi bil pripravljen zapustiti mesto in oditi z Jako v gozd. Jure bistven pomen pripisuje Jaki in njegovemu dobremu počutju. Pomembno je izpostaviti, da drug drugemu predstavita pomembne stvari, ki jih poznata vsak zase in jih vneseta v skupno življenje. Bistvenega pomena je Jakova želja, da bi spoznal morje, saj je morje nekaj, česar si neznansko želi, ga sanja in zbira pogum, da bi ga srečal. Ko pogum zbere in se odpravi na pot, naleti na Jureta, ki ga povabi s sabo v pravo galebje mesto, ki je tik ob morju, prav tako mu predstavi podvodni svet, skozi katerega potujeta. Jaka s pomočjo Jureta spozna svoj sanjski svet, z njegovo pomočjo se mu izpolni želja, ki jo je gojil vse življenje. Na drugi strani Jaka v Juretovo življenje prinese novost, ki si jo Jure ni zares želel odkriti, vendar ko mu jo je Jaka predstavil, je odkril nove svetove in možnosti, ki nam jih ponujajo knjige. Drug drugega torej učita, prikazujeta nove svetove in se nasploh zabavata, kar je značilnost pravih prijateljev, kar je najbolj pomembno v zgodbi, da se ne ozirata na komentarje okolice, vendar ostaneta skupaj. Pozitivno zmožnost Jake spoznajo tudi preostali galebi, zaradi česar ga sprejmejo in postanejo njegovi prijatelji.

V nadaljevanju sledi analiza otroške publike pri predstavi *Jure in Jaka*, v katero smo vključili informacije, ki smo jih spoznali ob analizi lutkovne uprizoritve.

7.2.5 ANALIZA OTROŠKE PUBLIKE PRI PREDSTAVI *JURE IN JAKA*

Analiza otroške publike pri zaključenih skupinah

Lutkovna predstava *Jure in Jaka* se odvija na Velikem odru Lutkovnega gledališča Ljubljana, kjer so postavljene manjše tribune, pred tribunami so na tleh razporejene manjše blazinice, na katere se lahko usedejo otroci, ter se s tem dodatno približajo dogajanju. Ob spremljanju analize otroške publike so si predstavo ogledali otroci iz različnih vrtcev, stari približno štiri, pet let. Pred vstopom v dvorano je bil v preddverju prisoten vsesplošen nemir, otroci so se lovili, smejali in nestrpno čakali, kdaj se bo predstava začela, saj so učiteljice ves čas spraševali, kdaj bodo šli notri, s čimer so mislili v dvorano. Pri posedanju so si vsi želeli biti čim bližje, torej na blazinicah. V trenutku, ko so se vsi posedli, jih je nagovorila hostesa, ki jim je na hitro povedala, kako se morajo med predstavo obnašati, v tem trenutku so se popolnoma umirili in čakali na začetek. Na začetek predstave so čakali v popolni tišini, kar je bilo zelo zanimivo, saj kaj takšnega od majhnih otrok težko pričakujemo. Predstava se je začela z glasbenimi učinki, ki dajejo vtis morja, otroci so v tem trenutku vsi zbrano gledali in poslušali, kaj se dogaja. Opazno je, da kljub temu da so otroci tiho, zelo težko sedijo na miru in se ves čas premikajo, predvsem tisti, ki so sedeli na tleh na blazinicah, saj so se že na začetku zibali, dotikali drug drugega, nekateri so se celo naslanjali. Otroci ob spremljanju lutkovnih predstav težko skrijejo, ko jim je nekaj smešno. V predstavi je precej takšnih trenutkov, ko je slišen glasen otroški smeh, še posebej pri različnih pregovarjanjih, šalah, ponavljanju besed, popačenih besedah in spakovanjih ... npr. ko se *Jure in Jaka* spoznata je v osredju besedna igra, ko oba lika ves čas ponavljata besedi »tudi mene«, to ponavljata toliko časa in na tako hiter način, da v otrocih vzbudita glasen smeh. Prizor, ki v otrocih zbudi največ začudenja, očaranosti in posledično tudi govorjenja, je prizor, ko se *Jaka* in *Jure* potopita v morje in spoznavata morski svet. Otroke pritegnejo barve, različne oblike morskih živali, ob tem pa jih močno očara tudi odsevanje svetlobe od bele barve, kar se vidi predvsem pri otrocih, ki nosijo bela oblačila ali obutev, saj se na nek način tudi oni začnejo svetiti v temi. V tem prizoru je zato slišen govor otrok, slišni so različni vzdih, prav tako se premikajo, kažejo s prsti na predmete, ki se svetijo v predstavi, in tudi drug na drugega, vendar se zatem zelo hitro, ko se ta prizor konča in se začneta kos in galeb pogovarjati, umirijo in so spet tiho, ponovno se osredotočijo na dogajanje na odru. V predstavi je

pomemben element glasba, ki je prisotna oz. slišna kar precejšen del predstave. Vidno je, da otroci v glasbi uživajo, npr. v trenutku, ko Jaka in Jure prideta v hiško, je slišna udarna glasba, na katero Jure začne plesati in Jaka žvižgati, takrat tudi otroci migajo z glavami oz. s celim zgornjim delom telesa. Prav tako je slišen glasen smeh, ko animator igra na tolkalo z vedno manjšimi paličicami, ki jih vedno znova poišče v svojih žepih, po tem ko mu jih igralka vsakič znova vzame, ta vedno najde nove, takrat se otroci glasno smeji, še posebej smeh izzove rumena ribica, ki jo na koncu igralec spusti na tolkala. V prizoru, ko Jaka bere Juretu, se pozornost preusmeri na igralko, ki vživeto pripoveduje zgodbo o kapitanu Nemu. Otroci z zanimanjem poslušajo zgodbo, nekateri imajo odprta usta in močno razprte oči, kar je viden znak, da jih je zgodba pritegnila. Opazni so prehodi med umirjenimi deli predstave in tistimi polnimi dogajanja, kar je opazno tudi pri otrocih, saj se ob živahnih delih tudi oni sprostito in postanejo razposajeni, medtem ko so v umirjenih delih, npr. ko Jure in Jaka spita, skoraj čisto tiho. V kolikor povzamemo značilnosti otroške publike pri ogledu predstave *Jure in Jaka*, lahko sklenemo, da so otroci zbrano sledili dogajanju na odru, precejšen del predstave so bili tiho, veliko so se zgolj premikali, najbolj glasne odzive od otrok pa so povzročili glasbeni, vizualno privlačni elementi ter različne besedne igre in pregovarjanja. Zatorej lahko predvidevamo, da je bila otrokom predstava všeč, saj so na koncu glasno ploskali ter še po aplavzu obsedeli na svojih mestih, kot da bi pričakovali, da se bo še nekaj zgodilo, šele na pobude vzgojiteljic so počasi zapuščali prostor.

Analiza otroške publike pri predstavi *Jure in Jaka*, ki je namenjena izven občinstvu

Predstavo sem si ogledala tudi v popoldanskem času, ko je bila publika raznolika, kar pomeni, da je bilo približno enako število otrok in odraslih spremljevalcev. Že pred samim vstopom v dvorano je bil zunaj prisoten precejšen hrup, ki se je nadaljeval tudi med posedanjem gledalcev v dvorani. Pri predstavi sedeži niso oštevilčeni, odrasli in otroci se tako posedejo po klopcah oz. na blazinice, ki so postavljene tik ob oder. Tu je vidna razlika z dopoldansko publiko, saj si le redko kateri otrok želi sedeti spredaj na blazinici brez staršev, medtem ko so se v dopoldanskem terminu vsi borili za mesto čim bližje odru. Med samo predstavo je bil v dvorani prisoten bistveno večji nered, ki je bil še toliko bolj slišen, saj je predstava precej umirjena. Veliko je bilo premikanja, vstajanja in odhajanja iz dvorane, prisoten je bil šum skozi celotno dogajanje. Slišni so bili glasni komentarji ob posameznih delih: »vauuu«, »mami, poglej, kako se svetijo«, »zakaj se bleščijo ribe« ... Pri posameznih delih je bil slišen smeh, predvsem pri prepiranju med Juretom in Jako, ter pri prizoru, ko animator igra na tolkalo z vedno manjšimi paličicami, ob takih trenutkih se zabavajo tudi starejši, predvsem ko

opazujejo otroke, ki se iskreno smeji. Močan učinek na publiko je imel prizor, v katerem animatorka bere zgodbo o kapitanu Nemu, ki vzbudi zanimanje v gledalcih, saj se v tistem trenutku vidi, da vsi zbrano poslušajo in napeto pričakujejo, kaj se bo zgodilo. Po koncu predstave so gledalci glasno ploskali, opazno je bilo zadovoljstvo na obrazih otrok kakor tudi odraslih, prav tako so bili slišni komentarji, ki so sporočali, da jim je bila predstava všeč.

V popoldanskem terminu si je predstavo ogledal štiriletni Lovro, ki mi je ob spremstvu mamice odgovoril na nekaj vprašanj v povezavi s predstavo. Na začetku sem ga vprašala, ali mu je bila predstava všeč in zakaj. Odgovoril je, da mu je bila predstava všeč, najbolj so mu bile všeč ribe, ki so se svetile v temi. Na vprašanje, kdo je v predstavi nastopil, je odgovoril, da sta nastopila dva ptiča, Jure in Jaka. V povezavi z Juretom in Jako je povedal, da sta bila prijatelja, ampak da so se vsi ostali obnašali grdo. Na vprašanja, zakaj misli, da so se obnašali grdo, je odgovoril: »zato, ker ga niso poznali.« Ob koncu sem ga vprašala, ali bi si predstavo ogledal še enkrat in povedal je, da bi si jo, ker je bila smešna in zabavna.

Na podlagi kratkega pogovora lahko povzamemo, da so majhni otroci med predstavo osredotočeni predvsem na stvari, ki najbolj izstopajo in pritegnejo. V tem primeru je to nedvomno UV-luč, ki sveti na morske živali, to v otrocih vzbudi zanimanje. Prav tako jim v spominu ostanejo smešni trenutki. Največ pozornosti namenijo predvsem glavnim likom, ob tem lahko prepoznajo odnos med njima, že tako majhnim je razvidno, da gre za prijateljstvo. Otrok na tej stopnji prav tako lahko opazi, da se do Jureta in Jake preostali obnašajo grdo. Na vprašanje, zakaj se tako obnašajo, bi najbrž dobili mnogo različnih odgovorov, od najmlajših pa lahko pričakujemo posplošitve. Ob tem lahko predvidevamo, da bi starejši otroci lahko prepoznali, da se Jaka od preostalih ptičev vizualno razlikuje. Na podlagi opazovanja publike in pogovora lahko sklenemo, da je predstava otrokom všeč, jih pritegne in se jim zdi zabavna in smešna.

Z analizo otroške publike pri predstavi Jure in Jaka smo zaključili obravnavo slikanic in lutkovnih predstav, ki v ospredje postavljata temo drugačnosti. Na tej točki sledi premik k slikanici in lutkovni predstavi Račka, Smrt in tulipan, ki se loteva še nekoliko težje tematike, kot njeni dve predhodnici, saj v ospredje postavlja smrt in posameznikov odnos do nje.

7.3 ANALIZA SLIKANICE IN LUTKOVNE PREDSTAVE *RAČKA, SMRT IN TULIPAN*

7.3.1 ANALIZA SLIKANICE *RAČKA, SMRT IN TULIPAN*

Wolf Erlbruch je nemški ilustrator in pisec otroških knjig. Študiral je grafično oblikovanje na Univerzi v Essnu. Ob rojstvu sina je začel z ustvarjanjem otroških slikanic in postal profesor za ilustracijo. Za svoja dela je prejel nagrado Hansa Christiana Andersena in nagrado Astrid Lindgren. Značilno je, da posega po temah, ki so primerne za odrasle in jih skuša prikazati v delih za otroke. V svojem likovnem ustvarjanju združuje različne tehnike, ko prepleta kolaž, kredo, svinčnik in akvarel (Hanuš 2015: 13).

Slikanica *Ente, Tod und Tulpe* (2007) govori o smrti, in sicer je natančneje predstavljen odnos med Račko in Smrtjo, ki se kljub začetni nezaupljivosti spremeni v pravo prijateljstvo. Slovenskega prevoda slikanice nimamo.

Račka sreča Smrt, ki ji sledi že vse življenje. Račka ji na začetku ne zaupa, vendar se kmalu spoprijateljita, se skupaj igrata, plavata v reki, plezata in se lovita. Med skupno igro se veliko pogovarjata, tudi o smrti, kaj se bo zgodilo z jezerom, ko bo Račka umrla, in kaj se bo zgodilo z njo. Račka Smrti pove, da nekatere račke postanejo angeli, sedijo na oblakih in gledajo navzdol, medtem ko gredo slabe račke v pekel, ki je spodaj pod nami. Ob koncu Račka umre, Smrt jo odnese v reko in nanjo položi tulipan.

Osrednja tema slikanice je smrt in posameznikov odnos do nje. Avtor skuša otrokom približati teme, s katerimi se v zgodnjem otroštvu le redko srečajo. O težkih temah skuša spregovoriti preko humorja in lahkotnosti, skuša prikazati, da se smrti ne smemo bati, v kolikor pa se je ne želimo bati, se moramo z njo spoprijateljiti. To je prikazano v odnosu med Račko in Smrtjo, saj bolj ko sta si lika blizu, manj se Račka boji smrti.

V slikanici *Račka, Smrt in tulipan* že naslov asociira na temo smrti, posledično lahko bralci, tako odrasli kot otroci, predvidevajo, o čem bo slikanica govorila, še preden začnejo s samim branjem. Pri knjigah za otroke lahko naslov igra pomembno vlogo, ali se bo nekdo odločil za branje slikanice ali ne. V zgodbi nastopita dva glavna lika, in sicer Račka in Smrt, v omenjenem primeru smrt ni zgolj pojem, vendar je tudi poimenovanje za enega izmed likov. Otrok že ob ogledu slikanice, brez da bi mu prebrali besedilo, lahko, poleg naslova, tudi ob pogledu na ilustracijo Smrti asociira na temo smrti, saj je smrt ilustrirana kot okostnjakova

glava, kot skelet, ki nosi dolgo obleko. Pri ilustracijah sta največkrat prikazana zgolj glavna lika, največkrat ko govorita, zato so med posameznimi ilustracijami zgolj manjše razlike. V slikanici je poudarek predvsem na pogovorih med Račko in Smrtjo, predvsem o tem, kaj pride potem, kaj pride, ko nastopi smrt. Smrt pove, da kaj pride potem, v resnici nihče ne ve. Avtor s temi besedami skuša prikazati, da nihče ne ve, kaj se zgodi, ko nekdo umre. Pomembno je, da v slikanici niso prisotne fraze, ob katerih bi si otroci lahko predstavljali, da se bo Račka vrnila, da se bo zbudila, v slikanici gre za realen prikaz Račkinega odhoda. Otroci spremljajo zgodbo od trenutka, ko se Rački približa Smrt, vse do trenutka, ko jo pospremi v smrt, v njen konec, ne gre torej za nenaden prehod, ampak za postopen prikaz umiranja. Slikanica sproža različne vprašanja, vendar hkrati na njih tudi odgovarja.

7.3.2 ANALIZA LUTKOVNE PREDSTAVE *RAČKA, SMRT IN TULIPAN*

Lutkovna predstava *Račka, Smrt in tulipan* temelji na istoimenski slikanici nemškega pisatelja in ilustratorja Wolfa Erlbrucha. Predstava je bila premierno uprizorjena 16. oktobra 2014 v Lutkovnem gledališču Ljubljana, natančneje na Šentjakobskem odru. Predstavo je režiral italijanski režiser Fabrizio Montecchi, avtorica likovne podobe senčnih lutk je Federica Ferrari, in sicer po motivih avtorja slikanice Wolfa Erlbrucha, skladatelj Mitja Vrhovnik Smrekar, avtorica songa Jera Ivanc, scenograf in oblikovalec svetlobe Fabrizio Montecchi in lektorica Irena Androjna Mencinger.

V predstavi, ki je namenjena otrokom od petega leta dalje, nastopita dve igralki oz. animatorki, in sicer Polonca Kores v vlogi Račke in Asja Kahrmanović Babnik kot Smrt.

Slikanica v ospredje postavlja temo smrti, katera je prav tako v središču v lutkovni predstavi, v kateri nastopita dva lika, in sicer lik Račke in Smrti. Prikazan je odnos med Račko in Smrtjo, ki iz začetnega nezaupanja preide v pravo prijateljstvo. Tako v slikanico kakor tudi lutkovno predstavo so vključeni humorni vložki, ki skušajo otrokom prikazati, da kljub težkim in žalostnim trenutkom vedno obstaja nekaj veselega.

Predstavo je režiral Fabrizio Montecchi, ki prihaja iz Italije. Rodil se je leta 1960, študiral scenografijo in arhitekturo. Kot umetniški vodja deluje v gledališki skupini Teatro Giocovita v Piacenzi, kateri se je pridružil že kot študent. Velja za enega najboljših režiserjev senčnega gledališča na svetu. Za svoje delo je prejel več različnih nagrad, med drugim tudi za predstavo *Račka, Smrt in tulipan*.

Montecchi velja za enega največjih mojstrov senčnega gledališča, pred samim začetkom analize njegove senčne predstave Račka, Smrt in tulipan lahko na kratko predstavimo začetke senčnega gledališča in izpostavimo ključne značilnosti senčnih lutk.

Senčno gledališče

Gledališče senc je ena izmed najstarejših oblik človekovega kreativnega izražanja, saj njegove začetke lahko poiščemo že v zavetišču jamskega človeka, kjer so sence plamenov po stenah jam odsevale različne podobe. Prave začetke senčnega gledališča pa najdemo na indonezijskih otokih med leti 1200 in 500 pr. n. š., od tam naj bi prišel tudi danes splošno znani izraz za senčno lutko, in sicer 'vajanka', kar pomeni 'senco'. Senčno gledališče poznajo vse azijske dežele, med seboj pa se razlikujejo predvsem po obliki in vrsti lutk, po gibanju in načinu animacije, vsem pa je skupno, da gre za dediščino prastarih običajev. Senčno gledališče islamskih dežel, ki je poimenovano po glavnem junaku Črnookcu, je močno vplivalo na kulturo Balkana, omenjena oblika senčnega gledališča pa se je tako širila od Turčije, Grčije do Bosne, nasploh na območje Sredozemlja, ki je bil pod vplivom islama in pod turško oblastjo (Majaron 2017: 47–49).

Evropsko senčno gledališče je razcvet doživelo v 18. in 19. stoletju, od takrat dalje so različne evropske skupine iskale jezik izražanja prav v sencah in platnu. Različne gledališke skupine so senčno gledališče dvignile na nivo spektakla, med njimi gre posebna zasluga skupini Giocovita iz Piacenza, ustanovljeni l. 1970, ki je začela z uporabo več projektorjev in več platen, ki so postala premična in hkrati pomemben del dramaturgije (Rumbau 1996: 101).

Osnovni princip senčnega gledališča se pri vseh oblikah kaže podobno, razlikujejo pa se v postavitvi luči, kvaliteti materiala lutke, lahko gre za usnje, plastiko ali papir, in kvaliteti platna, na katerega se projicirajo sence (Trefalt 1993: 63). Za senčno gledališče je značilno, da ne opazujemo gibanja lutke na odru, vendar opazujemo premikanje njene sence na platnu. V trenutku, ko odstranimo platno, je pred nami lutka v dveh dimenzijah. Za ustvarjanje senčne predstave potrebujemo lutko, prosojno platno, reflektor oz. vir svetlobe in seveda animatorja, ki z lutko upravlja oz. jo animira (Varl 1997).

Montecchi verjame, da sence ne obstajajo, v kolikor ni svetlobe, posledično je torej v senčnem gledališču svetloba nujno potrebna. Sence so prisotne povsod okoli nas, ne zgolj v senčnem gledališču, vendar tudi pri različnih dramskih in plesnih predstavah. »Senca je podoba, ki ne more nadomestiti resničnosti, saj jo za svoj obstoj potrebuje. Senca je popolnoma drugačna od drugih podob. Po eni strani imamo občutek, da ne obstaja, po drugi

pa je tam. Video ne prinaša resničnosti, kakršno prinaša senca. Senca prinaša gledališkost.«
(Duša 2017: 12–14)

Senčne lutke

Senčne lutke so ploske lutke, kar pomeni, da imajo zgolj širino in višino, dolžine ne potrebujejo, saj otroci na platnu vidijo odsev lutke, pri katerem dolžina ne pride do izraza. Pri pripovedovanju zgodbe na platnu je potrebno, da imamo posamezen lik oz. posamezno senčno lutko izdelano v več različicah, kar pomeni, da imamo njen frontalni prikaz, njen profil in tudi njen prikaz v različnih dejavnostih (Varl 1997). Lutke so iz različnih materialov, največ jih je iz papirja ali plastike, njihov material pa vpliva na črno-belo kontrastno senco (Trefalt 1993: 62). Breda Varl (1997) je ravno na podlagi barve sence na platnu razdelila senčne lutke v dve skupini, in sicer v prvo uvršča tiste iz kartona, papirja ali vezane plošče, ki projicirajo temno enobarvno senco na platno, in drugo skupino, kamor uvršča lutke iz prosojnih materialov, ki so pobarvane s tuši ali naravnimi barvili, kar sproža barvno senco na platnu. Drugo razlikovanje med senčnimi lutkami se nanaša na to, koliko gibljivih delov in vodil imajo. Vsaka lutka ima lahko več različnih gibljivih delov, ki se lahko premikajo prosto ali jih premika animator z vodilom. Senčne lutke so vodene od zadaj, kar pomeni, da animator lutko drži v roki in jo na ta način tudi premika, pred njim je platno, za animatorjem in lutko pa stoji reflektor, ki projicira senco lutke na platno (Trefalt 1993: 60).

ANALIZA LUTKOVNE UPRIZORITVE RAČKA, SMRT IN TULIPAN

Lutke

Avtorica likovne podobe senčnih lutk je Federica Ferrari, ki je podobo zasnovala po motivih avtorja slikanice Wolfa Erlbrucha. V slikanici je več različnih prizorov, ki temeljijo predvsem na pogovoru med Račko in Smrtjo, zato se zdi, da sta lika skoraj ves čas v istem položaju oz. se zelo malo spreminjata, vendar v lutkovni predstavi spoznamo, da se lik premika, ima različne pozicije, zaradi česar je za vsak lik v predstavi ustvarjeno večje število lutk. Osrednja lika v lutkovni predstavi sta dva, in sicer Račka in Smrt, zanju pa je ustvarjeno večje število lutk. V predstavi je nekaj prizorov, ki jih v knjigi ni, posledično je morala oblikovalka dodatno oblikovati in narisati podobe za senčne lutke v lutkovni predstavi. Podoba lutk, ki jo je ustvarila Ferrarijeva, je skoraj slična tisti, ki jo je izoblikoval avtor slikanice Erlbruch, in sicer je za Račko značilen dolg vrat in dolg rumen kljun, v senci je prav tako vidna luknjica, ki predstavlja oči, in krila, ki se premikajo, Smrt pa je prikazana kot majhen okostnjak v dolgi obleki, viden je predvsem obraz, za katerega so značilne večje oči ter luknjica za nos in usta.

Ustvarjeni nista zgolj dve lutki, vendar je za dva lika, ki nastopita v predstavi, izdelano večje število senčnih lutk. Izdelani sta lutki, ki predstavljata glavna lika večino časa, ta dva sta prisotna v prizorih, ki temeljijo na pogovoru. V takšnih prizorih animatorki z vodili premikata posamezne dele lutke, da zglveda, kot da lutki govorita, premikata roki, nogi ... Ob omenjenih osnovnih lutkah pa so prisotne tudi tiste, ki so namenjene predvsem specifičnim prizorom, npr. ko Račka in Smrt plešeta ali ko se vrtita, v teh primerih gre za lutko, kjer sta Račka in Smrt predstavljeni kot celota, lutka, ki predstavlja njun preplet, je torej sestavljena iz enega dela. Ferrarijeva je lutke najprej narisala na podlagi slikanice, dodala dodatne ilustracije, jih izrezala, skupaj sestavila iz papirja in šele nato ustvarila lutke namenjene specifično za predstavo. Te lutke so ustvarjene in izdelane iz plastike, ki je tudi obarvana. Račka je črne barve, ki je na nekaterih delih dokaj prosojna, predvsem pri glavi in krilih, kljun ima rumene barve. Lik smrti je v celoti prikazan s črno barvo, z izjemo odprtih na obrazu. Pomembno je omeniti tudi tulipan, ki prav tako nastopi v predstavi, in sicer je kot lutka skozi predstavo prisoten v roki Smrti. Tulipan je prikazan z rdečo in zeleno barvo, kar ima v večinoma črno-beli sceni precej izstopajoč učinek.

Slika 6: Prikaz senčnega gledališča v predstavi *Račka, Smrt in tulipan*

Eden izmed pomembnejših elementov pri senčnem gledališču so tudi platna, na katera se prenašajo sence izrezljanih likov. Bela platna, podobna manjšim rjuham, so postavljena oz. pripeta na daljše tulce iz bambusa. Na posameznih platnih so odtisnjeni printi cvetlic, rahlo hribovite pokrajine, ribnika zelene barve ... Platna niso ves čas prisotna na istih mestih, niti niso nujno prisotna skozi celotno lutkovno predstavo, saj jih igralki vmes odstranjujeta in menjujeta. Prav tako se spreminjata velikost in položaj platen, npr. ko Račka umira, je prisotno daljše platno, saj je na ta način lahko prikazano, kako dolgo Smrt opazuje Račko, ko ta umira, vse dokler je ne zgubi oz. dokler ta ne izgine iz platna. V določenem trenutku

igralka drži bambusova tulca v rokah z napetim platnom in ju premika, da vse skupaj daje vtis rahlega valovanja. Poleg večjih belih platen je prisotno tudi manjše platno v lesenem okvirju, ki ga igralka drži v rokah. Na lesen okvir sta pritrjeni lutki, ki ju minimalno premika animatorka, ob držalu za okvir pa je tudi manjša luč, ki projicira senco lutk na platno. Platna in lutke, ki predstavljajo osrednji del scene so precej gibljivi, niso fiksno postavljeni na določeno mesto, vendar je vse v rahlem, ne sunkovitem gibanju skozi celotno predstavo.

Scenografija in kostumografija

S senčnimi lutkami in platni je smiselno povezana tudi scenografija, katere avtor je Fabrizio Montecchi. Predstava se odvija v odprtem prostoru, obiskovalci ne sedijo na stalnih sedežih v dvorani, vendar je tudi prostor za gledalce prestavljen na oder. Gledalci sedijo na manjših klopcah, ki so postavljene v polkrog, v notranjosti polkroga, ki ga ustvarjajo gledalci, pa je prostor za igralki in sceno. Publika je na ta način izjemno blizu igralkama in celotnemu dogajanju, kar še stopnjuje vzdušje intime prisotne v prostoru. Preko celotne scene gledalci lahko dobimo občutek, da smo ob mlaki prisotni skupaj z Račko in Smrtjo, saj nam takšen vtis daje bližina dogajanja celotne scene, predvsem bližina belega pregrinjala pod nogami, ribnika, ki je napolnjen z vodo, platen, ki z držali iz bambusovih vlaken spominjajo na prostor ob mlaki, in vej, ki so razporejene okoli gledalcev in predstavljajo drevesa. Med scenske elemente so poleg platen in bambusovih stebel vključeni tudi majhen ribnik napolnjen z vodo oz. mlaka, majhna klopca, lesena izrezljana drevesa in manjši klopci, ki predstavljata sedeža za igralki. Barvna paleta scene in scenskih elementov je umirjena, prevladujejo pastelne barve, predvsem nežna krem barva, ki je največkrat v kombinaciji s črno barvo prisotna predvsem na platnu. Najbolj izstopa rdeča barva tulipana.

Slika 7: Prikaz lutk, scene, platen in kostumov v predstavi *Račka, Smrt in tulipan*

S sceno se povezujejo tudi kostumi igralk. Igralka, ki animira Račko je oblečena v dolgo belo tuniko, izstopajo oranžne nogavičke in copati ter šal, ki predstavljajo Račkine noge in kljun. Igralka, ki animira Smrt, prav tako nosi tuniko, ki je nežne krem barve, na katero je odtisnjen črn karo vzorec, njen dodatni element so črne rokavice, ki smiselno dopolnjujejo podobo smrti.

Luč

Luč v predstavi je umirjena, prevladujejo bela, rumena in modra svetloba, ki nam dajejo vtis nežnosti. Ni močnih svetlobnih efektov, predvsem je svetloba osredotočena na platna, kjer sta senčni lutki, oz. na igralki, ki pripovedujeta zgodbo. Velikokrat je v dvorani popolna tema in je osvetljeno zgolj platno, na katerem se gibljejo sence.

Glasba

Pomemben element v predstavi je glasba, predvsem izstopa song, ki se ponovi v različnih delih predstave. Poleg prepoznavnega songa je ključno omeniti tudi glasbo, ki jo izvaja igralka, in sicer v določenih trenutkih predstave igra na violino. Predstava se z zvokom violine tudi prične, in sicer so na ta način gledalci povabljeni v dvorano, ter z njim tudi konča. Preostali zvoki v predstavi so umirjeni, saj je na ta način vse skupaj smiselno povezano v celoto.

7.3.3 PRENOS SLIKANICE V LUTKOVNO PREDSTAVO – PROCES DRAMATIZACIJE

Lutkovna predstava temelji na istoimenski slikanici *Račka, Smrt in tulipan*, ki torej služi kot osrednje izhodišče. Po besedah režiserja predstave Fabrizia Montecchija je slikanica Wolfa Erlbrucha ena izmed tistih knjig, ki »se ti zasidrajo v srce, brž ko jih prebereš, in ostanejo tam za zmeraj.« (2014) Erlbruch zna spregovoriti o težkih življenjskih situacijah z lahkotnostjo in humorjem, kar je razvidno tudi v slikanici, pri kateri je v ospredje postavljena smrt in posameznikov odnos do nje. Avtor slikanice nam po Montecchijevih besedah skuša sporočiti, da se moramo s smrtjo spoprijateljiti, v kolikor se je nočemo bati (2014).

Lutkovna predstava se začne še pred vstopom v dvorano, in sicer zunaj v preddverju, kjer se Račka in Smrt predstavita gledalcem, povesta kdo sta, pokažeta na svoje prepoznavne dele, Račka na oranžen šal in nogavičke, Smrt na črne rokavice, ob tem Smrt omeni tudi rdeč tulipan, ki ga drži v rokah, nato obiskovalce ob zvokih violine in pesmi pospremita v dvorano. Igralka, ki animira Račko, igra na violino, vse dokler gledalci niso posedeni na klopce. V

naslednjem prizoru Smrt sledi Rački po prostoru, Račka ne ve, kdo ji sledi, vendar jo nekaj čudno spreletava, Smrt jo opazuje in se ji vedno bolj približuje. Smrt je v tem prizoru v bližnjem stiku s publiko, saj se sprehaja med gledalci, za klopami. Račka ob prvem stiku s Smrtjo odreagira plaho, prestrašeno in nezaupljivo, saj ne ve, kdo Smrt sploh je. Preko vprašanj, ki jih Račka zastavlja Smrti, si postajata vedno bližji, čeprav Smrt velikokrat nima odgovorov in večkrat zgolj odgovori, da je takšno pač življenje. Skupaj se igrata, plavata v reki, lovita, sedita na drevesu in igrata šah, skupaj celo plešeta. Račka in Smrt preživljata veliko časa skupaj in Račka postaja vedno bolj zaupljiva do Smrti. Bolj ko je Račka zaupljiva do Smrti, vedno bolj se približuje tudi njena lastna smrt. Gledalci vedo, da se Rački približuje smrt, ker je opisano, da se nič več ne igrata, da sta vedno bolj umirjeni. Ko pride Račkina smrt, jo k počitku pospremi njena prijateljica Smrt, ki jo spremlja, kako lebdi na jezeru s tulipanom na sebi, vse dokler ne izgine tako z njenega kot našega vidnega polja. Ob koncu predstave ponovno sledi značilen song, ko Račka igra na violino, Smrt prepeva in gledalcem deli papirnate kartice, na katerih je izrezljan tulipan.

Ob prenosu slikanice Wolfa Erlbrucha v lutkovno predstavo, ki jo je režiral Fabrizio Montecchi, tako ostaja skoraj enaka likovna podoba, kot jo je ustvaril že sam avtor slikanice, prav tako se ohrani tudi zgodba oz. osrednja tema, saj tako avtor slikanice kakor tudi režiser lutkovne predstave skušata otrokom in tudi odraslim približati resno tematiko na prijeten in sprejemljiv način. Vključeni so tudi elementi, ki vnašajo veliko dinamike, npr. ko Račka in Smrt plešeta, se igrata, plavata v ribniku ... V ospredju ni zgolj pogovor, vendar so poleg pogovorov med glavnima likoma tudi prizori, ki vnašajo dinamiko, gibanje in spremembo v sicer umirjeno dogajanje, k samemu doživljanju dodatno prispeva tudi glasba, ki nas nežno popelje skozi zgodbo.

7.3.4 PEDAGOŠKO GRADIVO ZA PREDSTAVO *RAČKA, SMRT IN TULIPAN*

Pedagoško gradivo, ki ga je pripravila Barbara Hanuš, je namenjeno pogovoru in ustvarjanju z otroki. Poslužujejo se ga lahko tako starši kakor tudi učiteljice, vzgojiteljice. Priporočljivo je, da ga uporabijo predvsem po ogledu predstave *Račka, Smrt in tulipan*, saj tako otroci o videnem strneje vtise in dobijo dodatno možnost za premislek o predstavljeni zgodbi. Uvodni del je namenjen refleksiji o sami predstavi, sem so vključena vprašanja, ki so povezana z otrokovim doživljanjem predstave in njihovimi vtisi. Otroka sprašujemo, ali mu je bila všeč predstava, zakaj mu je bila oz. mu ni bila, kako se je med predstavo počutil, kdo v predstavi nastopa, kakšna je bila scena, glasba, kakšne so bile lutke, zakaj te lutke imenujemo senčne.

Zatem sledijo vprašanja, ki osmislijo otrokovo doživljanje predstave in njihovo doživljanje omenjene tabuizirane teme, saj se nanašajo na odnos med Račko in Smrtjo. Preko vprašanj, ki se navezujejo na zgodbo, torej od trenutka, ko se je Smrt približala Rački, vse do konca zgodbe, ko Račka umre in jo prav Smrt pospremi k njenemu počitku, skušamo obnoviti odnos, kakšne pogovore sta glavna lika imela, kako sta govorila o smrti, kaj sploh je smrt, ali vemo, kaj se zgodi potem, ko umremo ... V tej točki pogovora naj bi otroci črpali odgovore predvsem iz predstave, torej bi s pomočjo vprašanj obnavljali, kaj se je v predstavi zgodilo. Potem pa nastopijo vprašanja, ki glavno temo iz predstave prenesejo v njihova lastna življenja, zastavljamo jim vprašanja, ki se nanašajo na smrt v njihovem domačem okolju, torej ali so se že srečali s smrtjo, ali jim je umrl kdo ob bližnjih, kako se počutimo, ko nam kdo umre, kaj se z njim zgodi potem, ali smo bili na pogrebu, zakaj ljudje umrejo, ali so bili bolni, stari, se je zgodila nesreča ... Eno izmed ključnih vprašanj, ki ga otrokom lahko zastavimo, je, kaj bi mi vprašali Smrt, če bi jo srečali tako, kot jo je srečala Račka. Račka smrt vpraša: »Kaj pride potem?«, in Smrt ji odgovori: »V resnici nihče ne ve.« Z otroki lahko prav tako spregovorimo o naslovu predstave, zakaj mislijo, da predstava nosi tak naslov, zakaj je vključen tulipan, kakšno vlogo ima tulipan v predstavi, kdaj se v predstavi sploh pojavi?

V sklopu namenjenem ustvarjanju so predlagane različne dejavnosti, ki jih z otroki lahko delamo po ogledu predstave. Večina jih je povezanih z idejo senčnega gledališča, saj v predstavi nastopijo senčne lutke. Otrokom razložimo proces izdelave senčnih lutk, jih z njimi izdelamo, ustvarimo senčno gledališče in zaigramo določene prizore iz predstave, ali si izmislimo nove, v katere otroci dodajajo lastna občutja.

Zatem sledijo različni predlogi literarnih del, ob katerih lahko spregovorimo o smrti. Avtorice pedagoškega gradiva med slikanice z omenjeno tematiko navajajo: Ann de Bode: *Dedka ni več*, Jutte Bauer: *Dedkov angel*, Susane Varley: *Jazbečeva darila*, Armin Beuschner: *Čez veliko reko*, Max Velthuijs: *Žabec in ptičje petje*, Desa Muck: *Anica in zajček*, Nina Kokelj: *Deček na konju*, Patricija Peršolja: *Oglas za eno mamo* (Hanus 2014: 10–11). Poleg slikanic so v pedagoškem gradivu prav tako navedene zgodbe, pesmice in poučne knjige, ki se dotikajo tabuizirane teme smrti.

V zadnjem razdelku je rubrika *V razmislek*, kjer Hanuševa piše o smrti ter kako je le-ta vključena v otroška življenja. Opozarja na dejstvo, da precejšen del staršev z otroki o tabu temi ne govori oz. otrokom ne posredujejo resnice, saj se jim zdi bolj preprosto, da ko nekdo umre, omenijo, da je »šel med zvezdice«, vendar to ni primeren način spoprijemanja s težko

tematiko. Bistveno bolj pomembno je, da otrokom povemo resnico, da se tudi oni lahko soočijo z izgubo, da jim omogočamo, da izrazijo svoja čustva, ter zastavijo vprašanja povezana z izgubo in smrtjo. Starši si ob tem lahko pomagajo s knjigami in prav tako z ogledom predstave, ki lahko služi kot primerno izhodišče za nadaljnji pogovor (Hanuš 2014: 15–17).

7.3.5 TABUIZIRANA TEMA SMRTI V LUTKOVNI PREDSTAVI *RAČKA, SMRT IN TULIPAN*

Otroci so tisti, ki zastavljajo najrazličnejša vprašanja, na katera odrasli ne znajo oz. ne upajo odgovoriti. Montecchi omeni, da so odrasli krhki in nebogljeni ob takšnih vprašanjih, saj ne vedo, kako bi se nanje odzvali. Gledališče tako ostaja prostor, kjer takšne probleme lahko predstavimo in se o njih skupaj pogovorimo, saj otroci v predstavah iščejo najrazličnejše odgovore, ki jim omogočajo nadaljnji razvoj (2017).

Naslov predstave asociira na glavno temo, ki se pojavi v lutkovni predstavi *Račka, Smrt in tulipan*. Smrt je torej osrednja tema, ki jo režiser in ustvarjalci predstave skušajo približati tudi najmlajši publiki. Montecchi izpostavlja, da je problem v današnji družbi, ker sta smrt in umiranje še vedno tabuizirana, o problematiki ne želijo govoriti niti odrasli, predvsem pa pred omenjenima temama skušajo zaščititi svoje otroke. Predstava sporoča, da je soočanje s smrtjo pomembno, saj je tako lahko življenje lepše in lažje, ker je smrt del življenja, je pomembno, da se z njo spoprijateljimo in se je ne bojimo (Mrevlje 2017).

Montecchi izpostavlja, da se je za režijo predstave odločil, ker nihče drug o tem ne govori, tako mora gledališče prevzeti vlogo, ki se ji starši, vzgojitelji in učitelji izogibajo. Ob ogledu predstave otroci dobijo možnost za pogovor, možnost, da dobijo odgovore na vsa vprašanja, ki se jim v zvezi s tematiko smrti pojavljajo v glavi (*Oddaja Kulturne drobtinice* 2014). Otrokom se v povezavi s smrtjo zastavljajo najrazličnejša vprašanja: kaj je smrt, ali smrt boli, zakaj ljudje umrejo, kaj se dogaja po smrti ... Otrok potrebuje resnične odgovore, potrebuje našo odkritost, saj mu naše prikrievanje oz. zatajevanje lahko v prihodnosti bolj škodi kot koristi (Hanuš 2019: 10–11).

Po mnenju razvojne psihologinje dr. Ljubice Marjanovič Umek smo odrasli tisti, ki strah pred takšnimi temami prenašamo na otroke, ob tem pa pozabimo, da se v otrocih zastavljajo najrazličnejša vprašanja, na katera iščejo odgovore. Kot primerno izhodišče za pogovor z otroki o smrti in temah povezanih z njo, služijo predvsem zgodbe, knjige in še posebej

lutkovne predstave, kjer je otrokom stvar vidna in postavljena neposredno pred njihove oči (Mrevlje 2017).

V lutkovni predstavi je v ospredju predstavljena zgodba o odnosu med Račko in Smrtjo. Na začetku je viden Račkin strah pred smrtjo, vendar tekom dogodkov Račka Smrti pusti blizu, ter vedno bolj ko je Smrt blizu, manj je Račko strah. Smrt ni predstavljena kot nekaj strašnega, vendar kot nekaj s čimer se lahko spoprijateljimo, kot se je spoprijateljila Račka.

Prikazan je razvoj odnosa med Račko in Smrtjo. Smrt je Račko na začetku skrivoma opazovala, šele nato se ji je počasi začela približevati. Račka ni vedela, kdo je Smrt, zakaj ji sledi in jo opazuje, in čeprav Račka ni želela družbe, se Smrt ni pustila odgnati. Rački se je prikupila in se z njo začela igrati. Poleg igre, ob kateri sta se obe zabavali, sta se tudi veliko pogovarjali. Pogovori so se vrteli okoli vprašanja, kaj sploh je smrt ter kaj pride potem, ko umremo. Smrt Rački razloži, da nihče ne ve, kaj pride potem, niti ona, ni torej konkretnih enoznačnih odgovorov. Prav tako je v predstavi viden prehod od Račkine razposajenosti do njenega slabšega počutja, ko sta s Smrtjo le mirno sedeli in nista več veliko govorili. V tem trenutku se dogajanje v predstavi umirja, kar poveča napetost med gledalci. Račkina smrt je prikazana na nežen in subtilen način, k njenemu koncu jo pospremi smrt, jo spusti v mlako in nanjo položi tulipan, ki lahko predstavlja večnost, ljubezen ... Ob koncu predstave sledi song, v katerem Smrt prepeva, da je takšno pač življenje, da nič ne moremo spremeniti, ko enkrat pride smrt. V lutkovni predstavi so trenutki, ob katerih občinstvo, tudi otroci, pomislijo, da bo Račka umrla, prisotni so trenutki, ki sprožajo napetost, vznemirjenje in vzbujajo žalost. Občinstvo v trenutkih, ko se v predstavi vzpostavi stopnja pričakovanja, utihne, postane mirno, otroci se stisnejo k staršem, drug k drugemu, ali morda celo potočijo solzo. Predstava ima velik učinek tudi na odraslo publiko, ki ve, kaj se je v predstavi zgodilo, za njih nič ne ostane skrito, dogodek jim tako sam po sebi vzbudi žalost, prav tako pa jih lahko asociira na smrt, ki so jo v življenju morebiti že doživeli. Predstava se dotakne vsakogar, starejših in mlajših.

Zgodba je prikazana na rahločuten način, s primernimi humornimi vložki, ki v otrocih vzbudijo smeh, ter trenutki, ki temeljijo na resnih pogovorih med glavnima likoma, predvsem o sami smrti, o tem kaj pride potem. V predstavi je prikazan prehod, kako Račkina predstava o smrti postaja vedno bolj jasna: »Zdaj pa vem, kako bo, ko bom umrla. Mlaka bo osamljena, brez mene.« Predstavljeno je Račkino zavedanje, da je ne bo več nazaj, ko bo enkrat umrla, Račka v tem trenutku razume, da je smrt nekaj dokončnega. Medtem ko otroci v najmlajši

starosti, torej nekje do petega leta, smrt le redko razumejo kot nekaj dokončnega, k temu pripomore dejstvo, da se s smrtjo le redko srečajo, o njej le redko pogovarjajo, ter tudi v trenutkih, ko smrt pride v njihovo bližino ali okolje, so velikokrat deležni lažnih trditvev, npr. da je nekdo zaspal, da je odšel med zvezdice ... Otroci ob takšnih trditvah težko razumejo, da gre za nekaj dokončnega, da se oseba ne bo več vrnila, pričakujejo, da se bo oseba zbudila in prišla nazaj. Po petem letu otrok smrt razume kot nekaj dokončnega, vendar nima v mislih njene univerzalnosti, ne zaveda se, da smrt doleti vsa živa bitja. Šele okoli desetega leta otrok sprejme smrt kot dokončen in univerzalen dogodek (Hanus 2019: 10–11).

V lutkovni predstavi nastopi smrt zaradi Račkine starosti, pride postopoma, kar se vidi predvsem v Račkinem vedno slabšem počutju. Smrt Račke je pričakovana, nanjo je občinstvo pripravljeno že od samega začetka predstave, predvsem odraslo občinstvo, ki se zaveda pomena besede, ki se skriva v naslovu predstave. Naslov predstave lahko prispeva k dejstvu, da se marsikdo ne bi odločil za ogled predstave, predvsem ne z otrokom starim približno pet let. K temu pripomore dejstvo, da je smrt še vedno tabuizirana, da želijo smrt skriti pred nedolžnim svetom otrok in jo prihraniti za kasneje, vendar ob tem tudi odrasli pozabljajo, da si otroci želijo marsikaj izvedeti, da se jim zastavljajo najrazličnejša vprašanja, med drugim tudi o smrti. Predstava v otrocih sproža najrazličnejša vprašanja povezana s smrtjo, npr. kdo je smrt, zakaj je Račka umrla, kaj se zgodi, ko umremo, zakaj nekdo umre, ali smrt boli ... Predstava lahko za odrasle predstavlja izhodišče za pogovor in razmislek o predstavljeni tematiki. Pri pogovoru pa si lahko pomagajo tudi s pedagoškim gradivom, pripravljenim s strani Lutkovnega gledališča Ljubljana.

Sledi analiza otroške publike pri predstavi Račka, Smrt in tulipan, v katero je vključena tudi analiza pogovora, ki je bil z otroki opravljen po predstavi.

7.3.6 ANALIZA OTROŠKE PUBLIKE PRI PREDSTAVI RAČKA, SMRT IN TULIPAN

Lutkovna predstava *Račka, Smrt in tulipan* je namenjena otrokom od petega leta starosti dalje. Skupina otrok, ki si je predstavo ogledala v času, ko sem opazovala odzive publike, je bila tako sestavljena z eno vrtčevsko skupino, preostalo pa so bili prvi razredi osnovne šole, tako so bili otroci v publiku stari med pet in sedem let. Med samim spremljanjem publike med njimi ni bilo izstopajočih razlik.

Predstava se začne pred dvorano, kjer so otroci prosto stali in se pogovarjali, ko v določenem trenutku iz dvorane v preddverje stopita igralki ter otroke seznanita s tem, o čem bo govorila predstava. Otroci se v trenutku umirijo, tudi s pomočjo vzgojiteljic in učiteljic, ter prisluhnejo igralkama. Ob zvokih violine se nato v koloni pomaknejo v dvorano, kjer jih igralka s pomočjo hostes posede na majhne klopce čisto zraven scene in celotnega dogajanja. Nekateri otroci se medtem, ko jih posedajo, pogovarjajo, drugi zmedeno gledajo, kaj se dogaja in kam se morajo usesti. Ko vsi sedijo in se umirijo, se začne dogajanje v dvorani. Takrat nastopi tišina tudi med otroško publiko, vsi so osredotočeni na glavna lika in njuno igro. Otroci so tiho, razen v posameznih trenutkih, ko se sliši glasen smeh, npr. ko Račka poškropi Smrt z vodo iz mlake, ko se kotalita po travniku ... Proti koncu predstave otroci mirno sedijo, večina z nepremičnim obrazom, odprtih ust, kot da nestrpno pričakujejo, kaj se bo zgodilo, nekateri se stisnejo k sosedom, nekaterim vzgojiteljicam in učiteljicam se vidno orosi oko. Predstava se zaključi z glavno pesmijo, med njo otrokom igralka razdeli kartice s tulipani, takrat v dvorani postane nemir, vsi se začnejo pogovarjati in prepogibati tulipane iz razglednic. Viden je bistven premik, ki se zgodi ob koncu, ko publika ponovno oživi, zgleda, kot da pozabijo na dogajanje v predstavi.

Po predstavi *Račka, Smrt in tulipan* je bil organiziran pogovor za skupino iz osnovne šole. Otroci, ki so odgovarjali na zastavljena vprašanja oz. so sodelovali pri pogovoru, so bili tako stari med šest in sedem let. Odgovarjali so na različna vprašanja, povezana s predstavo in lutkami ter gledališčem.

Na začetku so bili **vprašani po vtisih**, ki jih je v njih pustila predstava, ali **jim je bila všeč**, zakaj ja oz. zakaj ne. Otroci, ki so podali svoje mnenje so v večini odgovorili, da jim je bila predstava všeč, med seboj pa so se bistveno razlikovali odgovori, zakaj je bilo temu tako. Eden izmed otrok omeni, da mu je bila predstava všeč, ker je bil v predstavi sneg, ki je padal na Račko. Drugi izpostavi, da mu je bilo všeč, ko je Račka umrla, ker ko umreš, ne prideš več nazaj. V različnih variantah se je pojavljal odgovor, ker sta bila Račka in Smrt prijatelja, ker sta se stisnili, ker sta se skupaj igrali ... Ko je eden izmed otrok rekel, da mu je bilo vse všeč, so preostali začeli dvigovati roke in odgovarjali, da je bilo tudi njim vse všeč.

Otroci so na vprašanje, **kdo nastopa v predstavi**, v večini odgovorili, da nastopita Račka in Smrt, eden izmed otrok omeni tudi tulipan ter ob tem doda razlago, da misli, da sta Račka in tulipan ista oseba, ker je imela Smrt tulipan ves čas ob sebi, tako kot tudi Račko. **Odnos** med Račko in Smrtjo opišejo kot prijateljskega. Izpostavijo, da mislijo, da je Smrt fant, ob tem pa

se jim sproži vprašanje, ali sta Račka in Smrt zaljubljena. Povejo tudi, da se imata rada, da je Smrt žalostna, ko Račka umre in jo zapusti. Na vprašanje, kako so se počutili, ko je Račka umrla, so odgovarjali, da so imeli čudne občutke, da so bili žalostni, da so se spomnili babice, ki je umrla ...

Sledila so vprašanja povezana z **lutkami** v predstavi. Otroci odgovorijo, da so jim bile lutke všeč, ker so se videle sence. Izvejo, da se takšnim lutkam reče senčne lutke. Eden izmed otrok pove, da je Smrt spominjala na »kostkota«, nekaterim se je to zdelo malo strašno. Nekdo omeni, da ko so gledali predstavo *Škrt škrt kra čof*, so bile lutke drugačne, so bile takšne žabice, ki so jih lahko držali v rokah in ni bilo rjuhe, tako da so lutke zares videli, posledično izvejo razlike med senčnimi in ročnimi lutkami. Poleg lutk jim je bila všeč tudi voda v mlaki, nekdo omeni, da se mu je voda v mlaki zdela smešna takrat, ko je Račka poškopila Smrt in se je Smrt malo razjezila.

Otroci so imeli nato možnost, da sami zastavijo vprašanja, ki jih zanimajo. Vprašanja, ki so jih zastavljali so se povezovala tako z vsebino in temo predstave kakor tudi z lutkami. Nekdo je zastavil vprašanje, zakaj je Račka umrla. Sošolec mu je odgovoril, da je najbrž umrla, ker je bil sneg in jo je zeblo, spet nekdo drug je rekel, da je najbrž umrla, ker je bila stara, ker je njegova babica tudi umrla, ko je bila stara. Nekoga v občinstvu je zanimalo, kako so naredili, da sta se Račka in Smrt kotalili, zato jim je bilo razloženo, da so bile za predstavo ustvarjene različne lutke, take, ko sta Račka in Smrt izdelani ločeno in takšne, kjer sta sestavljeni skupaj. Zanimalo jih je, zakaj so ob koncu predstave dobili »te kartice«, kaj naj z njimi naredijo, koliko sta stari lutki ...

Splošni vtis na podlagi opravljenega pogovora je, da je bila otrokom predstava všeč, predvsem zaradi smešnih elementov, ki so vključeni v predstavo. Najbolj so se smejali, ko sta se Račka in Smrt skregali in sta delali smešne izraze, ko sta se lovili in poškopili z vodo. Ob gledanju predstave so dobili mešane občutke, nekaterim je bila Smrt strašna, drugi so bili žalostni. Otroci so si različno razlagali, zakaj je Račka umrla, od najpreprostejših odgovorov, da je najbrž umrla zaradi snega, do tistih, ki so povezani z njeno starostjo. Lahko sklepamo, da so otroci razumeli, kaj se je med predstavo zgodilo, da je Račka umrla, saj so se jim zastavljala vprašanja, zakaj je Račka umrla. Otrokom so bile všeč kartice, ki so jih dobili ob koncu predstave, večina je iz kartic prepognila tulipan.

Predstava je v otrocih spodbudila dodatna vprašanja, povezana tako s samo predstavo, kakor tudi s tematiko smrti nasploh, saj so se nekateri med njimi spomnili starih staršev, ki so že

umrli. Lahko predvidevamo, da otroci, ki so smrt že doživeli v svojem bližnjem okolju, predstavo spremljajo drugače, kakor tisti, ki se s smrtjo še niso soočili.

Pri predstavi *Račka, Smrt in tulipan* sem se odločila za dodatno poglobljeno analizo, saj gre za temo, ki je za marsikoga lahko problematična. Na tej točki sem v magistrsko nalogo želela vključiti vprašalnike, ki bi jih izpolnili zaposleni v vzgojno-izobraževalnih ustanovah. Odločila sem se, da vprašalnike razdelim zgolj učiteljicam/učiteljem in vzgojiteljicam/vzgojiteljem, ki so si ogledali omenjeno predstavo, saj me je v prvi vrsti zanimalo, kaj jih je vodilo k izbiri predstave, ki že v naslovu sporoča, o kako težki temi bo govorila. Prav tako so bili zaposleni pripravljene sodelovati, kar mi je omogočilo, da sem del z vprašalniki sploh lahko izvedla. V vprašalnike so bila vključena vprašanja, ki se nanašajo na predstavo *Račka, Smrt in tulipan*, kakor tudi vprašanja, ki se nanašajo na njihov splošen odnos do gledališča, problematičnih tem in dela z otroki. Posledično sem s pomočjo tega vprašalnika lahko prikazala tudi mnenje na sploh, ne zgolj v odnosu do dotične predstave.

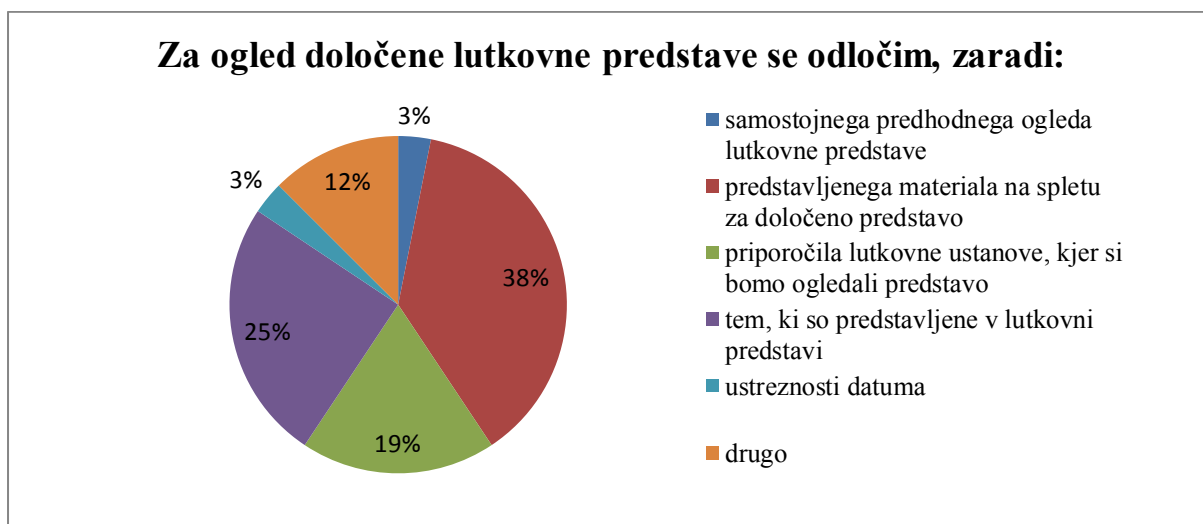
7.3.7 ANALIZA VPRAŠALNIKOV, NA KATERA SO ODGOVARJALI ZAPOSLENI V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNIH USTANOVAH

V magistrski nalogi smo s pomočjo vprašalnikov skušali prikazati mnenje zaposlenih v vzgojno-izobraževalnih ustanovah o izbiri lutkovnih predstav, tabuiziranih temah v lutkovnih predstavah in povzeti mnenje o predstavi *Račka, Smrt in tulipan*. Vzgojiteljice in učiteljice imajo poleg staršev eno izmed pomembnejših vlog pri posredovanju problemskih vsebin otrokom, saj z njimi preživijo precej časa, prav tako pa v okviru vzgojno-izobraževalnih ustanov odločajo o vključevanju problemskih tem v njihove dejavnosti, mednje lahko sodijo tudi ogledi gledaliških oz. lutkovnih predstav. Skušali smo dobiti vpogled, zakaj se zaposleni oz. zaposlene v vzgojno-izobraževalnih ustanovah odločajo za ogled lutkovnih predstav z resnejšo in zahtevnejšo tematiko, katere so dejavnosti, ki jih pred predstavo in po ogledu predstave izvajajo z otroki, o vtisih, ki so jih dobile po ogledu predstave *Račka, Smrt in tulipan*, ter kako po njihovem mnenju takšne predstave vplivajo na otroke. Vprašalniki so bili, po predhodnem dogovoru, razdeljeni učiteljicam OŠ Bratov Letonje in OŠ Helene Puhar ter vzgojiteljicam Vrta pod gradom, ki so si v mesecu aprilu v Lutkovnem gledališču Ljubljana ogledali predstavo *Račka, Smrt in tulipan*. Vprašalnike so dobile takoj po ogledu predstave, nanje so odgovorile v roku parih dni. V mesecu maju so bili anketni vprašalniki vrnjeni, takrat je bila opravljena tudi analiza. Vprašalniki so bili anonimni, nanje je odgovorilo 19 učiteljic oz. vzgojiteljic, ob tem naj dodamo, da je bila večina učiteljic, zgolj dve vzgojiteljici.

Anketni vprašalnik je vseboval 12 vprašanj, med njimi je bilo pet vprašanj, ki se nanašajo na njihovo splošno mnenje o lutkovnih predstavah, njihovi izbiri predstav, katere predstave si raje ogledajo ter ob kakšnih predstavah čutijo potrebo po pogovoru z otroki, preostalih sedem vprašanj se je nanašalo na predstavo *Račka, Smrt in tulipan*, ki so si jo ogledali skupaj z otroki.

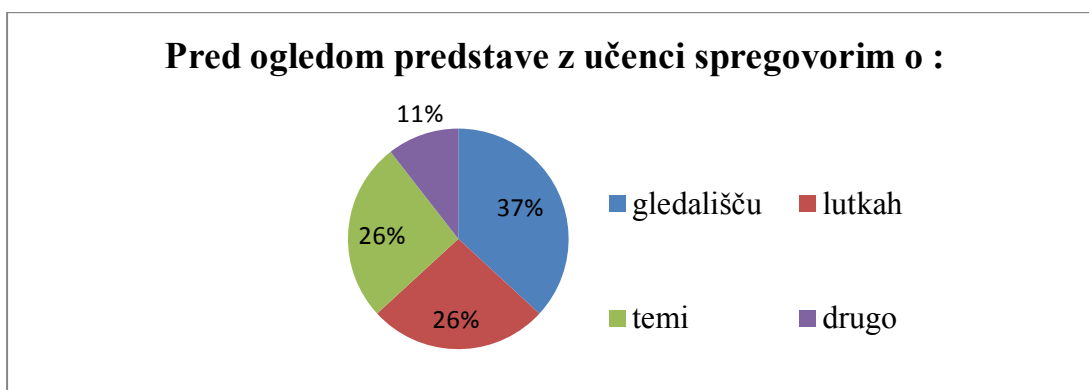
Rezultati in interpretacija anketnih vprašalnikov

1. vprašanje:

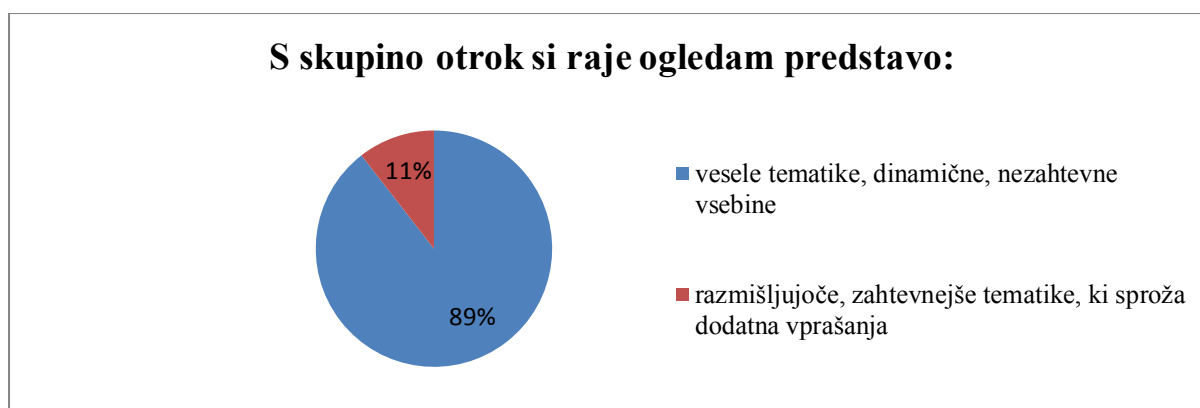
Vprašani so imeli možnost, da se strinjajo z večjim številom možnosti, tako da je 19 vprašanih skupaj obkrožilo 29 možnosti. Večina vprašanih je odgovorila, da se za ogled določene lutkovne predstave odločijo na podlagi predstavljenega materiala na spletu, temu odgovoru sledi, da k izbiri pomembno prispevata tudi tema predstavljena v lutkovni predstavi ter priporočilo lutkovne ustanove. Bistveno manj zastopana odgovora sta bila, da se za ogled lutkovne predstave odločijo na podlagi ustreznosti datuma in samostojnega predhodnega ogleda. Iz odgovorov lahko sklepamo, da se za ogled predstave velikokrat odločijo na podlagi predstavitvenega materiala na spletu, k temu bistveno prispevata tudi priporočilo lutkovne ustanove ter tema, ki je predstavljena.

2. vprašanje

Pri tem vprašanju je pomembno poudariti, da je precejšen del vprašanih izbral vse tri možnosti, od 19 vprašanih smo torej dobili 38 izbranih možnosti. Večina je izbrala vse naštetе možnosti, torej o gledališču, lutkah ter temi predstave, nekatere med njimi so dopisale dodatno možnost, in sicer da z otroki spregovorijo o obnašanju v gledališču, kar se zdi smiselno, kljub vsemu pa je bil najbolj zastopan odgovor, da spregovorijo in otrokom posredujejo informacije o gledališki ustanovi.

3. vprašanje

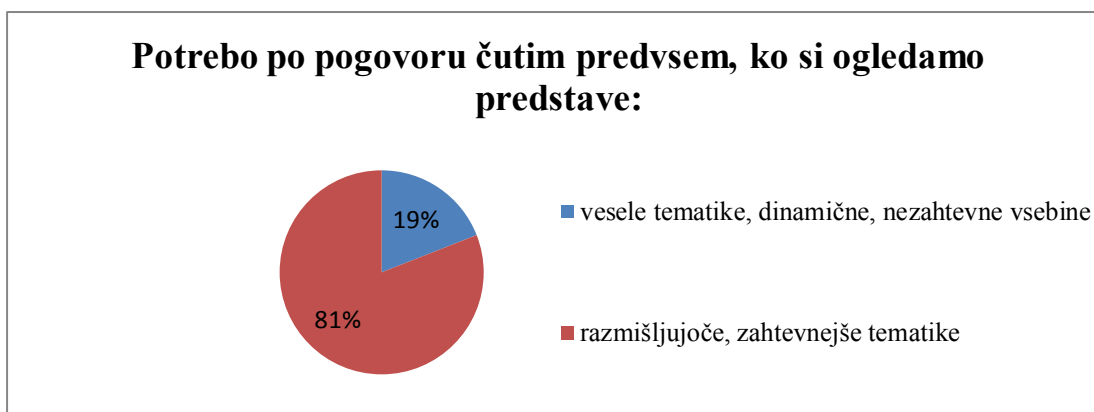
Zanimivo je, da je večina vprašanih izbrala možnost, da si z otroki raje ogledajo predstavo vesele tematike, dinamične in nezahtevne vsebine, kot da bi si ogledali predstavo z razmišljujočo, zahtevnejšo tematiko, ki bi v otrocih sprožala dodatna vprašanja, za drugo možnost sta se odločili zgolj dve med vprašanimi.

4. vprašanje

Večina vprašanih je izbrala možnost, da se po ogledu predstave z otroki o videnem tudi pogovorijo, zgolj en vprašalnik je imel drugačen odgovor.

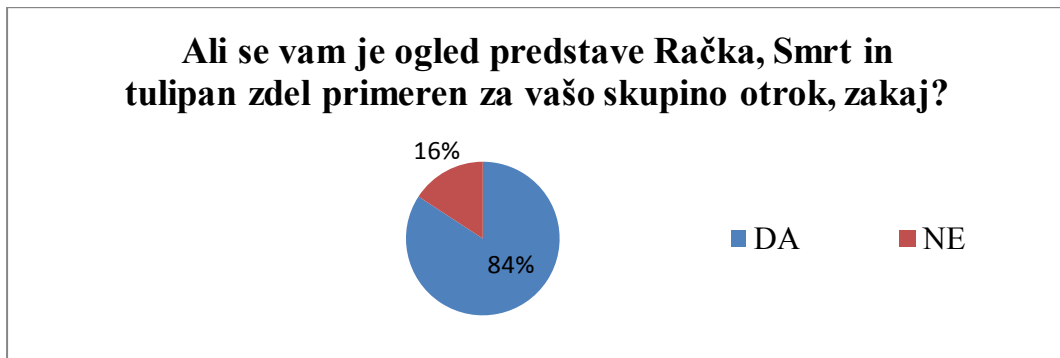
5. vprašanje

Večina potrebo po pogovoru z otroki čuti po ogledu predstave z resnejšo tematiko, dva oz. dve med vprašanimi sta izbrali obe možnosti, medtem ko sta prav tako dva vprašalnika imela izbrano možnost, da čutijo potrebo po ogledu predstav vesele tematike.

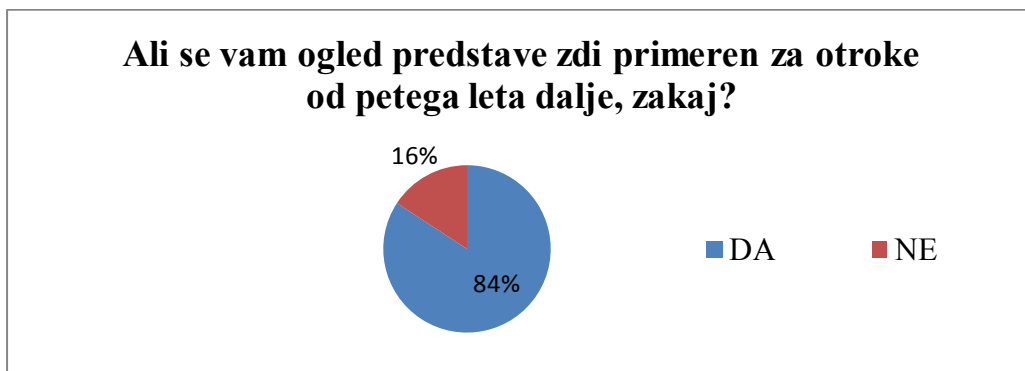
Po sklopu vprašanj, ki so se nanašala na razmišljanje vprašanih o temah in izbiri predstav, so sledila vprašanja, ki se nanašajo na predstavo *Račka*, *Smrt in tulipan*. Večina vprašanj je od vprašanih želela razlago, zakaj so se odločili za določeno možnost.

6. vprašanje

Učiteljice so na vprašanje, ali se jim je zdel ogled lutkovne predstave *Račka, Smrt in tulipan* zdel primeren za njihovo skupino otrok, v večini odgovorile pritrdilno, zgolj tri so odgovorile oz. odgovorili nikalno. Negativni odgovori so zraven imeli razlago, da je predstava prezahtevna za njihovo skupino otrok, saj si je predstavo ogledala tudi skupina s posebnimi potrebami. Tiste oz. tisti, katerim se je ogled predstave zdel primeren, so svojo izbiro utemeljevali, npr.: ker je smrt del življenja; ker se le redko dotaknemo teme smrti, umiranja, minljivosti; ker je bila predstava dovolj dinamična, nazorna in primerne dolžine, ker je skupina dovolj stara in razumevajoča, ker na igriv način predstavi težko tematiko, ker odpira in predstavlja pomembno temo, ker je tabu tema smrti predstavljena na otroku dostopen način, ker so otroci še po predstavi govorili o njej, saj se jih je dotaknila, ker sta račka in smrt imeli otroške značilnosti oz. smrt ni bila predstavljena negativno, ampak kot del življenja, ker nam predstavi smrt kot nekaj vsakdanjega, kot del življenja, ker je bila predstavljena lahkotno, ker govori o tematiki, ki je del našega življenja ...

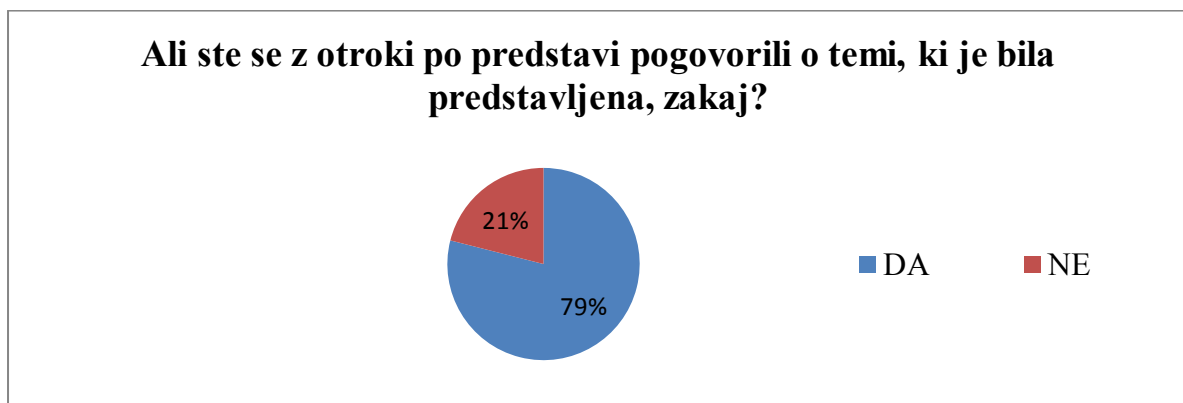
7. vprašanje

Ponovno je večina odgovorila pritrdilno, svoje odgovore pa so razlagali z naslednjimi obrazložitvami: ker je na nevsiljiv način predstavljena tematika, ki je sicer težka, ker se je dobro seznaniti s takšnimi temami, ker že dojemajo pomen, ker se na nek način skozi pravljico soočijo s smrtjo, ker vsebina ni preveč abstraktna, ampak je življenjska, ker je tema

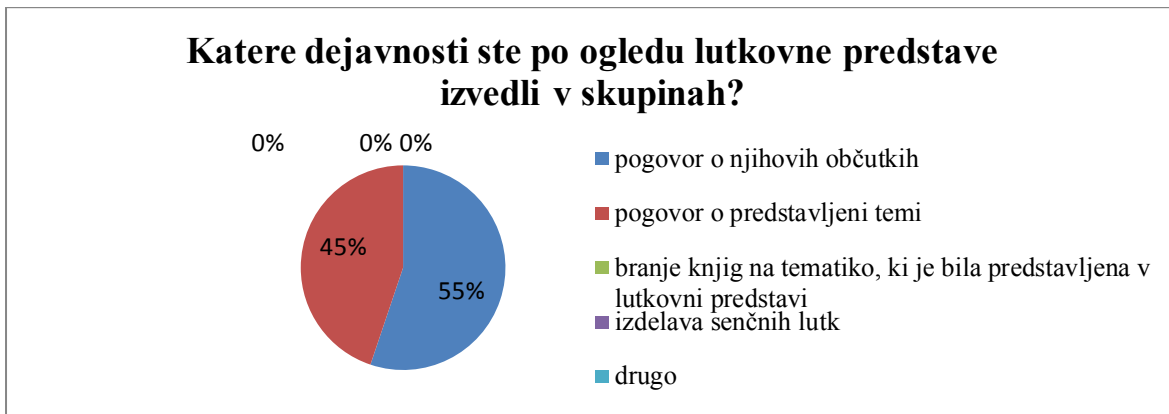
na lep in prijateljski način predstavljena, ker predstavi temo preprosto, vendar poučno, ker se s tem srečujemo v vsakdanjem življenju in so dovolj stari, da razumejo, ker je bila predstava na nivoju otroškega ravnanja, ker spoznajo, da je življenje minljivo, ker je vsebina predstavljena tako, da je primerna za vse starostne skupine, ker je enostavna in ker se te teme večkrat izogibamo ... Ob odgovorih, ki se niso strinjali, da je predstava primerna za otroke od petega leta starosti dalje, so bile zapisane razlage, da je prezahtevna tema, nekdo izmed vprašanih je obrazložil, da se ne more odločiti, da mu je bila predstava všeč, tematika pa ne najbolj.

8. vprašanje

Ob vprašanju, ali so se z otroki po predstavi pogovorili, je bil večinsko zastopan pritrdilni odgovor, z dodatno razlago, ker je bila predstava primerno izhodišče za pogovor, ker sem s tem preverila njihovo razumevanje in ali jim je bila predstava všeč, ker je važno, da predstavo razumejo, ker se jih je vsebina dotaknila, ker so želele vedeti, ali je bilo komu od otrok neprijetno oz. je doživljal predstavo negativno, ker je bila predstava dobro izhodišče za pogovor, ker je tema izredno pomembna in zahteva dodatno razlago, ker se je o smrti pomembno pogovarjati, ker o tej temi drugače ne govorimo, ker so želele preveriti, kako temo razumejo otroci, ker mlajši še nimajo prave predstave o smrti ...

9. vprašanje

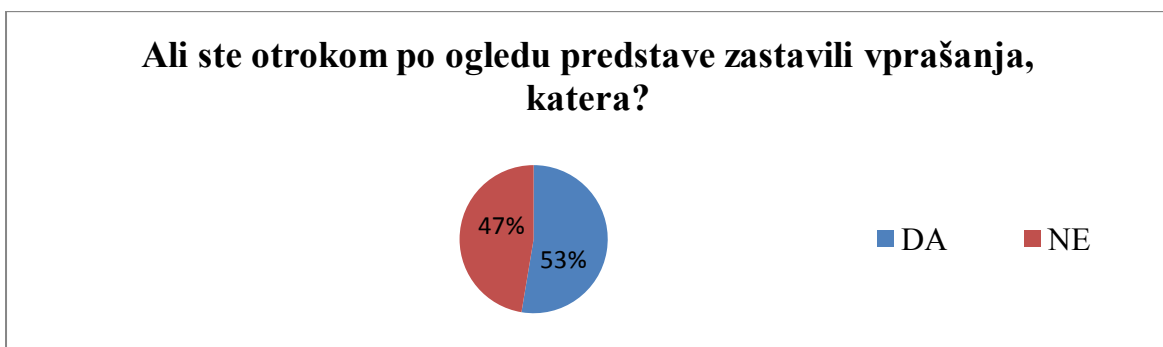
Na vprašanje, ki se je navezovalo na dejavnosti, ki so jih v skupini otrok izvedli po ogledu lutkovne predstave, se je večji del vprašanih ponovno odločil za dve možnosti, in sicer za pogovor o občutkih otrok in pogovor o predstavljeni temi, vse ostale možnosti, ki so jih imeli na voljo, so ostale neizbrane.

10. vprašanje

Katera so najpogostejša vprašanja, ki so vam jih otroci/učenci zastavili po ogledu predstave?

Med najpogostejšimi vprašanji, ki so jih otroci zastavili učiteljicam po ogledu predstave, so bila: Kaj je smrt? Je smrt hudobna? Kam je šla račka? Ali smrt boli? Kam gremo po smrti? Ali je smrt živa? Zakaj v predstavi nastopi tulipan? Kako to, da je račka umrla? Zakaj je bil konec žalosten? Zakaj se je smrt bala vode? Kako, da je Račka imela oranžen kljunček kot senčna lutka? Največkrat zastavljeni vprašanji sta bili, kaj je smrt in kakšen je pomen tulipana.

11. vprašanje

Zanimivo je bilo, da je več kot polovica vprašanih odgovorila, da otrokom po predstavi niso zastavljali vprašanj, kar kaže na precejšnjo neskladnost v povezavi z vprašanjem, ali so se z otroki po predstavi pogovorili, kjer je večina odgovorila pritrdilno, lahko predvidevamo, da se

je torej večina pogovorila predvsem o vprašanih, ki so jih zastavljali otroci. Vprašanja, ki so jih vprašani zastavljali otrokom so sledeča: Kdo v predstavi nastopa? Kdo je bil Račkin prijatelj? Kaj vam je bilo v predstavi všeč? Kaj ste si najbolj zapomnili? Kaj se v predstavi dogaja?

12. vprašanje

Večina vprašanih bi ogled lutkovne predstave Račka, Smrt in tulipan priporočila tudi sodelavkam in prijateljem.

Sklep oz. posplošitev mnenja v vzgojno-izobraževalnih ustanovah

Splošni vtis, ki ga lahko razberemo na podlagi rešenih vprašalnikov, je, da se zaposlene v izobraževalnih ustanovah za ogled določene lutkovne predstave odločijo na pobudo lutkovne ustanove in gradiva, ki ga o določeni predstavi najdejo na spletu. Večina si raje ogleda lutkovne predstave vesele tematike, živahnije in dinamične vsebine. Po ogledu predstave se z otroki tudi pogovorijo, potrebo po pogovoru čutijo predvsem, ko si ogledajo predstavo resnejše, zahtevnejše tematike. Ogled predstave *Račka, Smrt in tulipan* se jim je zdel primeren, za njihovo starostno skupino, prav tako kot se jim zdi primeren za otroke od petega leta dalje, saj naj bi bila tema predstavljena na otroku dostopen način. Po predstavi se je večina z otroki pogovorila, najpogosteje o njihovih občutkih in predstavljeni temi. Učiteljice niso želele zapisati vprašanj, ki so jih zastavljale otrokom, medtem ko je bilo najpogostejše vprašanje otrok: »Zakaj v predstavi nastopi tulipan?«.

Na podlagi zbranih vprašalnikov lahko povzamemo, da se zaposlenim v vzgojno-izobraževalnih ustanovah vključevanje tabuiziranih tem v šolske in obšolske dejavnosti zdi potrebno in primerno, predvsem takrat ko so teme predstavljene na otroku dostopen način, kot je vidno na primeru lutkovne predstave *Račka, Smrt in tulipan*. Omenjena predstava se je zaposlenim zdela primerna, saj je v njej smrt predstavljena kot del življenja. Predstava daje

možnost za pogovor o temi, ki se je sicer mnogokrat izogibamo tudi odrasli, ter sproža vprašanjih tako v otrocih kakor odraslih.

8 ZAKLJUČEK

V magistrski nalogi je poudarek na predstavah s tabuizirano in problemsko tematiko, ki so bile uprizorjene v Lutkovnem gledališču Ljubljana. Omenjeno gledališče v repertoar vključuje vedno večje število predstav, ki se lotevajo težjih tem, ki ne poudarjajo več zgolj veselega in nedolžnega otroštva, vendar skušajo prikazati tudi tiste plati življenja, ki so nam blizu, vendar o njih ne želimo govoriti in jih odmikamo na stran. V natančnejšo analizo smo vključili tri lutkovne predstave, ki nagovarjajo prav najmlajše gledalce ter hkrati tematizirajo in izpostavljajo resna vprašanja, in sicer dve lutkovni predstavi slovenske režiserke Ivane Djilas *Medved in mali* in *Jure in Jaka* ter delo italijanskega režiserja Fabrizia Montecchija *Račka*, *Smrt in tulipan*.

Med omenjenimi lutkovnimi predstavami lahko izpostavimo nekaj podobnosti ter hkrati nekaj ključnih razlik. Vse tri omenjene lutkovne predstave so nastale na podlagi avtorskih slikanic, kar pomeni, da so avtorji ustvarili tako zgodbo oz. besedilo kakor tudi ilustracije. Slikanice so ustvarjalcem predstavljale izhodišče oz. jim nudile ideje za prikaz določene teme in zgodbe na lutkovnem odru, literarna besedila so ustvarjalci preoblikovali in prilagodili za prikaz na lutkovnem odru. Prav tako je skupno predstavam, da so namenjene najmlajšim gledalcem, starostna omejitev variira med drugim in petim letom, natančneje je lutkovna predstava *Medved in mali* namenjena prav najmlajšim od drugega leta dalje, medtem ko je *Račka*, *Smrt in tulipan* namenjena že nekoliko starejšim otrokom, od petih let dalje. Predvsem je izpostavljena tematika drugačnosti, ki je v današnjem svetu vedno bolj prisotna, ter tematika smrti, ki je še vedno tabuizirana. Lutkovne predstave tako skušajo prikazati različne plati življenja in odraslim nuditi oporo oz. izhodišče za pogovor in dejavnosti o predstavljeni tematiki. Ena izmed ključnih razlik med predstavami se kaže na ravni lutk. V lutkovni predstavi *Medved in mali* nastopijo mimične lutke oz. animacije objekta v manjši meri križane z mimično lutko. Lutke je ustvarila angleška oblikovalka Donna Wilson, ki oblikuje različne pletene živalske like, ki ustvarjajo vtis mehko in domačnosti, kakršne so tudi lutke na odru. Liki in scena pri lutkovni predstavi *Jure in Jaka* so ustvarjeni iz morskih naplavin, katere avtorica likovne zasnove je Kirsty Elson. Lutke, ki nastopijo v predstavi so tako ročne kakor tudi namizne. V prizorih, kjer je bistven poudarek na pogovorih med liki, nastopijo večje ročne lutke, medtem ko pri prizorih, kjer je v ospredju potovanje oz. premikanje, nastopijo

namizne lutke, ki jih igralci držijo v roki, slednje se nič ne premikajo, gre zgolj za majhne kose lesa, ki pa so oblikovane enako kot njihove večje dvojnice. Pri predstavi *Račka, Smrt in tulipan* izbira vrste lutk bistveno vpliva tudi na atmosfero in razumevanje predstave, saj gre za senčne lutke, ki jih je ustvarila italijanska oblikovalka Federrica Ferrari, in sicer po likovni podobi Wolfa Erlbruch, ki je ustvaril ilustracije v slikanici.

Lutkovne predstave vključene v analizo so namenjene najmlajši publiki, vsekakor pa morajo nagovarjati tudi odrasle gledalce. Publika, ki jo sestavljajo otroci, se po značilnostih in odzivih na videno bistveno razlikuje od prevladujoče odrasle publike. V okviru naše analize smo spremljali odzive otrok, ki so si ogledali vse tri omenjene predstave, in pridobili nekaj splošnih ugotovitev o njihovih odzivih. Otroci so pred vstopom v dvorano izjemno nestrpni in živahni. Odrasle, ki jih spremljajo, nenehno sprašujejo, kdaj bodo lahko šli v dvorano, kdaj se bo predstava začela ter kaj bodo videli. Med samo predstavo je potrebno izpostaviti, da je v dvorani nenehno prisoten šum, ki prihaja od otroškega premikanja, vstajanja, zibanja, smeha in tudi pogovarjanja. Otroci med gledanjem večkrat glasno izgovorijo svoje misli, saj se ne zavedajo, da jih sliši cela dvorana. Prav tako se zelo glasno smejejo, ko jim je nekaj smešno, ponavljajo besede za igralci ... Najbolj jih vznemirijo in v njih izzovejo odzive nenavadni dogodki, npr. pri predstavi *Jure in Jaka* prikaz podvodnega sveta, ki ima dodatno moč zaradi UV-luči, ki povzročijo, da bele stvari odbijajo svetlobo; pri predstavi *Račka, Smrt in tulipan* je glasen smeh izzvan, ko Račka škropi Smrt; pri predstavi *Medved in mali* pa je najbolj intenziven odziv prisoten, ko mali gosak ponavlja besede za medvedom in smo priča besedni komiki. Otroci so predstavam sledili in spremljali dogajanje na odru. Ob predstavah *Medved in mali* ter *Jure in Jaka* je šlo za mlajšo publiko, medtem ko so bili gledalci predstave *Račka, Smrt in tulipan* že nekoliko starejši in so obiskovali osnovno šolo. Pomemben element po ogledu lutkovne predstave, predvsem takšnih, ki tematizirajo problemske oz. tabuizirane teme, je pogovor o videnem.

V uvodu magistrske naloge smo si zastavili nekaj vprašanj, na katera smo preko analize skušali odgovoriti, dobljene ugotovitve pa lahko predstavimo tudi v samem zaključku magistrske naloge. Kot smo omenili so lutkovne uprizoritve nastale na podlagi slikanic, kar pomeni, da smo se soočili s procesom dramatizacije in odkrivali, kako zgodba iz slikanice preide na lutkovni oder. O samem nastanku lutkovnih predstav nam je veliko povedala režiserka Ivana Djilas, ki izpostavi, da je v zgodbi oz. pravljičah potrebno poiskati ključne dogodke in te prenesti na oder. Izpostavila je, da imajo slikanice malo takšnega materiala, da temeljijo na repetitiji, kar delo še otežuje, zato je pomembno, da režiser in ustvarjalci

ustvarjajo predstave, ki jih tematsko vznemirjajo in zanimajo. Pri lutkovnih predstavah je pred samim začetkom dela eno izmed ključnih vprašanj, katere vrste lutk bodo v predstavi nastopile. Tu ima pomembno vlogo tudi lutkovni tehnolog, ki omogoča premikanje lutk, prav tako je pomembno odkriti, ali bodo lutke imele živalske ali človeške lastnosti. Pri analizi uprizoritev smo ugotovili, da imajo lutke v analiziranih predstavah v veliki meri veliko človeškega, večina lahko govori, hodi po dveh nogah, se smeji ... Prav tako je eno izmed ključnih vprašanj na samem začetku ustvarjanja, ali bodo liki moškega ali ženskega spola, kakšni bodo odnosi med posameznimi liki. Šele, ko so takšne osnovne stvari določene, zatem se razmišlja o sceni, luči, rekvizitih ...

Skozi proces dramatizacije so analizirane lutkovne predstave ohranile ključno idejo, ki jo nakazujejo tudi slikanice. Pri prenosu zgodbe na lutkovni oder je prišlo zgolj do manjših sprememb oz. je bilo opaziti dodajanje elementov in posameznih prizor, ki zgodbo dodatno osmislijo. Lutkovna predstava, ki je najbolj temeljito sledila podlagi iz slikanice, je *Medved in mali*, medtem ko je bilo bistveno več dodatnih elementov vključenih v predstavo *Jure in Jaka*, predvsem z namenom, da bi problematično tematiko še bolj izpostavili.

Ključna ideja magistrske naloge je bila prikazati, ali je primerno vključevati problemske oz. tabuizirane teme v gradivo za najmlajše, tako v slikanice kakor lutkovne predstave, zakaj se ustvarjalcem predstav to zdi potrebno, s kakšnim namenom se takšnih tematik poslužujejo ter prikazati odnos zaposlenih v vzgojno-izobraževalnih ustanovah do takšnih predstav. Vključili smo različna mnenja strokovnjakov, ki se ukvarjajo predvsem s tabuiziranimi problematikami v slikanicah in literarnih besedilih za otroke. Ugotovili smo, da se vedno pojavljata dva pola, in sicer so na eni strani tisti, ki spodbujajo prikaz težjih, problemskih tem tudi v besedilih za otroke in mladostnike, ter na drugi strani tisti, ki opozarjajo na težave, ki jih to lahko prinese. Pri prehodu na analize lutkovnih predstav in analize publike so mnenja bolj enotna, saj večina vprašanih spodbuja prikaz težjih tem v lutkovnih predstavah za najmlajše. Na podlagi zbranih vtisov in odgovorov lahko sklenemo, da je prikazovanje takšnih tem potrebno, saj na takšen način otrok lahko spozna težke teme, ki so predstavljene na primeren način za njegovo starost in razvoj. Zaposlene v vzgojno-izobraževalnih ustanovah so mnenja, da so takšne predstave primerne in potrebne, saj so težke stvari iz vsakdanjega življenja prikazane na način, ki ga lahko razumejo tudi otroci. Večina med njimi je mnenja, da jim morajo biti takšne teme predstavljene, ker so del življenja. Ustvarjalci predstav gledališče vidijo kot prostor, ki ima neizmerno moč, da predstavlja teme, o katerih je potrebno govoriti, saj so vedno bolj prisotne v našem okolju. Naloga gledališča je, da ustvarja predstave, ki sprožajo dodatna vprašanja in

spodbujajo razmislek, to pa je potrebno tudi pri predstavah za najmlajše. Otroci so velikokrat tisti, ki iščejo odgovore na vprašanja, ki se jim porajajo, in ogled lutkovne predstave lahko zagotavlja varen prostor, kjer bodo odgovore tudi dobili.

Na podlagi zbranega gradiva, posameznih analiz otroške publike, analize vprašalnikov, ki so jih rešili zaposleni v vzgojno-izobraževalnih ustanovah in pogovorov z ustvarjalci predstav lahko sklenemo, da so tovrstne predstave potrebne. Otroci jih pozitivno sprejemajo, kar je bilo razvidno predvsem na primeru predstave *Račka, Smrt in tulipan*, ki je namenjena otrokom od petega leta dalje, saj so v pogovoru otroci interpretirali smrt na svoj način, poskušali razumeti, iskali dodatne razlage in zastavljali dodatna vprašanja. Prav tako so povzeli, da jim je bila predstava všeč. Pri ogledu predstave *Medved in mali ter Jure in Jaka* so otroci zbrano sledili zgodbi, se vživeli v pripoved in dogajanje na odru, vendar ker sta bili predstavi namenjeni najmlajšim lahko vidimo tudi na podlagi pogovora s posameznikom, da zgodbo razumejo na posplošen način. Žal nismo bili priča pogovoru po predstavi z večjim številom otrok, morda bi lahko dobili drugačne rezultate. Vendar kljub temu lahko poudarimo, da so takšne predstave primerne in zaželene. Pozitiven odnos do takšnih predstav imajo tudi pedagogi, ki poudarjajo, da je primerno, da se otroci s temami soočijo, ker so le-te del življenja. Zavedajo se, da imajo pomembno vlogo pri sprejemanju in predstavitvi takšnih tem tudi oni, saj je otrokovo razumevanje teme odvisno tudi od njihovega pogovora z otroki pred oz. po predstavi, osmislitev vsebine in širši prikaz teme.

Ob koncu lahko sklenemo, da je prikaz tabuiziranih in problemskih tem v lutkovnih predstavah in nasploh gradivih za najmlajše primeren, da se v večini pojavlja mnenje, da je tudi otroštvo primeren čas, da se otroci s težkimi temami soočijo, vendar na način, ki je primeren njihovemu razvoju in starosti.

9 VIRI IN LITERATURA

- **Viri**

Crowther, Kitty, 2013: *Jure in Jaka*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Crowther, Kitty: *Jure in Jaka*. Režija Ivana Djilas, Lutkovno gledališče Ljubljana, 17. 4. 2019.

Erlbruch, Wolf, 2007: *Ente, Tod un Tulpe*. München : Kunstmann.

Erlbruch, Wolf. *Račka, Smrt in tulipan*. Režija Fabrizio Montecchi, Lutkovno gledališče Ljubljana, 25. 4. 2019.

Gehrmann, Katja, 2011: *Medved in mali*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Gehrmann, Katja. *Medved in mali*. Režija Ivana Djilas, Lutkovno gledališče Ljubljana, 5. 4. 2019.

- **Literatura**

Batistič Zorec, Marcela, 2006: Strokovna ocena revij Cicido, Ciciban in Za starše. <https://www.mladinska.com/_files/803/Strokovna_ocena_dr_Marcela_Batistic_Zorec.pdf>. (Dostop 18. 4. 2019).

Bizant, Uršula, 2014: Dejavniki, ki vplivajo na identiteto posvojenega otroka. *Socialno delo* 53. 85–96.

Borota, Bogdana, et al., 2006: *Otrok v svetu glasbe, plesa in lutk*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Bucik, Nataša, 2011: *Kulturno-umetnostna vzgoja*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Damjan, Metka, 2019: Besede imajo zdravilno moč. *Gledališki list Lutkovno gledališče Ljubljana*. Ljubljana: Lutkovno gledališče Ljubljana. 4–5.

Djilas, Ivana. 2013: Uvod. *Odraščajoča publika*. Ur. Ivana Djilas. Ljubljana: Lutkovno gledališče: Assitej, Center za kulturno vzgojo na področju uprizoritvenih umetnosti. 9–12.

Djilas, Ivana. (20. 11. 2017). Intervju opravila S. Sterle.

Djilas, Ivana. (9. 5. 2019). Intervju opravila S. Sterle.

Dobovšek, Zala, Žgank, Nada, 2016: Uprizoritvena umetnost za otroke in mlade. *Sodobnost* 80/11. 1591-1600.

Dolinšek, Margareta, 2004: Slikanica, otrok in knjiga. *Otrok in knjiga* 59. 55–57.

Duša, Ana, 2017: *Pedagoško gradivo: Virginija Volk*. Ljubljana: Lutkovno gledališče Ljubljana.

Fabrizio Montecchi: Profil, 2017. *RTV SLO*. <<https://4d.rtv slo.si/arhiv/profil/174459879>>. (Dostop: 16. 4. 2019).

Frlic, Špela, Tomšič, Tjaša, 2016: *Pedagoško gradivo: Medved in mali*. Ljubljana: Lutkovno gledališče Ljubljana.

Gaber, Slavko, 2013: Gledališče, igra, edukacija, radost, nastajanje in zmanjševanje neenakosti – uvodne opombe. *Odraščajoča publika*. Ur. Ivana Djilas. Ljubljana: Lutkovno gledališče: Assitej, Center za kulturno vzgojo na področju uprizoritvenih umetnosti. 13–18.

Gledališki terminološki slovar, 2007. Ur. Marjeta Humar, Barbara Sušec Michieli, Katarina Podbevšek, Slavka Lokar. Ljubljana: ZRC SAZU.

Hanuš, Barbara, 2014: *Pedagoško gradivo: Račka, Smrt in tulipan*. Ljubljana: Lutkovno gledališče Ljubljana.

Hanuš, Barbara, 2019: O minevanju. *Gledališki list Lutkovno gledališče Ljubljana*. Ljubljana: Lutkovno gledališče Ljubljana. 10–11.

Haramija, Dragica, 2003: Drugačnost v slikanicah. *Otrok in knjiga* 56. 50–52.

Haramija, Dragica, 2004: Tema smrti v mladinski prozi. *Jezik in slovstvo* 49. 23–34.

Haramija, Dragica, in Janja Batič, 2013: *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Podjetje za promocijo kulture.

Haramija, Dragica, Jamnik, Tilka, 2014: Smrt kot tabu v mladinski prozi. *Otrok in knjiga* 41. 40–48.

Ocepek, Nadja, 2016: Intervju Donna Wilson. *medium*. <<https://medium.com/@LutkovnoGledalisceLjubljana/intervju-donna-wilson-1bcbb3afce9>>. (Dostop 7. 4. 2019).

Ivana Djilas – Geslo, b.l.. Sigledal. <http://sigledal.org/geslo/Ivana_Djilas> (Dostop: 7. 4. 2019).

Jurc, Ana, 2017: Donna Wilson: oblikovalka, ki bo svoj odbiti živalski vrt pripeljala v Ljubljano. *RTV SLO*. <<https://www.rtv slo.si/kultura/novice/donna-wilson-oblikovalka-ki-bo-svoj-odbite-zivalski-vrt-pipeljala-v-ljubljano/390576>> . (Dostop 27. 3. 2019).

Jure in Jaka, 2019. *LGL*. <<http://www.lgl.si/si/predstave/vse-predstave/882-Jure-in-Jaka#.XQNQkhYzbIU>>. (Dostop: 20. 4. 2019).

Kobe, Marjana, 1987: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kos, Bor, 2014: Otroško dožemanje lutkovnega gledališča: 'Za koga?' – strokovna razprava na temo lutkovnega gledališča. *Didakta*. 24/173. 50–52.

Kos, Gaja, 2014: Tabuji v domači mladinski književnosti. *Otrok in knjiga* 91. 36–39.

Kovač, Polonc, 1998: Ali obstajajo teme, ki jih je treba otrokom zamolčati. *Otrok in knjiga* 25/ 46.76–78.

Lavrenčič Vrabec, Darja, 2000: *Tabuji v slovenski mladinski prozi: magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Lavrenčič Vrabec, Darja, 2001: Bolečina odraščanja: droge, seks in ...**Otrok in knjiga* 52. 40–51.

Literatura: leksikon, 2009. Ur. Živa Vidmar, Katja Stergar, Darja Butina. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Majaron, Edi, 2000: Lutka – idealna povezava didaktičnih smotrov. *Lutka: revija za lutkovno umetnost*. 58. 33–35.

Majaron, Edi, 2002: Lutka pri oblikovanju mladega človeka. *Lutka iz vrtca v šolo*. Ur. Edi Majaron in Helena Korošec. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani. 5–8.

Majaron, Edi, 2017: *Vera v lutko*. Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko.

Maličev, Patricija, (b.d.): Lutke so nekje vmes. Med življenjem in smrtjo, med svetim in profanim. *RTV SLO*. <<https://www.delo.si/sobotna/ajda-rooss-lutke-so-nekje-vmes-med-zivljenjem-in-smrtjo-med-svetim-in-profanim.html>>. (Dostop: 8. 4. 2019).

Maličev, Patricija, (b.d.): Senca je globina vsega, kar smo. *Delo*. <<https://www.delo.si/sobotna/senca-je-globina-vsega-kar-smo.html>>. (Dostop 9. 4. 2019).

Marjanovič Umek, Ljubica, 2013: Gledališče za različno stare otroke. *Odraščajoča publika*. Ur. Ivana Djilas. Ljubljana: Lutkovno gledališče: Assitej, Center za kulturno vzgojo na področju uprizoritvenih umetnosti. 19–26.

Marušič, Breda, 2015: *Dramatizacija sodobnega slovenskega romana: doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Maurič Lazar, Martina, 2017: Vezi Edija Majarona. Spremnna beseda. *Vera v lutko*. Edi Majaron. Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko. 500–518.

Medved in mali, 2016. *LGL*. <<http://www.lgl.si/si/predstave/vse-predstave/465-Medved-in-mali#.XQNRGRYzbiU>>. (Dostop: 28. 4. 2019).

Mrevlje, Neža, (b.d.): Otroci naj se s smrtjo spoprijateljijo. *Siol*. <<https://siol.net/trendi/kultura/otroci-naj-se-s-smrtjo-spoprijateljijo-239467>>. (Dostop 17. 4. 2019).

Nared, Katja, (b.d.): Ajda Rooss: Lutka je lahko skoraj vse. *Siol*. <<https://siol.net/trendi/kultura/ajda-rooss-lutka-je-lahko-skoraj-vse-334722>>. (Dostop 5. 4. 2019).

Nikolajeva, Maria, 2003: Verbalno in vizualno, slikanica kot medij. *Otrok in knjiga* 58. 5–26.

- Oddaja Kulturne drobtinice, 2014: *RA Slovenija 2*. < file:///C:/Users/SARA/Downloads/RA-slovenija-2-oddaja-kulturne-drobtinice%20(1).pdf> . (Dostop: 21. 4. 2019).
- Oven, Alenka, 2009: Lutka v delovni terapiji. *Uporaba gledališke dejavnosti v vzgoji in izobraževanju*. Ur. Veronika G. Korbar. Ljubljana: Društvo Taka Tuka. 82–83.
- Perić, Mojca, 2010. *Družina v sodobnem svetu*. Zavod IRC.
- Pezdirc Bartol, Mateja, 2016: Drugačnost in identiteta v slikanici. *Drugačnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. < https://centerslo.si/wp-content/uploads/2016/06/52_Pezdirc-Bartol.pdf>. (Dostop: 21. 3. 2019).
- Praprotnik-Zupančič, Lilijana, 2013: Drugačnost v mladinski književnosti. *Otrok in knjiga*. 30/ 56. 61-64.
- Prebil, Maja, 2013. *Problemske teme v slikanicah: diplomsko delo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Račka, Smrt in tulipan, 2014. *LGL*. <<http://www.lgl.si/si/predstave/vse-predstave/341-Racka-Smrt-in-tulipan#.XQNRfRYzbIU.>>. (Dostop: 13. 4. 2019).
- Rumbau, Toni, 1996: Jezik senc. *Lutka: revija za lutkovno umetnost*. 53. 101–103.
- Rooss, Ajda, 2019: Življenje je kot regratova lučka. *Gledališki list Lutkovno gledališče Ljubljana*. Ljubljana: Lutkovno gledališče Ljubljana. 4–5.
- Rooss, Ajda. (8. 5. 2019). Intervju opravila S. Sterle.
- Saksida, Igor, 2001: Nekaj nezaslišanega. *Jezik in slovstvo* 47/1/2. 5–16.
- Saksida, Igor, 2014: Tabuji v mladinski književnosti, kritično branje in Cankarjevo tekmovanje. *Otrok in knjiga* letnik 41/ 91. 25-35.
- Sitar, Jelena, 2008: Lutkovna umetnost v okviru kulturne vzgoje. *Kultura in umetnost v izobraževanju – popotnica 21. stoletja*. Ur. Nada Požar Matijašič in Nataša Bucik. Ljubljana: Pedagoški inštitut. 129–138.
- Sitar, Jelena, 2009: Lutke v očeh in dlaneh. *Uporaba gledališke dejavnosti v vzgoji in izobraževanju*. Ur. Veronika G. Korbar. Ljubljana: Društvo Taka Tuka. 84–85.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 2014. Ur. Nataša Gliha Komac et al. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Šinko, Sabina, 2008: Vloga lutkovnega gledališča pri kulturni vzgoji otrok. *Revija za elementarno izobraževanje*. 1/3/4. 131-138. *dLib*. Splet. 19. 3. 2019.
- Šumrada, Suzana, 2017. *Tabu teme v družini: diplomsko delo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Trefalt, Uroš, 1993: *Osnove lutkovne režije*. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije.

Varl, Breda, 1997: *Ploske lutke*. Šentilj: Aristej.

Višček, Sabina, 2014: Stališča učiteljev do problemskih besedil pri pouku književnosti. *Revija za elementarno izobraževanje*. 7/ 2. 63-80.

Wood, David, 2013: Narava zveri: na kaj se odzivajo otroci v skupini. *Odraščajoča publika*. Ur. Ivana Djilas. Ljubljana: Lutkovno gledališče: Assitej, Center za kulturno vzgojo na področju uprizoritvenih umetnosti. 27–40.

- **Slike:**

SLIKA 1: *Medved in mali*. 2016. Lutkovno gledališče Ljubljana [Citirano 10. 5. 2019] Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.lgl.si/si/predstave/vse-predstave/465-Medved-in-mali#.XQOfURYzbIU>

SLIKA 2: *Medved in mali*. 2016. Lutkovno gledališče Ljubljana [Citirano 10. 5. 2019] Dostopno na spletnem naslovu: <http://veza.sigledal.org/uprizoritev/medved-in-mali>

SLIKA 3: *Jure in Jaka*. 2019. Lutkovno gledališče Ljubljana [Citirano 13. 5. 2019] Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.lgl.si/si/predstave/vse-predstave/882-Jure-in-Jaka#.XQOgZxYzbIU>

SLIKA 4: *Jure in Jaka*. 2019. Lutkovno gledališče Ljubljana [Citirano 13. 5. 2019] Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.lgl.si/si/predstave/vse-predstave/882-Jure-in-Jaka#.XQOgZxYzbIU>

SLIKA 5: *Jure in Jaka*. 2019. Lutkovno gledališče Ljubljana [Citirano 13. 5. 2019] Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.lgl.si/si/predstave/vse-predstave/882-Jure-in-Jaka#.XQOgZxYzbIU>

SLIKA 6: *Račka, Smrt in tulipan*. 2014. Lutkovno gledališče Ljubljana [Citirano 7. 5. 2019] Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.lgl.si/si/predstave/vse-predstave/341-Racka-Smrt-in-tulipan#.XQOglxYzbIU>

SLIKA 7: *Račka, Smrt in tulipan*. 2014. Lutkovno gledališče Ljubljana [Citirano 7. 5. 2019] Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.lgl.si/si/predstave/vse-predstave/341-Racka-Smrt-in-tulipan#.XQOglxYzbIU>

10 PRILOGE

10.1 VPRAŠALNIK ZA PEDAGOGE V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNIH USTANOVAH

Račka, Smrt in tulipan

Vprašalnik za vzgojiteljice in učiteljice

Obkrožite izbiro, s katero se strinjate, možnih je več izbir.

1. Za ogled določene lutkovne predstave se odločim, zaradi:
 - samostojnega predhodnega ogleda lutkovne predstave,
 - predstavljenega materiala na spletu za določeno predstavo,
 - priporočila lutkovne ustanove, kjer si bomo ogledali predstavo,
 - tem, ki so predstavljene v lutkovni predstavi,
 - ustreznosti datuma,
 - drugo: _____

2. Pred ogledom predstave z otroki/učenci spregovorim o:
 - gledališču,
 - lutkah,
 - temi,
 - drugo: _____

3. S skupino otrok si raje ogledam predstavo:
 - vesele tematike, dinamične, nezahtevne vsebine
 - razmišljujoče, zahtevnejše tematike, ki sproža dodatna vprašanja

4. Po ogledu predstave se z otroki o videnem tudi pogovorimo:
 - da
 - ne

5. Potrebo po pogovoru čutim predvsem, ko si ogledamo predstave:
 - vesele tematike,
 - razmišljujoče, zahtevnejše tematike

6. Ali se vam je ogled predstave Račka, Smrt in tulipan zdel primeren za vašo skupino otrok? Zakaj?

- da, ker _____
- ne, ker _____

7. Ali se vam ogled predstave zdi primeren za otroke od petega leta dalje? Zakaj?

- da, ker _____
- ne, ker _____

8. Ali ste se z otroki po predstavi pogovorili o temi, ki je bila predstavljena? Zakaj?

- da, ker _____
- ne, ker _____

9. Katere dejavnosti ste po ogledu lutkovne predstave izvedli v skupini?

- pogovor o njihovih občutkih,
- pogovor o predstavljeni temi,
- branje knjig na tematiko, ki je bila predstavljen v lutkovni predstavi,
- izdelava senčnih lutk,
- drugo: _____

10. Katera so najpogostejša vprašanja, ki so vam jih otroci/učenci zastavili po ogledu predstave? Napišite tri najpogostejša.

11. Bi ogled lutkovne predstave priporočili tudi sodelavkam, prijateljem?

- da
- ne

Hvala za vaše sodelovanje!